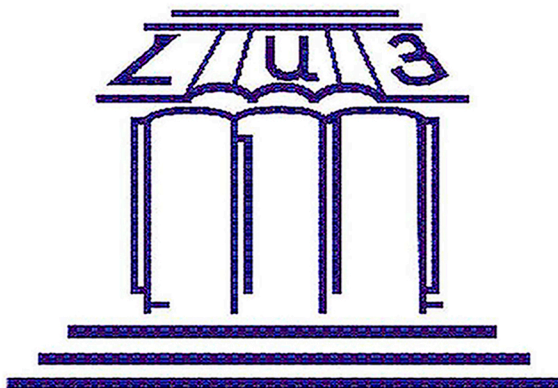

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

76 48

ՏՕՍԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

ԱՏԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ԳԻՍԱԿԻ

Դ.

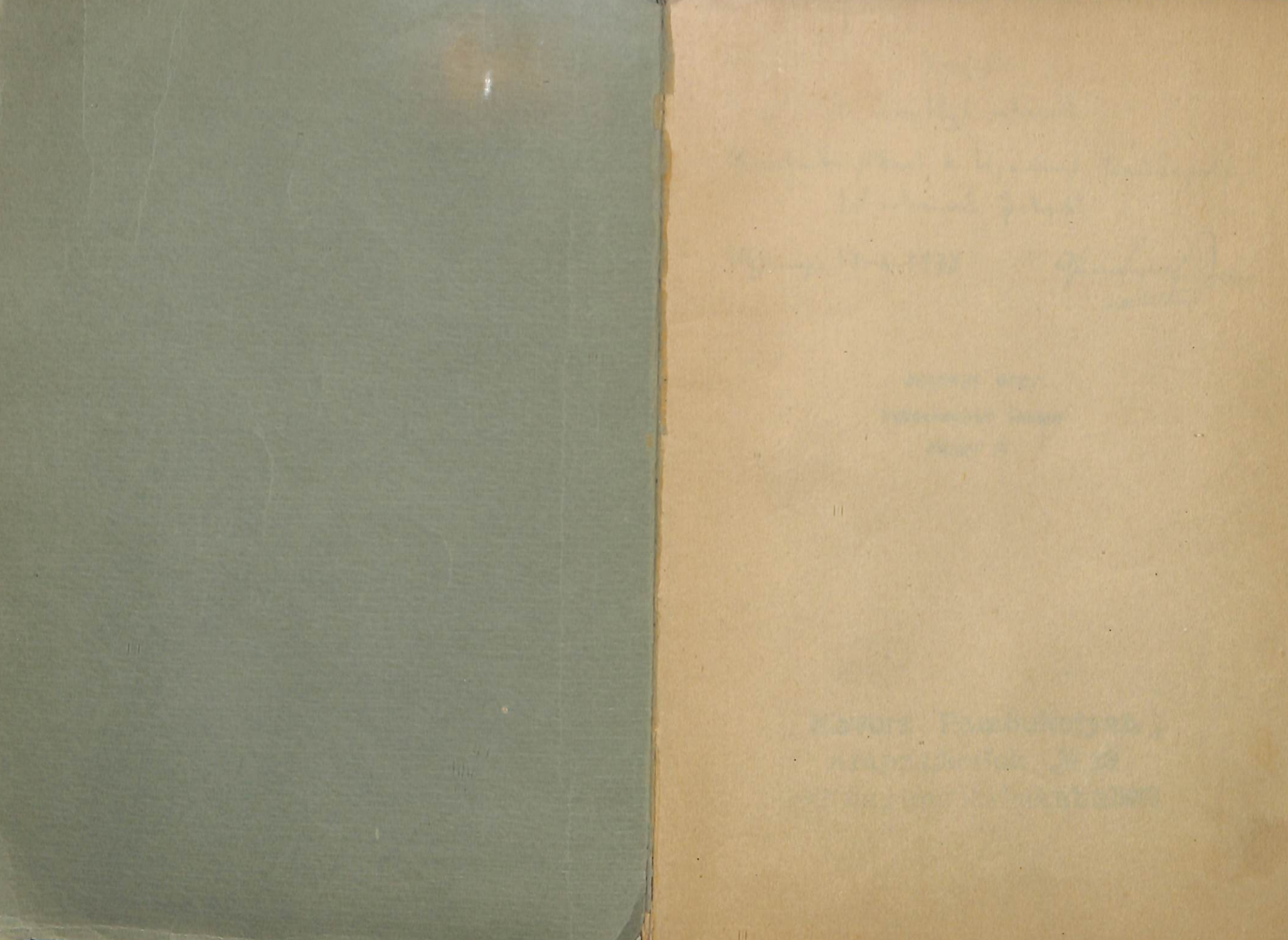
Հրատարակութիւն
Հայ Կրթական Հիմնարկութեան
ԵՐԷՆՈՐՔ

Printed in France

ԳՅ. Ռ. ՇԻՂՄԱՆԵԱՆ

281.6

Գ - 59

Համբար

Է. Զարեկյի անունը

Շրջապատում և Նիստանի Դավթարակի
իս անունը ֆորմի

Արևիկ, 17-6-1975

Ջրակարգ

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆԻ ԳԻՍԱԿԻ

ՀԱՏՈՐ Բ.

[Kevork Pambukciyan]
Arapzade Sok. № 13
⇒ Kuzguncuk-Istanbul ⇐

Printed by H. Turabian, Paris France

0005 1000 1000

281.6
9-59

75 հիւ Եւրոպայի
Խառնակութեան
12 NOV 2009
Բաժնոց Ժամանակ
Եւրոպայի Պորտուգալ

Ե. Բ. Գրիգոր

ՏՈՒՆԿԱՆ ՕՐԵՐ

ԱՅԾՈՒԹԻՒՆԻ
ԳԻՍԿԱՐ

Հրատարակութիւն
Հայ Կրթական Հիմնարկութեան
Երևան-Երևան

Գրքեր

ԵՐԿՈՒ ԽՅՄՔ

Հազար ինն հարիւր Թուականը եզերող քանի մը տարիներու սեղմ շրջանին, «Գիսակ» ծածկանունով տակ՝ «Բիւզանդիոն» մեծ օրաթերթին մէջ սկսան երեւիլ կրօնաշունչ յօդուածներու յաջորդական շարքեր, մասնաւորաբար տօնական օրերու եւ լիարժեք Պահոց առթիւ, որոնք՝ իրենց ինքնայատուկ ոգով եւ ներշնչիչ խորհուրդներով՝ լուսեղէննոր երանգ մը ներմուծեցին օրուան ընթացիկ գրականութեան մէջ:

Այդ յօդուածները «Գիսակ» անունան շուրջ արտասովոր հետաքրքրութեան համագարակ մը ստեղծեցին ամենուրեք, ուր որ «Բիւզանդիոն» կ'երթար, Պոլսէն սկսեալ մինչեւ Գաւառները, եւ Արտասահման: Ո՞ւր էր, ո՞վ էր ակը այդ ներշնչեալ յղացումներուն — հարցում մըն էր սա որ բերնէ բերան կ'արծազանգէր եւ որուն սակայն միայն անստոյգ ենթադրութիւններով կամ կարծիքներով կը պատասխանուէր: Այդ նոյն հետաքրքրութեանէն վարակուած, ոչ նուազ մեծ եկեղեցական մը քան նոյն ինքն Տ. Մելքիսեդեկ Արքեպիսկոպոս Մուրատեան ժամանակին Առաջնորդը Զմիւռնիոյ Թեմին, հարցում ուղղած էր «Բիւզանդիոն»ի ըսելով՝ «Ո՞վ է սա Գիսակ»:

կը: Եթէ աշխարհական մըն է Թող գայ ու գինքը քահանայ օծեմ, եթէ սարկաւագ մըն է՝ վարդապետ ձեռնադրեմ, իսկ եթէ արդէն վարդապետ է՝ ծայրագունութեան աստիճան տամ իրեն:» Նոյն իսկ Վեֆ. Հայրապետը, խորապէս տպաւորուած այս անժամօթ յօդուածագրին գրութիւններէն, ինքնաբերաբար բարեփաճած էր օրինութեան կոնդակ մը ղրկել Թերթին խմբագրութեան: Գիսակ սակայն յամառեցաւ՝ գրեթէ մինչեւ իր մահը՝ իր իսկական ինքնութիւնը պահել ծածկանուան մը խորհրդաւորութեան մէջ, շարունակելով բղխեցնել իր գրչէն, որպէս վտակ մը՝ գաղտնի ակունքէ մը, ազնիւ եւ վսեմ խորհուրդներու կենդանարար հոսանք մը:

Քառորդ դար մը ամբողջ անցած է արդէն իսկ յորմէհետէ Գիսակի գրիչը լռած է իր վաղահաս մահուամբը. բայց իր անուան հմայքին հետ տակաւին կ'ապրի նաեւ իր ստեղծած գրականութեան սէրն ու ազդեցութիւնը անխորաբար ամէն հաւատացեալ Հայու մէջ:

Ներկայ հրատարակութեամբ մեր փափաքն ու նպատակն է Գիսակի խորհուրդներուն հոգեկան կազդոյրը եւ ներշնչումը մատչելի ընծայել մեր վտարանդի ազգակիցներուն, որոնք, կը հաւատանք, կը կարօտին,

զիտակցաբար Թէ՛ անգիտակցաբար, այդ կազդոյրին ու ներշնչումին, մանաւանդ իրենց ներկայ տառապանքին մէջ:

1901ին լոյս տեսաւ Գիսակի «Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ. Սուրբ Եկեղեցւոյ» զրքոյկը որ կը պարունակէր նախընթաց տարուան, այսինքն 1900ին, «Բիւզանդիոն»ի մէջ իր հրատարակած յօդուածներուն մէկ շարքը: Այդ զրքոյկը արդէն շատոնց է լվեր սպառած է: Փոխանակ նոյնը արտատպելու—ինչ որ հաւասարապէս օգտակար ձեռնարկ մը պիտի ըլլար անտարակոյս — նախընտրեցինք, նորութեան մը հրապոյրն ալ յաւելելու համար մեր հրատարակութեան արժանիքին վրայ, այս հատորին մէջ ամփոփել «Բիւզանդիոն»ի մէջ հրատարակուած համանիւթ յօդուածներու յաջորդշարքը որ, ի բաց առեալ վարդապառի առթիւ գրուածքը, մինչեւ այսօր ունէ ձեւի տակ հրատարակուած չէ, եւ որ Գիսակ ինքը հրատարակել ծրագրած էր, իբրեւ երկրորդ հատոր մը իր «Մտածութիւնք»ին, եթէ սակայն գէթ տարի մը եւս ապրած ըլլար:

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԻԼ ԵՈՐԸ

Յունվար 1, 1925

Առաքել Կ. Պետիկեան, որ «Գիսակ» ծածկանունով հանրածանօթ դէմք մըն է Հայ Գրականութեան մէջ, ծնած է ի Խարբերդ 1860 թուականին: Ծնողքը հայախօս եւ հայակրօն Ասորիներ էին, նախապէս բարեկեցիկ՝ այլ ապա, երբ դեռ Գիսակ մանուկ էր, առեւտրական ձախողութեամբ մը հետեւանքով՝ աղքատացած:

Գիսակ կարդալ գրել կը սորվի Ասորեաց թաղային դպրոցին մէջ, որուն վարժապետը երբ կը հրաժարի, ատեն մը ինք կ'ըլլայ վարժապետ, երբ դեռ հազիւ տասնեակնից տարեկան էր: Այս թերոյս պատանին ապա վարժապետ կը կարգուի Խարբերդու մօտակայ գիւղերէն՝ Պաշաղակի դպրոցին: Հոդ եւս երկու տարի պաշտօնավարելէ վերջ, ուսման սրած ախորժակով մը, կը վերադառնայ Խարբերդ ու կը մտնէ Սմբատեան վարժարանը որ այդ ատենները՝ Պոլսեցի համբաւաւոր Բարթիկ վարժապետի տնօրինութեան ներքեւ՝ իր ամէնէն փայլուն շրջանը կը բոլորէր: Ասկէ վերջ տարիներ կ'անցնին երբ անդամ մըն ալ բաղդը կ'ունենայ, իբրեւ

հասուկ երիտասարդ մը, դպրոցի երես տես-
նելու: Իբրեւ քսանեւէորս տարեկան երի-
տասարդ մը, անգլիերէնի եւ այլ քանի մը
դասերու կը հետեւի՝ տարի մը երկուք՝ Պար-
տիզակի Բարձրագոյն վարժարանին մէջ,
ուր ինք ալ իր կարգին Հայերէնի դասեր
կ'աւանդէ: Այդքան միայն կ'ըլլայ իր ամբողջ
դպրոցական դաստիարակութիւնը: Հակա-
ռակ սակայն իր դպրոցական դաստիարա-
կութեան անբաւականութեան, յամառ եւ
անխոնջ աշխատութեամբ, կը յաջողի ինք-
զինքը զարգացնել իմացականապէս եւ ըն-
դարձակ հմտութեան տիրանալ: Քաջ հայա-
դէտ մըն էր եւ հմուտ՝ ազգային ու եկեղե-
ցական պատմութեան, վարդապետութեանց,
ծէսին ու աւանդութեանց, ինչպէս նաեւ հին
ու նոր դպրութեանց: Հին լեզուներու մէջ՝
ծանօթ էր Ասորերէնի, իսկ նորերու մէջ՝
թուրքերէնի եւ անգլիերէնի, առաւելապէս
սակայն սնանելով անգլիական դասական
գրականութեամբ: Անյադ ընթերցող մըն էր
եւ կազմած էր ընտիր գրադարան մը զոր
էր ինքնազարգացման դպրոցը ըրած էր:
Աստուածաբանական ընթացք էր վարած,
սակայն ինքնուսուցմամբ հմտացած էր հին
եւ ընթացիկ խորհուրդին՝ թէ՛ աստուածա-
բանութեան եւ թէ՛ փիլիսոփայութեան:

Տասնեութը տարեկան հասակին մէջ կը
բաժնուի իր հայրենի տունէն եւ Կ. Պոլիս
կուգայ ի խնդիր իմացական զարգացման, որ
միշտ իր հոգին կրակող կիրքը եղած է: Բայց,
հակառակ իր բուռն բաղձանքներուն եւ ե-
րազներուն, կը ստիպուի, փոխանակ ուս-
մամբ պարապելու, գրագրութիւն ընելու
իր մօրեղբօրը քով, որ տարիներէ ի վեր
Կ. Պոլիս հաստատուած էր իբրեւ սեղանա-
ւոր-յանձնակատար: Ատեն մըն ալ տպածոյի
շրջիկ վաճառականի մը քով կ'աշակերտի,
ստիպուելով գիւղէ գիւղ պտտցնել ուսամ-
բարձ՝ տպածոյի ծրարներու ծանր բեռ
մը: Այս հանգամանքով Եալովայի կողմերը
շրջած միջոցին է որ կը հանդիպի Քարցի
կոչուած հայաբնակ գիւղը ուր, վիպային շա-
հեկանութիւն ունեցող պարագաներու տակ,
վար կը դրուի իբրեւ վարժապետ գիւղին
դպրոցին: Իր նոր գործին կը նուիրուի իր
բոլոր կարողութիւններուն եւ զաղափարա-
կաններուն ուժովն ու խանդովն, եւ քանի մը
տարուան մէջ այդ յետամնաց ու անկեալ ժո-
ղովուրդին կեանքին մէջ բարոյական, ընկե-
րային եւ իմացական զարմանալի արթնու-
թիւն մը յառաջ կը բերէ: Այդ խեղճ գիւղին
մէջ Գիսակի կատարած գործը իր ամբողջ

կենսագրութեան մէջ կը կազմէ ոսկեղէն
գլուխ մը: Քարցիի մէջ իր վարժապետու-
թեան շրջանին է որ Պարտիզակ կուգայ ու-
սանելու, եւ իր ուսանողութեան վախճանին
կ'ամուսնանայ Օր. Արուսեակ Յ. Գուրեանի
հետ, որ մինչեւ վերջը կ'ըլլայ իրեն արժանի
պատուական ընկեր մը:

Պարտիզակ գտնուած միջոցին քիչ մը ա-
ւելի ընդարձակ շրջանակի մը մէջ կը ճանչ-
ցուին իր մտքին ունկարագրին չքնաղ յատ-
կութիւններն, եւ հազիւ թէ իր հարսին հետ
Քարցի վերադարձած՝ հրաւէր կ'ընդունի Նի-
կոմիդիոյ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյն
քարոզիչը ըլլալու: Շատ մեծ դժուարու-
թեամբ խզուելով, գրեթէ փախչելով, իր «սի-
րական» Քարցիէն, կուգայ ընտանեօք հաս-
տատուիլ իր նոր պաշտօնավայրը, Նիկոմի-
դիա, որ ազդեցութեան ու գործունէութեան
ընդարձակագոյն դաշտ մը կը բանար իր
առջեւ: Հինգ տարի ալ հող արդիւնաւորա-
պէս պաշտօնավարելէ վերջ, կը հրաւիրուի
յաջորդելու մեծահամբաւ վեր. Մարտիրոս
Շմաւոնեանի, որուն անակնկալ մահովը թա-
փուր կը մնար Կ. Պոլսոյ մէջ «Լանկայի»
Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին բեմը:

Այսպէս խոնարհ ու անձանօթ գիւղի մը

վարժապետութենէն, եւ առանց անձնական
ոեւէ ցանկութեան կամ հետապնդումի, սասկ
իր արժանեացը ուժովը, կարճ ժամանակի մը
մէջ կը բարձրանայ մայրաքաղաքին ամէնէն
կարեւոր ու պատմական եկեղեցիներէն մէ-
կուն հովուութեան պատասխանատու պաշ-
տօնին: Այս եկեղեցիին վրայ իր հովուութիւ-
նը կը տեւէ տասը տարի, 1892էն մինչեւ իր
մահը, 1902: Ոչ մէկ տեղ եւ ոչ մէկ հովիւ աւե-
լի սիրելի եւ օգտակար եղած է իր ժողովուր-
դին որքան Գիսակ եղաւ իրենին, շնորհիւ
իր սրտագեղ եւ անձնուրաց վարմունքին,
իր ներշնչիչ եւ հիւթեղ քարոզներուն եւ
իր սրբակեաց կեանքին:

Արդէն փափկակաղմ եւ չափազանց ըզ-
ղածուած Սասնոյ Հայկական Ջարդերուն
լուրերէն, Ֆիզիքապէս կ'ընկճուի եւ կը տը-
կարանայ: Իր ժողովուրդը թոյլատուութիւն
կ'ընէ իրեն ատեն մը հեռանալու Թուրքիոյ
ճնշիչ միջավայրէն եւ, օտար երկնքի մը տակ
ազատօրէն շնչելով, կազդուրուելու եւ խոր-
հուրդներով փոխուելու համար: Գիսակ ալ
իր տարիներու երազը իրազործելու ժամա-
նակը հասած նկատելով կ'անցնի Անգլիա,
աշխարհք տեսնելու, ուսանելու եւ վերջա-
պէս օգտուելու համար քաղաքակիրթ եր-

կրի մը ընծայած դարգացման պատեհութիւններէն: Հազիւ թէ երկու ամիսներ պահ դիտած Լոնտոնի մէջ, ծանրապէս կը հիւանդանայ եւ կը փոխադրուի Լընտըն Հօսփիթըլը ուր կը մնայ ճիշտ վեց ամիս: Հակառակ նոյնիսկ գինքը խնամող բժիշկներուն ակնկալութեան կ'ապաքինի եւ կարող կ'ըլլայ վերադառնալու իր ընտանիքին, որ այդ միջոցին Սօֆիա (Պուլկարիա) կը գտնուէր: Ութն ինն ամիսի չափ իր ընտանեացը քով անցնելէն ու կատարելապէս առողջանալէն, զօրանալէն վերջը անգամ մը եւս կը դառնայ Անգլիա իր կիսկատար մնացած փափաքները գէթ մասամբ իրագործելու բուռն բաղձանքով: Նիւթական անձկութեան պատճառաւ հազարումէկ ինքնազրկումներով կը յաջողի ութ ամիս անցնել մեծ մասամբ Լոնտոնի մէջ, ուսանելով, ուսումնասիրելով, պատելով, եւն: 1897ի աշնան վերջերը կը վերադառնայ Կ. Պոլիս եւ կը վերսկսի՝ բարոյական ու իմացական նոր ուժերով, նոր փորձառութիւններով, նոր տեսիլներով հարստացած՝ իր քարոզութեանց եւ հովուական պաշտօնին:

Լոնտոնէ վերադարձէն վերջը, իր կեանքին վերջին հինգ տարուան ընթացքին է որ

իր կարողութեանց լոյսը իր գենիթին վրայ կը փայլի: Այդ կարճ շրջանին է որ ազգային գէմը մը եւ սեփականութիւն կը դառնայ Գիսակ թէ՛ իր գրչովը մշակած գրականութեամբը եւ թէ՛ իր յափշտակիչ քարոզութիւններովը: Անանկ որ 1902, Յուլիս 10ը, երբ Գիսակ իր աչքերը կը փակէ յաւիտենական քունով, ոչ միայն մէկ ժողովուրդի կամ մէկ յարանուանութեան մը՝ հապա ամբողջ ազգի մը համար սուղի օր մը կըլլայ: Այն գեղեցիկ յուշարձանը, որուն ներքեւ կը հանգչին Գիսակի ոսկորները, Կ. Պոլիս, Ֆէրիզիւղի Գերեզմանատանը մէջ, ապացոյց կը կրէ իրեն հանդէպ տածուած համազգային սիրոյն եւ յարգանքին:

Գիսակ իր գրական գործունէութիւնը սկսած է իր պատանեկան տարիներէն: Եւ սակայն իր առաջին հասուն գրութիւնները, ոտանաւոր եւ արձակ, հրատարակուած են Ս. Լետաբերի մէջ ութսունական թուականներուն: Իբրեւ խորհող եւ գրող մը սակայն իր համբաւը շինած ու հաստատած է իր կեանքին վերջին տասը տարիներուն ընթացքին երբ Կ. Պոլիս կը պաշտօնավարէր: Գրականութեան մասնաւոր սեռ մըն էր որ ստեղծեց ու մշակեց Գիսակ իր հրապարա-

կազմութիւններով: Կրօնա-քաղաքականութեան ժողովրդականացումը շնորհիւ իր յան-կուցիչ լեզուին եւ ինքնատիպ խորհուրդ-ներուն: Նիւթեր՝ որոնք պայմանադրական տափակութիւն մը ենթադրել կուտային եր-բեմն, եւ որոնց դէմ նախապաշարուած էին մտքերն, իր զրչին տակ անդիմա-դրելի հրապոյրով ու հմայքով օժտուե-ցան: Իր գրութիւնները այնքան ախորժով եւ հաճոյքով կը կարդացուէին սկեպտիկ-ներու կողմէ որքան հաւատացեալներու կողմէ: Անոնց կողումը տիեզերական էր ա-մէն դասակարգի համար հաւասարապէս: Ասոր ապացոյց մը սա է որ ամէն անգամ որ Գիսակի մէկ յօդուածը կերեւէր Բիւզան-դիոնի մէջ այդ համարէն հարիւրաւոր թիւեր աւելի կը սպառէին, պահանջ մը՝ զոր զո-հացնելու կանխահոգութեամբ՝ թերթին տնօրինութիւնը այդ համարներէն սովորա-կանէն աւելի մեծ քանակութեամբ կը տպագրէր եւ հրապարակ կը հանէր:

Իր գրութիւնները մեծաւ մասամբ տար-տղնած է Աւետաբերի, Բիւրակնի եւ Բիւ-զանդիոնի մէջ: Տարբեր թերթեր ալ ատեն ատեն իր աշխատակցութիւնը վայելած են: Համիտեան շրջանին, երբ ամէն տե-

տակ թուղթ եւ գրութիւն կասկածելի վա-ւերաթուղթի տեղ կը դրուէր, անակնկալ խուզարկումի մը ենթարկուելու վախէն, բաղմաթիւ անտիպ գրութիւններ, ոտանա-ւոր եւ արձակ, փճացուցած է: Անտիպ կը մնան տակաւին բաղմաթիւ քարոզներ, կարգ մը բանաստեղծութիւններ, նամակ-ներ, եւն: Հեղինակն է երեք հատորէ բաղ-կացեալ Աշխարհաբար ֆերականութեան մը որ իր մանկավարժական դիւրութոյց մէ-թոտին համար ատեն մը որդեգրուե-ցաւ բոլոր դպրոցներէն: Հրատարակած է «Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ. Սուրբ Եկեղեցւոյ» անուն գրքոյկ մը, որուն մէջ ամփոփուած են Բիւզանդիոնի մէջ իր հրա-տարակած յօդուածներուն մէկ շարքը: Իր գրական աշխատութեանց շատ մը ծրագիր-ները ու ձեռնարկները դժբախտաբար ան-կատար մնացին կանխահաս մահուամբ որ զինքը առաւ տարաւ երբ դեռ՝ իբրեւ քա-ռասուններկու տարեկան երիտասարդ մը՝ իր հոգւոյն ու մտքին ուժի հանքերը նոր սկսե-ր շահագործել յօգուտ այն ազգին որուն կեանքին հետ նոյնացուց իր կեանքը եւ զոր սիրեց անգերազանցելի սիրով մը:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Գ Ր Ձ Ի Ե Ի Ս Ր Տ Ի Մ Ս Ր Դ Ը (1)

Գիսակի անունին Հայ Լրագրութեան մէջ սիրելի յիշատակներու կարգն անցնելէն առաջ, կ'փափաքէինք երկու խօսք ըսել, այլ եւ այլ տեսակէտներով շահեկան այս դէմքին յատկանշական քանի մը գիծերուն վրայ:

Առերեւոյթ հակասութիւններու շարք մ'էր Գիսակի էութիւնը: Նախ, ինք ցեղով Ասորի էր: Ասորի հօրմէ եւ Հայ մօրմէ (2) ծնած, քաջ տեղեակ ասորերէնի, միշտ գիտակցութիւնն ունէր իր Ասորի ծագումին, եւ շատ լաւ յարաբերութեան մէջ էր Ասորի բարձրաս-

(1) Ամբողջ Հայ Մամուլը դրուատական յօդուածներով լեցուեցաւ Գիսակի վրայ իր մահուան առթիւ: Այս մէկն, որ իբրեւ խմբագրական երեւցաւ Բիւզանդիոնի մէջ— Յուլիս 19, 1902 — հոս կ'արտատպանք իբրեւ լրացուցիչ մաս իւր կենսագրութեան շուրջ ուած նախընթաց յօդուածին:

(2) Յօդուածագիրը կը սխալի: Գիսակի թէ՛ հայրը եւ թէ՛ ՄԱՅՐԸ Ասորի էին:

տիճան հոգեւորականութեան հետ: Բայց ո՛չ մէկ Հայ Գիսակէն աւելի տողորուած էր ընդի տրամադրութիւններով, ո՛չ մէկ Հայ մտքով ու գրչով աւելի նախանձախնդիր գտնուած էր իր համայնքին իմացական ու բարոյական դարգացման ու բարգաւաճման: Իր մօր կաթն եւ իր հայեցի դաստիարակութիւնն ի խարբերդ եւ ի Պարտիզակ՝ զինք կերպարանափոխ ըրած էին իբրեւ մէկ անդամը մեր համայնքին: Իր մտքով կ'պատկանէր խարբերդցի այն քաջուսումն եւ բարեկիրթ սերունդին որ այսօր պատուաւոր տեղ մ'ունի կրթական ու դրական ասպարէզին մէջ: Եւ ինք նոյն այն խարբերդցիներէն նուազ օժտեալ մէկը չէր:

Ուրիշ հակասութիւն մը: Գիսակ ինչպէս ցեղով օտար էր մեզմէ, դաւանութեամբ ալ մեզմէ չէր: Հայ բողոքական հասարակութիւնն երբեք աւելի համոզեալ անդամ մը չէր ունեցած: Բայց նաեւ ո՛չ մէկ Հայ բողոքական աւելի մօտ եկած էր Հայ Մայրենի Եկեղեցիին, աւելի համակրած էր առոր, աւելի գնահատած էր դարուց ընթացքին մէջ անոր անգին ծառայութիւններն Հայ համայնքին. ո՛չ մէկ բողոքական աւելի գերծ գտնուած էր Կալվինական նեղ

ըմբռնումներէ: Հայ բողոքականներու այն յուսատու հատուածին կ'պատկանէր որ կը ցաւի 60 տարի առաջուան պառակտումին համար, եւ կ'աշխատի ըստ կարի մոռցնել զայն, լաւագոյն յարաբերութիւններ մշակելով տոհմիկ Եկեղեցիին հետ, եւ որդեգրելով Հայ բողոքական դաւանութեան ու պաշտամունքին մէջ ինչ որ՝ համաքրիստոնէական եւ բնիկ կրկին զբոշմովը՝ պարծանքն է Հայ Եկեղեցիին ժամերգութեանց եւ հոգեւոր զպրութեանց:

Վերջապէս, Գիսակ մեզմէ հետի էր նաեւ միջավայրով. զի եթէ իր նախակրթութիւնն Հայ դպրոցի մէջ առած էր, իր բարձրագոյն դաստիարակութիւնն եւ իր ապրած միջավայրն ամերիկեան կամ անգլիական եղած էին, եւ ինք աւելի ժամանակ անցուցած էր Ամերիկացիներու եւ Հայ բողոքական շրջանակներու մէջ, քան իսկապէս տոհմային շրջանակներու մէջ: Բայց թէպէտ ցեղով, միջավայրով ու դաւանութեամբ մեզմէ բաժնուած՝ այլ իր գրիչն ամէն պատուար խղեց, եւ զինք ա՛յն աստիճան նոյնացուց Հայ Եկեղեցիի դաւակի մը հետ որ Սուրբ Հայրապետը բարեհաճեցաւ իր քաջալերական գոհունակութիւնն յայտնել Գի-

սակի Բիւզանդիոնի մէջ գրածներուն համար, եւ Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազան զրեց մինչեւ անգամ որ եթէ այս անանուն յօդուածագիրն աշխարհական մ'է, ինք պատրաստ է քահանայ ձեռնադրել զայն. եթէ ամուրի է, կ'յօժարի վարդապետ ձեռնադրել, եւ եթէ արդէն վարդապետ է, Ծայրագոյն աստիճանին արժանի կ'տեսնէ զայն: Երբ խնդիրը կրօնական գրուածի մը արժէքը, տարողութիւնը, ուղղափառութիւնը դատելու վրայ է, ո՛չ ոք Ն. Ս. Օծութենէն կամ Մելքիսեդեկ Սրբեպիսկոպոսէն աւելի ձեռնհաս կրնար ըլլալ: Եւ այս ու այսօրինակ պատուաբեր գնահատումներ՝ որոնց առարկայ կ'ըլլային Գիսակի գրուածները մեր կղերին եւ խելահաս գրագէտ դասուն կողմէ, կ'ցուցնեն թէ անոր գրիչն ո՛ր աստիճան Հայ-քրիստոնէական ներշնչում ունէր:

Եւ հիմա կարգն է ի վեր հանելու Գիսակի բուն արժանիքը: Ոմանք գրիչն ունին — գեղեցիկ աշարհաբար մը՝ կատարելապէս քերականական, բայց ներշնչումէն զուրկ են: Ուրիշներ կ'կրեն կրօնասէր հոգի մը, ներշնչումը կ'զգան իրենց մէջ, բայց գրիչն է որ կ'պակոյ իրենց: Գիսակի

վրայ հաւասար աստիճանով կ'ստուգուէին երկու ձիրքերն ալ: Եկեղեցւոյ հին Հայերու քրիստոնէական լայն շունչն էր որ կ'ողելորէր իր կրօնական-քարոյական գրականութիւնը: Կը կենար այն հաստատուն կոռուանին վրայ որ հասարակաց է համայն Գրիստոնէութեան, եւ որ առ յաւէտ պիտի մնայ, երբ ձեւերն ու ձեւաբանութիւնները պիտի կորսնցնեն ամէն գրգռիչ նշանակութիւն, պիտի դադրին կիրքերն յուզելէ Ստուածաբաններու հակընդդէմ դպրոցներուն մէջ: Այնպիսի կոռուան մ'է այն ուր Հայ համայնքը բաժնող երեք դաւանութիւններն ալ հաւասարապէս մտիկ կ'ընեն Կրօնի յաւիտենական ճշմարտութիւններուն, անոնց՝ որոնք ամէնէն աւելի կ'ներգործեն մարդու նկարագրին վրայ, եւ կը նպաստեն բարձրացնելու ընկերային մակարդակը:

Բայց — յաճախ զրուցուած խօսքերու համար մանաւանդ — խօսքը չէ այնչափ որ կ'ազդէ որչափ լսելուն կամ գրելուն ձեւը: Եւ շատեր հրապուրուած էին Գիսակի մանաւանդ գրելու ձեւէն: Այն ի՛նչ սքանչելի հայերէն, պարզ այլ ներդաշնակ, գրական բայց առանց ձեքծեքումի, նոր բայց ոչ

«անկապաշտ», ընտիր օրինակ քերականական աշխարհաբարի, ինքն եւս ըլլալով հեղինակ աշխարհաբարի ամէնէն աւելի ընդունուած եւ զործածուած Գերականութեան մը, սիրելով, խնամելով իր գրած լեզուն, հաւատալով անոր ոյժին, իբրեւ հրաշալի զործի մը մտքի ամէնէն գեղեցիկ յղացումները մարմնացնելու: Կը յիշէք, օրինակի համար, իր «Խաղկազարդ»-ի յօդուածը Հայ Սուրբ Եկեղեցւոյ Տօնական Օրերուն (1) նուիրուած իր գրքոյկին մէջ, արտատպուած Բիւզանդիոնէն: Այնքան սովորական, յեղեղուած նիւթ մը՝ իր թէ՛ հոգեբանական եւ թէ՛ նկարագրական կողմովն՝ որչա՛փ ներշնչող, ոգեւորիչ կենդանութիւն մ'առած էր Գիսակի գրչին տակ: Դիւցազներգութեան մը պէս կ'կարդացուէր Յիսուսի մուտքն յԵրուսաղէմ — եւ մեր հոգիներուն մէջ: Ահա՛ զուտ կրօնական նիւթերն հասարակութեան հրապուրիչ ներկայացնելուն ձեւը: Հապա, նոյն Մեծ Պահքին, Անառակ Որդիին (2) վրայ գրածին անուշութիւնը, մեղմ գիւթու-

(1) «Մտածութիւնք Տօնական Օրերու Հայ Սուրբ Եկեղեցւոյ», հատոր Ա. էջը 79—89:

(2) Նոյն — էջը 34—51,

թի՞ւնը, որ ամէնէն անգգայ սիրտն ալ կ'կա-
կուղցնէր, եւ արցունք մը կ'խլէր ամէնէն
սկեպտիկ աչքերէն:

Ինչէն էր այս «Մեծ Պահքի» յօդուած-
ներուն անսահմանելի ոյժը: Ստուածաբա-
նութենէ՞ն, գրականութենէ՞ն, աշխարհա-
բարի հեղինակութենէ՞ն, քարոզելու վար-
ժութենէ՞ն: Բայց այս ասէն յատկութիւնք
զատ զատ ուրիշներու մէջ աւելի հարուստ,
աւելի կարկառուն կրնայ գտնուիլ: Հայ
տարրն Գիսակէն աւելի հմուտ զուխներ
եւ աւելի քաջ հայկաբան գրիչներ կ'պա-
րունակէ: Որչափ մենք կրցինք վերլուծել,
ընթերցողը՝ առանց ճանչնալու Գիսակին
ո՞վ եւ ինչպիսի մարդ ըլլալը, գրուածին
ընթերցումէն կը հասկնար թէ հաւատքով
գրուած էր ան, թէ՛ գրողն իր ըսածներուն
հաւատալու անգին արժանիքն ունէր: Եթէ
ուրիշ կրօնական հրատարակութիւններ նոյն
տպաւորութիւնը չեն ըներ մեր վրայ, թե-
րեւս անոր համար է որ գրողին հոգին ան-
խուսափելի կերպով կ'մատնուի, եւ թերա-
հաւատ հոգի մը կարող չէ գերել ընթեր-
ցողին զգացումը:

Եւ այս տպաւորութիւնը աւելի կը շեշ-
տուէր անոնց քով որ Գիսակը նաեւ անձ-

նապէս ճանչնալու բախտն ունեցած էին:

Ճշմարիտ Քրիստոնէի ոչ հասարակ տի-
պար մ'էր նա, հազուատեսիլ մեր օրերուն,
երբ զիտնականն յանուն մտային զարգաց-
ման կ'թերահաւատի, եւ երբ ոչ-զարգաց-
եալը նիւթական դետնաքարշ կեանքի վրի-
պումներէն ու տուայտումներէն լլկուած, ո'ր
երկրի մէջ ալ ըլլայ, ամէնէն առաջ հա-
ւատքէն կ'ուծանայ զուցէ: Իր անհատական,
ընտանեկան եւ ընկերային կեանքն ըստ
կարի մօտ կուգար իր նկարագրած հոգեւոր
իտէպլին: Իրեն համար լոկ վերացական
տեսութիւն մը չէր «Գաղափարական կեան-
քը» (1): «Պարկեշտ, պատուաւոր, ուղղամիտ
մարդ մ'էր» հասարակ բացատրութիւնը
բաւական պիտի չըլլար զինք պատկերա-
ցնելու: Քրիստոնէական պարզասիրութեան,
համեստութեան, փափկասրտութեան եւ
անձնուիրութեան հով մը կար վրան զոր
դժուար է ճշտիւ որակել: Չկայ մէկը որ կա-
րենայ ըսել թէ Գիսակի բերնէն ծանր խօսք
մը լսած է, կամ տեսած է անոր ո'րեւէ վի-
րաւորիչ մէկ վարմունքը: Գովասանքէն,

(1) Կ'ակնարկէ այս խորագրով յօդուածներու շարքի
մը, զոր Գիսակ հրատարակեց «Բիւզանդիոն»ի մէջ,
1900, Հոկտեմբեր 20-էն Դեկտեմբեր 8:

ցուցադրութենէն, փառքէն, պարծանքէն աւելի խուսափող մէկը կարելի չէր երեւակայել:

Համեստ Հայ ընտանիք մը կազմած էր, եւ ամէն մոլութենէ, շռայլութենէ զերծ, դրամական շահախնդրութենէ բոլորովին հեռի, իր անձին օրինակովը կ'ուզէր շեշտել այն բարի խրատները զոր տունէ տուն կ'պատցնէր, իր հովուական պարտաւորութեան էական մէկ մասն համարելով այցելել իր հոգեւոր խնամքին վստահուած ընտանիքներուն, տեղեկանալ անոնց վիճակին ու պէտքերուն, սփռիել անոնց վիշտերը, հիւանդներուն քով գտնուիլ, ու կարօտներուն օգնութիւն հասցնել ամէնէն լոին եւ խորհրդապահ ձեւով: Մեր անձնական հայեացքով, փոյթ չէր թէ Գիսակ ի'նչպէս կը կ'հասկնար ինչ ինչ վարդապետութիւններ ու ծէսեր, ցորչափ իբրեւ Հայ քրիստոնեայ իր վարք ու բարքն անբիծ, անարատ, օրինակելի էին, եւ դրական ապացոյց մը Քրիստոնէութեան ոյժին՝ իբրեւ գործնական կանոն կեանքի:

Վեր. Առաքել Կ. Պետիկեանի կեանքէն ու գրական գործունէութենէն դաս մը կայ մեզ համար, դաս մ'ալ՝ մեր Հայ Բողո-

քական եղբայրներուն համար: Մեզ համար դասն է՝ մշակել «Առողջ Գրականութիւնը» (2), եւ ծառայեցնել զայն նոր սերունդին բարձրացմանը, ընտանեկան եւ ընկերական կեանքին ազնուացմանը, զարգացնել նաեւ աւելի բարձր խէշալ մը կրօնային պարտաւորութեան, եւ կեանքի մէջ իրականութիւն մը դարձնել զայն՝ պատկառոտ ոճով մը ներկայացնելով զայն ընթերցողին, եւ ո'չ թէ սկեպտային թեւադրումներով քայքայել ինչ կրօնային հաւատք որ մնացած է մեր մէջ: Իսկ մեր Հայ բողոքական ազգակիցներուն համար, կրօնային լայն ներողամտութեան ոգւոյն, բուն հայեցի քրիստոնէական զգացման, եւ Մայրենի Եկեղեցւոյն նկատմամբ յարգանքի ու պատկառանքի ճշմարիտ տիպար մը պէտք է ներկայացնենք զԳիսակ, յուսալով որ հետզհետէ կ'շատնան Հայ. Սուրբ Եկեղեցւոյն նկատմամբ անոր պէս խորհողներն ու զգացողներն Մայրենի Եկեղեցիէն բաժանեալ հատուածներուն մէջ:

ԲԻԻԶԱՆԴ ԲԷԶԱՆ

(2) Այս խորագրով եւս յօդուածաւարք մը հրատարակած է «Բիւզանդիոն»ի մէջ, 1901, նոյնամբեր 18-էն 19:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ը (1)

Մարդիկ կ'խորշին «անձանօթ»էն, չեն ուզեր հաւատալ զազտնիքի, միստիքի, բայց ո՞վ կրնայ ազատուիլ անոնցմէ. անոնք են որ մարդուս կեանքը կը բաղկացնեն:

Ահա անձանօթ մը, իրական անտեսանելի մը — ժամանակն: Գիտե՞ս զայն:

Ձեռք գիտեր ու չենք տեսներ այս բուսական յաջորդող բուսէն: Ամէն երկվայրկեան սեւ վարազոյրի մը ետեւէն դուրս կուգայ կեանքի բեմին վրայ: Ամէն ժամու, ամէն օրուան ետեւ սեւ գիծ մը քաշուած է: Անհամբեր հոգին, որ դարերու բոլոր զազտնիքները կ'ուզէ կարդալ, յուսահատ հառաչանքով կը կայնի ժամանակին անողոք անձանօթութեան առաջ, եւ կ'ըսէ ինք իրեն, «պէտք է խոնարհիլ, պէտք է համբերել»:

Ժամանակն հոգիին դաստիարակն է, ան

(1) Գրուած՝ Յունվար 12, 1901:

կ'ուսուցանէ մեզի կեանքին մեծագոյն դասը — համբերութիւն: Մարդ չէ կարող ապրիլ առանց համբերութեան:

Յաջորդ բոլէն, անձանօթ ժամանակն, մեր մտքին շողին է: Յիրաւի կեանքը շողի մ'է վաղանցուկ, այլ յառաջ քշող շողի մ'է: Ժամանակն միշտ բաց ու տնկուած կը պահէ մեր ականջը, լարուած կը պահէ մեր ուշադրութիւնը: Աչքը միշտ յառաջ կը նայի: Այս է դադանիքը կեանքի զարգացումին, Աստուծոյ կրթական եղանակին:

Ժամանակն խոստում ունի միշտ: Ապասել անոր, նայիլ, ակնկալիլ. այս է որ Կալատք կ'կոչուի:

Ապագայ ժամանակն՝ բնութեան մեծագոր օրէնքներուն պէս՝ ազդեցութիւն ունի կեանքին վրայ: Վա՛յ անոր որ հեռաւոր ապագայ մը չունի աչքին առջեւ, որուն «ապագայ»ին հորիզոնը մինչեւ ցուրտ մարմարի մը, կամ հողերու կոշտի մը կ'երկարի:

«Վաղուան համար մի՛ պարծիր»: Անիկա քուկդ չէ: Կնքուած, անթափանցելի դադանիքն է ան: Շուտով մ'ըսեր «վաղը»: Անոր Տէրը դայն քեզի չի վստահիր, չի

յանձնէր կանխաւ: «Վաղը չես գիտեր, եթէ գիտնաս՝ ա՛լ վաղը չէ ան»:

«Վաղը շատ մօտ կ'երեւի, այլ կայ բան մը աւելի մօտ քան վաղը, յաւիտենականութիւնը»: Ամէնէն մօտը մեզի՝ ու ամէնէն հաւանականը ան է որ ամէնէն հեռի, ամէնէն անհաւատալի բանը նը. կատուած է, որ տխուր բառով կ'կոչուի մահ: Մէկ քայլ կայ քու եւ գերեզմանին միջեւ:

Ժամանակի գանձարանէն մէկ օր միայն տրուած է քեզի — այսօր: Ա՛ն դայն, «այս օր»ը, ու սիրոյ եւ պարտականութեան գործերով շահեցուր, ճոխացուր դայն ու դարձուր իրեն, ժամանակի Աստուծոյն: Թերեւս օր մը եւս վստահի քեզի, թերեւս քու հաւատարմութեանդ յաւիտենական դարերը վստահի:

Ժամանակի մատենին մէկ էջը միայն իշխանութիւն ունիս բանալու: «Այս օր»ն է այն: «Վաղը» միւս թերթն է, որ կընքուած է: Մաքուր պահէ բաց էջը, որ ճերմակ, անգիր թուղթ մ'է. գրէ անոր վրայ ի՛նչ որ կ'ուզես, բայց գիտցիր որ գրածդ ա՛լ չ'աւրդիր:

Ի՛նչպէս կ'ուզես ողջունել գալիք ժա-

մանակը, նոյնպէս գործածէ ներկայ ժամանակը: Ներկային մէջ ապագան կը շինենք մենք: Ուրեմն լաւ անցուր «այսօր»դ, լաւ «վաղը» ունենալու համար:

Մենք ամէնքս պիտի ծերանանք կամ պիտի մեռնինք. այս ուղիղ է ֆիզիքական կեանքին համար: «Բայց, ըսած է հեղինակ մը, ճշմարիտ հոգին դէպի երիտասարդութիւն կ'իջեակոխէ»:

Ի՞նչ է կեանքը: — Դիտէ՛ ամպերը՝ գըզուած ըլլողի պէս երկինքի կապոյտ դաշտին երեսը. դիտէ՛ սպիտակ կրկնօրը որ դրացի լեռներուն վրայ ձգուած է. մի՛ յափշտակուիր: Ահա կ'հալի, հետքը անգամ չի մնար «տեսիլ»ին: Այս է կեանքը, այսինքն, «շողի մը»:

Մեր կեանքի աւագ ժամացոյցն արագ կ'հոսի ու շուտ կ'սպառի: Ամէն մարդու օրերն համընկած են: Այս արեւն միշտ չի ծագիր վրադ. օր մը անոր ճառագայթներն պիտի թափին նորուկ գերեզմանի մը վրայ, որուն տակ դուն կ'ննջես: Նոր Տարին ոմանց համար մահուան անկողինը փոխուլ կուգայ: Իմաստուն եղիր, եւ մեծագոյն իմաստութիւնը — «սրտի իմաստութիւնը» — «օրերը համընկն» է:

Դժուար չէ յիշել անցելոյն մէջ գործուած սխալները, այլ դժուար է նոյն սխալները չի կրկնել յառաջիկային մէջ: Եթէ միտք ունիս մարդ ըլլալու, սակայն, դժուարութիւնը բաւական պատճառ չէ կրկնելու համար կեանքին սխալները: «Երկու անգամ գայթակղիլ միեւնոյն քարին վրայ՝ յայտնի շնորհազրկութիւն կ'նշանակէ», ըսուած է:

Դիտե՛ս ի՞նչ է «Օգոստինեան Սանդուխը», որուն ակնարկեց Լոնկֆէլլօ իր քնարին բարակ թելովն: Սուրբն Օգոստինոս կ'ըսէր թէ սխալները սանդուխի մը աստիճաններուն պէս են: Մեծ մարդիկ անոնց վրայ կոխելով վեր կ'ելլեն:

Ապագան անստոյգ է, բայց մենք ենք կերտողներն ապագային: Բարիք գործէ, ու շքեղ կ'ըլլայ ան: Ամէն մարդու ճակտին վրայ «մեծ» գրուած է, եթէ մենք մեր ձեռքով չի ջնջենք զայն:

Կուզե՛ս նոր որոշում մը ընել այսօր, նոր Տարուան մը մուտքին վրայ: Կան երկու բաներ որոնցմէ պէտք չէ զատուիս կեանքիդ մէջ — Աստուծմէ եւ խղճէդ:

Մեր դրամական կորուստներուն համար արցունքով կուլանք, բայց ո՞վ կ'ողբայ կորուսուած պատեհութիւնները: «Ո՛վ մարդ, ը-

սած է Սենեկա, վայելէ ներկայ հաճոյք-
ները, բայց աղէկ նայէ որ ապագայ վայել-
քիդ չի վնասես: Մի' լսեր նոյն իսկ հրեշ-
տակային նուագը, եթէ անով բուն իսկ լը-
սողութիւնդ պիտի կորսնցնես. մի տեսներ
նոյն իսկ զեղունիներու դշխոյն, եթէ անով
տեսնող աչքերդ վրայ պիտի տաս, եթէ ա'լ
չպիտի տեսնես. մի' ճաշակեր՝ մինչեւ իսկ
դրախտի քաղցրագոյն պտուղը, եթէ համը,
հոտը իսպառ պիտի մեռնի քեզի համար —
ահա այս է հոգին կորսնցնել ու բոլոր աշ-
խարհը շահիլ:

Ետ նայէ՛ անցեալ հոգեւոր ցաւերուդ
վրայ, որ ապագայ ցաւերէն բարեքներ քա-
ղես, ճիշտ ինչպէս ծաղիկները կ'քաղես
փուշերու մէջէն: Յաւերն պատգամաբեր
հրեշտակներ են: Հասկցիր անոնց նշանա-
կութիւնը. ամէն վիշտ խօսք մը ունի բե-
րանը, ուշադիր եղիր, սորվէ անոր լեզուն —
վշտին լեզուն:

Կեանքը պատուական է, ժամանակն
թանկ, քանզի անոնք շուտ կ'անցնին: Պայ-
րըն ըսած է, «Լոյսն յայնժամ սիրեց մարդ,
երբ լսեց թէ ան կ'երթայ ու ա'լ ետ չի
դառնար: Կեանքը յայնժամ պաշտեց նա,
երբ մեռաւ իմացաւ»: Ու ծաղիկն այն

ատեն փնտռուեցաւ, երբ արեւին ներքեւ
խամրեցաւ:

Մի' ցաւիր որ, սակայն, կեանքը կարճ
է. ան կ'տանի ցաւերը շուտ, ու կ'բերէ
փառքը շուտ: Եթէ սեղանիդ շուրջ պզտիկ
կամ մեծ աթոռ մը դատարկ է, մանաւանդ
եթէ սիրտդ դատարկած է եւ քու էութիւնդ
քաշած տարած են անոնք, որ հիմա հեռի'ն
ձիւներուն տակ կ'քնանան, ո՛հ, յիշէ, սի-
րելիս, թէ նոր Տարին քիչ մ'ալ մօտեցուց
քեզ անոնց:

Սրբէ՛ արցունքդ, թերահաւատ մարդ:
Այս կեանքը չէ ամէնը: Ո՛չ, բոլոր կեանքը
չէ՛ այս, այլ մի մասն է — փոքրիկ մասը —
կեանքին: Սկիզբն է այն կեանքին —
կեանքին՝ որ չունի վախճան: Ի՛նչ որ
ալ ըլլայ մեր ներկայ կեանքին գիրքը —
վէպ մը կամ սաղմոսարան մը, ողբերգու-
թիւն մը կամ կատակերգութիւն մը — սա
ստոյգ է թէ մահու հրեշտակը, որ ճամբայ
հանուած է Բարձրելոյն աթոռէն, թռչելով
կուգայ ու կ'կնքէ անոր վերջին գլուխը:

Կ'ըսուի թէ «Կեանքն անստոյգ է, ստու-
ղապէս անստոյգ», ու մահն ստոյգ է: Բայց
մահը չէ վախճանը: Մահը զարթնումն է,

սթափումն է երազ կեանքէն իրական
կեանքի:

Այլ կեանք մը կայ — կեանք մը որ բնաւ
չի մեռնիր, կեանք մը՝ որ կցուելով կեան-
քիդ՝ խաւար անցեալդ կ'լուսաւորէ, արա-
տաւոր անցեալդ կ'սրբացնէ Թողութեամբ,
եւ ազազայ կեանքդ կ'ընդմնաւորէ, կ'ազ-
նուացնէ, կ'փառաւորէ, կ'անմահացնէ: Այս
կեանքը կը գտնուի անոր մէջ, որ ըսաւ,
«Ես եմ կեանք»:

ԱՄԱՆՈՐ

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Կ Ե Ա Ն Ք

ՈՒ

Ե Ր Կ Ա Ր Կ Ե Ա Ն Ք (1)

Ունա՛յն — այս է առաջին բառը որ մեր
բերնէն կ'թռչի այսօր Ամանորի առիթով:
Այս սարսուռն բառով յատկանշուած կամ
ստորոգուած է կեանքը սա երեւելի պատ-
ճառով՝ որ անոր օրերը համրուած են: Կար-
ճատեւ կեանքը ունայն, ի զուր, երազ հո-
շակել մարդկային փիլիսոփայութիւնն է:
Այլ փիլիսոփայութիւնը Անոր, որ մեծ «Ես
եմ» կ'կոչուի, կեանքը ունայն կամ իրա-
կան չի վճռեր անոր տեսողութենէն դատե-
լով: Երկար կեանքը էական նկատուած է
մարդուն կողմէ՝ գոհացում տալու իր բնա-
կան ձգտումներուն, յուսախաբութեանց
դէմ վերջնական յաղթանակը շահելու, իր
երազած դղեակներուն աւարտումը ողջու-
նելու, կամ անհրաժեշտ պարտականու-

(1) Դրուած՝ Յունուար 14, 1902:

թեանց հատուցումով կատարելութեան վեր-
ջին եզրերուն հասնելու համար: Աստուծոյ
երկայնը շատ հեղ մեր կարճն է, ինչպէս
մեր կարճը Անոր երկայնն է: Մեր եւ Անոր
բառերը կեանքին նկատմամբ համանշա-
նակ չեն: Անոր նպատակներուն մէջ հար-
կաւոր տարր մը չէ օրերուն երկարատե-
ւութիւնը: Մեր վաղանցուկ բոլորները յա-
ճախ դարեր են Աստուծոյ համար: Յաջս
Աստուծոյ հազար տարին մէկ օրուան պէս
է, ու մէկ օրը՝ հազար տարուան պէս: Սի-
րոյ արցունքի կաթիլ մը երբեմն Աստու-
ծոյ ծովը կ'լեցնէ: Պայծառ ու սիրելի արեւի
մը մէկ անդամ ճառագայթումէն Ան գոհ
կ'մնայ, մինչ մենք անոր շիջումին դէմ
դժգոհ՝ կ'հառաչենք, կը բողոքենք: Ո՛հ,
մինչ մենք յաճախ «Դեռ չ'սկսաւ» կ'գոչենք,
նա «լմնցաւ» կ'ըսէ:

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ՃԾՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ո՞րքան կ'ապրի մարդը — այս է մեր
հարցումը: Ի՞նչպէս կ'ապրի մարդը — այս է
Աստուծոյ հարցումը: Տարբերութիւնը մեծ է
այս երկուքին միջեւ: Կեանքը ունայն է,
կեանքը յաւիտենական է: Այս երկու հա-

կասութիւնները կատարեալ ճշմարտութիւն-
ներ են: Մաթեմատիկայի կեանքեր կան, ու
եթէ ըլլային Նոյի օրերէն մինչեւ հիմա ու
մինչեւ յաւիտեան ապրող կեանքեր, տա-
կաւին անոնց ամենուն համար պիտի կրնայ-
ինք ըսել «յաւիտենական ունայնութիւն»:
Սխալ իմաստով կ'գործածենք «ունայն»ը:
Մէկ օրուան մէջ դար մը ապրող կեան-
քերն ունայն են:

ԱՊՐՈՂ ՈՒ ՄԵՌՆՈՂ ԵՐԱՋՆԵՐ

Կան մարդիկ, որոնց վրայ անցուղարձ
գործող երկարատեւ, ազդու պատահարներ
հետք մը չեն ձգեր: Բոլոր իրերը ու պա-
տենութիւնները լաւազոյն հետեւանք մը
յառաջ չեն բերեր: Ժամանակին ու փոր-
ձառութեանց յորդահոս գետերը կ'անցնին,
այլ անոնք կը մնան չոր ու ծարաւի: Կան
մարդիկ որ օրացոյցներու պէս են, օրը
կ'զրուցեն քեզի, առանց անոր նշանակու-
թիւնը հասկնալու: Անոնք բոլոր իրակա-
նութեանց դէմ խստացած սրտեր են: Եղա-
նակներն ի գուր կուգան ու կ'երթան, ո՛չ
դարնան անձրեւները, ո՛չ ամրան արեւները

կանանց բոլոր մը կ'արտադրեն անոնց մէջ.
ապառաժներ են: Սատանաներու պէս են,
որ չեն փոխուիր, ու եթէ քանի մը ան-
գամ աշխարհ գային, տարբեր բան մը չ'պի-
տի ուղէին ըլլալ: Այսօրինակ կեանքերը, եր-
կայն ըլլան կամ ոչ, ունայն են — ապրող ու
մեռնող երագներ: Այս կարգէն են նաեւ

ՈՒՆԱՅՆ ՄՏՔԵՐԸ

Կան մտքեր, որոնց վրայ արդարապէս
կրնայ դրոշմուիլ «ունայն»-ի կնիքը: Հանդի-
պած չէ՞ք երբեք մտքերու, երբեմն շտե-
մարանի պէս ընդարձակ, միտերուած մըտ-
քերու, որոնց համար, սակայն, գիտութիւնը
սնունդ մը, մաս մը չի կազմեր կեանքին,
այլ անոնք կուգան արուեստակուծ մը կամ
ոսկեզօծեալ դրուագում մը գործելու ար-
տաքին կեանքին վրայ: Անոնք գիտութիւնը
կ'դիզեն, ինչպէս ժլատ հարուստը իր ոս-
կիները՝ միայն անոնց վրայ նայելու ու
խենդի քրքիշ մը արձակելու համար: Գի-
տութիւնը չի փոխակերպեր զիրենք, չի
տարրանար իրենց բարձրագոյն էութեան
մէջ: Անոնք ամբարներ են իրօք փայտէ
շինուած՝ որ իրենց պարունակած բերքերէն

ոչինչ կը վայելեն: Գիտութեան ծովին մէջ
ընկղմած քարեր են, ու ոչ երբէք ծծող
սպունգներու պէս: Ամէն լեզու կը խօսին,
այլ չեն զիտեր Հոգիին լեզուն: Կ'ուսանին,
գիտութեան խորքերուն մէջ կ'սուզին, բայց
աւելի իմաստուն չեն ըլլար քան յառաջա-
գոյն: Գիտութիւնը կենդանի ճշմարտութեան
պէս չի թափանցեր իրենց ներքին կաղ-
մութեան մէջ, չազնուացներ, չի վսեմա-
ցներ, չի գեղեցկացներ կեանքը: Ահա ա-
սոնք են որ իրաւունք ունին ըսելու: «Ի՞նչ
ստեղծուած ենք»:

ԵՐԿԱՐ ԿԵԱՆՔԸ ԿԱՐՃՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ընդհակառակն՝ կան կեանքեր, որոնց
համար այս աշխարհի մութ ամպերն, ար-
տասուալից, մռայլ միտոլորտն կ'բերեն
նկարագրի վերանորոգումին առտուան ցօ-
ղերը: Եւ որոնց մէջ փչող հովերն աստուա-
ծային կրակը կ'հրահրեն: Անոնց համար
կեանքին ամէն փոփոխումները սրբազան
են: Վայրկեաններն այսպիսի հոգիներուն
համար երկայն են ու ոչ կարճ, հարուստ
են ու ոչ՝ աղքատ: Անոնք իմաստուն են
նոյն իսկ առանց ընդարձակ գիտութեան:

Յոգեբու անբաւական տեւողութեան մէջ ճախացուցած, հարստացուցած արտեր ունին: Ունայնութեան տխուր ողբը անոնց երգը է: Անոնց կեանքը երկայն է կարճութեան մէջ: Վասնզի մէկ տարին անոնց մէջ բարոյական ու հոգեւոր իմաստութիւնը կ'ուճացնէ: Անոնց մէջ միայն մեքենական, գործարանաւոր տարրը չապրիր. չեն նմանիր ծովու մը՝ հաւասարապէս անզգայ լուսնին արծաթահալ կաթկթութիւն կամ ամպի խոշոր թափթփութեան ներքեւ: Անոնք չեն մշակեր միայն այն յարաբերութիւնը՝ որ կեանքը ունի բնութեան հետ, որուն կ'ազդէ ժամանակին շունչն փթթեցնելով կամ փտեցնելով զայն. այլ այն մասն՝ որ իրենց մէջ բարձրագոյն «բնական»ը կամ Աստուծոյ բնութիւնը կը կազմէ՝ անկախ ժամանակին բոլոր փոփոխումներէն:

ՔՆԱՅՈՂ ՀՈԳԻԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Թէ՛ կեանքին կարճութիւնը, թէ՛ տարիներու առատութիւնը ժամացոյցի կամ տարեցոյցի հաշիւներով չեն չափուիր: Թուականներն չեն ճշտեր կեանքին տեւողութիւնը: Հոգին է որ կ'ապրի. հոգին է որ

կ'զգայ, կ'կշռէ, կը չափէ զայն: Եթէ հոգին արթուն չէ, կեանքը միլիոնաւոր տարիներէ վերջ ունայն է: Ժամանակի երկարութեան չենք կարօտիր այնքան՝ որքան զգայուն, հսկող, ընդունակ, արթուն հոգիի մը, որ ամէնէն պզտիկ բացուածքներէն երկրի՝ կրնայ կաթիլ մը խմել, կրնայ ներշնչումի ծաղիկ մը քաղել: Յորչափ մենք կ'կծկուինք, կ'քաշուինք անձնասիրութեան ինքնահաճ ցանկապատին ետեւ, ուր ոչինչ կ'տեսնենք, ոչինչ կ'զգանք, ոչինչ կ'խորհինք, մեր բաժինը պիտի ըլլայ այնքան դատարկ, այնքան ունայն որ ամբաւ դարերը բաւական պիտի չթուին մեզի, ու մեր զանգատը ժամանակին կարճութեան դէմ վերջ պիտի չունենայ: Երբ հոգին կ'մրափէ, ժամանակին ամենէն երկայն հոսանքը վար պիտի թափի արագաբար, եւ մենք պիտի հաշուենք սոսկ նուազիլը տարածութեան կեանքին ու մահուան միջեւ: Ննջող հոգիին կեանքը ամէնէն կարճ կեանքն է այս աշխարհիս մէջ:

ԵՌԱՄԵԱՅ ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կեանքին մեծութիւնը, ընդարձակութիւնը, վսեմութիւնը կախում չունին օրի-

բու եւ տարիներու շատութենէն: Մեր փութկոտ անհամբերութենէն է որ երբ կ'մօտենանք երկրաւոր կեանքի արեւմուտին, դառնապէս կ'ըողոքենք թէ Աստուած ի զուր ստեղծեր է մեզ: Ո՛հ, հաւատարիմ, բարի, սուրբ, օգտակար կեանքի մը օրերը համբանք չունին: Արեւի ու լուսնի տարիներով չեն հաշուուիր: Երկայնութեան գծերը չեն կարող չափել զայն: Ատենօք աստուածային կեանք մը մարդկային կերպարանքով երեւցաւ մեր աշխարհին մէջ գերաշխարհիկ լուսաւորի մը պէս, որ եկաւ փայլեցաւ մեր հորիզոնին վրայ: Այլ խաչին ստուերը այնքան շուտ ինկաւ անոր վրայ, որ կեանքերու ամէնէն ունայնը կրնար համարուիլ մեր չափերով ու հաշիւներով: Սակայն մէկ երկու տասնեակ ամիսներու մէջ սիրոյ եւ ցաւերու յորդ գեղումներով մարդկային պատմութեան բոլոր դաշտերը թրջեց: Ո՞վ աւելի երկար ապրած է ու պիտի ապրի քան զԱնիկա: Հազիւ եռամեայ շրջանի մը մէջ անվերջ յաւիտենականութիւն մը ապրեցաւ Նա:

Մօտ գացէ՛ք Անոր, որ բոլոր դարերը կ'պարփակէ իր մէջ, որուն բայերը ժամանակ չ'ունին, որուն միակ մակըայն է միշտ, որուն բառքքին մէջ «անակնկալ»ը գոյութիւն չ'ունի: Անոր կցեցէ՛ք ձեր կեանքը՝ մինչեւ որ մէկ վայրկեանը («հազարամեայ» մը արժէ, եւ վաղանցուկ ժամը մեծ հողիին՝ ըլլայ աւելի երկարատեւ քան ազտիկ հոգիներուն յաւիտենականը: Թող կեանքդ դաչի այդ ապրող Յաւիտենականին՝ այնպէս որ ժամանակագրական հաշիւներով՝ կարճ ըլլայ այն կամ երկայն, քու մէջ սկսի այն կեանքը, որ գեր ի վեր է բնութենէն ու ժամանակներու հասողութենէն: Պահէ՛ հոգիդ մաքուր, զգայուն՝ Աստուծոյ սիրոյն, եւ ընդունակ՝ Հոգիին ներկայութեան, ու քու մէջ ոչինչ կ'մեռնի հողին բաժինէն զատ: Ունայնութիւնը ժամանակի տեւողութենէն չի բղխիր: Ունայնութիւնը քու մէջ է: Թօթափէ՛ զայն, ու հագի՛ր յաւիտենականութիւնը: Մի՛ վհատիր եթէ յուսախաբութեան գաղտնի խարակներուն վրայ փշրուած է արդէն բարոյական կեանքիդ նաւը: Ժողովէ՛ ցրուած բեկորները, վերաշինէ՛ ջախջա-

խոսած նկարագիրը: Ուշ է: Բարին ապրելու
ժամանակամիջոցին մէջ ուշ է՝ կայ: Սկսէ՝
հաւատալով Աստուծոյ լոյսին: Հոգեւոր հա-
ւատքին կեանքը սկսող է ու ոչ՝ վերջացող,
ծնող է ու ոչ՝ մեռնող: Սկսէ՝ ապրող կեանքը,
տեւական կեանքը, նոր կեանքը նոր Տա-
րիին հետ: Սկսէ՝:

ԾՆՈՒՆԴ

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ծ Ա Յ Ա Յ Տ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն (1)

Մեր մոլորակն հանդիսատես եղած էր եր-
բէք անցքի մը այնքան յուզիչ, այնքան բա-
նաստեղծական, այնքան իրական ու այնքան
հոգեւոր, քան այն եղական, հրաշափառ
դէպքը, որ կոչուած է Աստուածայայտնու-
թիւն: Երկիրն ունկնդրած էր երբէք Աստու-
ծոյ երաժշտութեան, լսած էր «երկնային
զօրաց բազմութեան» յաւիտենական երգը
— «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ, յերկիր խա-
ղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Ի՛նչ խլրտում վերը, երկնքի մէջ, ու
ի՛նչ խոռվք, վրդովում վարը, երկրի վրայ:
Ո՛ւր կ'երթան

ԴԱՇՏԻՆ ՀՈՎԻՒՆԵՐԸ

Ո՛ւր թողած են իրենց հօտը, եւ ո՛վ կը
փնտռեն գիշերանց գեղէ գեղ անցնելով եւ
դուռ դուռ թափառելով: Օ՛հ, հովիւնե՞րն են

(1) Գրուած՝ Յունվար 18, 1901:

անոնք՝ թէ մարդոց աննշան, հասարակ դասերը, որ ի խնդիր են Փրկչի մը, որ է միակ կարօտութիւնը, լրացումը ու ակնկալութիւնը անոնց:

Եւ ովքե՞ր են

ՄՈԳԵՐԸ

Անոնք՝ որ Արեւելից հեռաւոր ծայրերէն աստեղագիտական լոյսերու առաջնորդութեամբ կ'ըջան գիշերով ցերեկով, ու մէկը կ'փնտռեն: «Ո՛ւր է Նա, ո՛ւր է», կ'հարցնեն: Մոգե՞րն են այս յամառ հետապնդողներն թէ նոյն իսկ իմաստութիւնը: Մոգերը չե՛ն միթէ ներկայացուցիչները իմաստութեան: Անոնք իրենց փնտռութեամբ չե՛ն հռչակեր թէ բոլոր գիտութիւնը, բոլոր փիլիսոփայութիւնը կ'առաջնորդուին Քրիստոսով ու կ'առաջնորդեն Քրիստոսի, ինչպէս բոլոր գետերը կ'երթան, կ'թափին ծովը: Աստուած կ'աշտուի ամէնուրեք, ու նաեւ գիտութեան վեհապանծ տաճարին մէջ:

Եւ է՞ր կ'փնտռեն անոնք այդ երկինքի ծնունդը — «Քանզի... եկաք երկրպագանել նմա»:

Եւ ահա այլ ոք եւս չերովդէս անուն, որ իրեն կանչելով մոգերը, կ'ըսէ անոնց, «եւ

ես եկեալ երկրպագից նմա» — երկու հակընդդէմ ներկայացուցիչներ երկրպագութեան, կեղծ ու ճշմարիտ:

Ո՞րն է կեղծ երկրպագութիւնը: Հարցուցէք Հերովդէսի — Խանձարուքին մէջ մահացնել անմահը:

Եւ ովքե՞ր են

ՍՈՒՏ ԵՐԿՐՊԱԳՈՂՆԵՐՆ

Այն քրիստոնեաներն՝ որ յանուն Սուրբ Ծննդեան կ'փառաբանեն իրենց յոռի եսը, ու կ'մարեն հոգիին լոյսը: Անոնք՝ որ կ'ծոեն իրենց մարմինը Անոր առջեւ, այլ ոչ սիրտը. անոնք՝ որոնց բերնին մէջ կ'օրհնուի Քրիստոս, այլ կ'անպատուի, կ'անարգուի իրենց վարմունքին մէջ. անոնք են կեղծ քրիստոնեաներն, սպաննիչ երկրպագողներն Քրիստոսի:

Եւ որո՞նք են

ՃՇՄԱՐԻՏ ԵՐԿՐՊԱԳՈՂՆԵՐՆ

Հարցուցէք մոգերուն — «Եւ բացեալ զգանձս իւրեանց, մատուցին նմա պատարագս ոսկի, կնդրուկ եւ զմուսս»: Անոնք՝ որ կ'բանան իրենց սրտի գանձերը, կ'նուիրեն իրենց ամէնէն թանկագին ընծաները, կ'զո-

հենց իրենց եսասիրութիւնը, սնափառութիւնը, իրենց պաշտած կուռքերը, ու բարոյական պատարագին հետ նաեւ՝ նիւթականը: Ճշմարիտ աղօթքն է՝ փրցնել սրտէն ու տալ Աստուծոյ, եւ տալ կարօտին, բան մը խլել մեր հաճոյքէն, մեր երջանկութենէն, կորզել մաս մը մեր հարազատներուն վայելքէն եւ նուիրել որբին, սրբել արցունքը խեղճին, հացը ըլլալ անօթիին, կերակուրը դառնալ այլոց: Նուիրել, ընծայել, պատարագուիլ — ահա՛ ճշմարիտ, անկեղծ երկրպագութիւնը:

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՅԱՅՏՆԻՉԸ

Քրիստոնէութեան ամէնէն յատկանշական, ինքնուրոյն գերազանցութիւնը կ'կայանայ սա զարմանալի իրողութեան մէջ՝ որ այն չի ներկայացներ սոսկ յայտնութիւն մը գերբնական, այլ ցոյց կուտայ նաեւ գերագոյն Յայտնիչը, կ'ըբերէ պատգամն ու միանգամայն պատգամատուն: Ո՞վ բերաւ հաղորդեց Աստուծոյ զրկուած բանը — նոյն իսկ Բանը, «ի սկզբանէ էր Բանն... եւ Աստուած էր Բանն»: Աստուծոյ յայտնութիւնն ու յայտնողը միեւնոյնն էր: Քրիստոնէութեան յայտնութիւնը, ու միայն Անոր յայտ-

նութիւնը կոչուած է «Աստուածայայտնութիւն»:

Յիսուս Քրիստոս, որ Ս. Աւետարանին յայտնութիւնն է, ըսաւ, «ԵՍ ԱՆ ԵՄ»: Խօսքն ու խօսողը, յայտնութիւնն ու յայտնողն ինք էր: Ինք Իրեն համար միայն կ'վկայէր: Նա չըսաւ. «Ես ճշմարտութիւնը կ'խօսիմ», այլ՝ «Ես Եմ ճշմարտութիւնը»: Օ՛հ, ասոր պէս ճշմարտութիւն չի կայ. ասոր պէս խօսք կամ յայտնութիւն տրուած չէ: Մեր ընդունածը կրօնական սկզբունք, հաւատալիք, դաւանանք կամ վարդապետութիւն չեն սոսկ: Մեր պաշտած յայտնութիւնը Ինքն է, նոյն իսկ Յայտնողը: Փա՛ռք Աստուածայայտնութեան:

ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՀՐԱՇԲԸ ԵՒ ՀՐԱՇԻՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ

Աստուծոյ յայտնութիւնը Ծնունդն է, յայտնութիւնն է Քրիստոսի անձին: Ո՛հ, ո՞վ է Ան: Աւետարանին ստեղծած, յօրինած հրա՞շքն է: Բայց նոյն իսկ հրաշք չէ՞ Աւետարանը — այս զարմանալի, անօրինակ, անսման գիրքը, որ արժանապէս կ'կոչուի ԳիրքԸ՝ գեր ի վեր ամէն մտքէ, ամէն յղացումէ, ամէն երեւակայութենէ: Ո՞վ ըրաւ այս անհուն յայտնութիւնը, ո՞վ արտադրեց

այս գերբնական, գերերկրային ու գերսրկային ապշեցուցիչ հեղինակութիւնը, ո՞վ զործեց այս աւետարան հրաշքը: Բայց եթէ Ան միայն՝ որ պատմութեամբ անոր — Աւետարանին — մէջ. Ան, միայն Ան, որ յայտնեց զայն, յայտնութեանց յայտնութիւնը:

25^օք հաւատար Աւետարանին պատմած հրաշքներուն: Մի՛ հաւատաք: Բայց ի՞նչ պիտի ըսէք, կ'աղաչեմ, այն հրաշքին, զոր ո՛չ Աւետարանը կրնայ յղանալ, ծնիլ, եւ ո՛չ ուրիշ զօրութիւն մը, եթէ ոչ Ան՝ որ նոյն իսկ Հրաշքն է: Հրաշք մ'է Նա, հրաշալի հրաշք մը, որուն հրաշագործն միայն նոյն Ինքն կրնայ ըլլալ: Ո՛հ, Ի՛նք, Ի՛նք, այդ մարմին եղած հրաշքը, այդ զաղտնեաց զաղտնիք կեանքը, Աստուծոյ ամէնէն խորունկ իմաստութեան ու իր հոգւոյն ամէնէն գերազանց գեղեցկութեան յայտնութիւնը: Կարելի է մերժել առանց Քրիստոսի՝ բայց հրաշքներով լի Աւետարան մը, այլ առանց հրաշքի՝ սոսկ Տէր Յիսուսի գերահրաշ կեանքը ներկայացնող մատեան մը իմ սրբազան Աւետարանս պիտի ըլլար:

ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆՅ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլոր տիեզերքներուն, բոլոր երկինք-

ներուն ու երկիրներուն ամէնէն մեծ ու մեծափառ յայտնութիւնը, բոլոր յայտնութեանց յայտնութիւնն է Ծնունդն Որդւոյն Աստուծոյ, Աստուածայայտնութիւնն է այն: Երկիրդածութեամբ մօտեցէք Բեթլէհէմի այրին, ուր նորածին մը մարմինով կոյս, սըրտով կոյս, հոգիով կոյս կնոջ մը գրկին մէջ կ'մրափէ դողահար: Ո՞վ ծնունդ տուաւ ու պատեց այդ խանձարուքին մէջ երախայ մը, որ նաեւ «Անպարագրելի»ն է, մանկիկ մը, որ նաեւ լոյսն է, պզտիկ անձնաւորութիւն մը, որ նաեւ մեծութիւնն է, ճշմարտութիւնն է, ու կեանքն է:

ԱՐԵՒՆԵՐՈՒՆ ԱՐԵՒԸ

Ու տակաւին չ'պիտի՝ հաւատաք թէ «Փառք Տեառն ծագեցին», թէ լոյսը իջաւ հոն, Անոր վրայ, լոյս ընդունելու Անկէ, թէ հրեշտակաց խումբեր եկան ու երգեցին երկինքի հրաշակերտ, նոր մեղեդին — «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ»: Մօտեցէք Անոր, ու տեսէք որ արեւներուն Արեւին կ'մօտենաք, ու կ'այրիք: Հպեցէք այդ մանկան, ու պիտի գոչէք — «Ահա Աստուծոյ Գառը, ահա Մեսիան, ահա Ինք, յաւիտեական Անձանօթը, յայտնուած Աստուածը»:

Եւ հարցուցէք, «Ինչո՞ւ յայտնուեցաւ Ան»:
Ինչո՞ւ

ՄԱՐԴԱՅԱԻ ԳԵՐՄԱՐԴԿԱՅԻՆԸ

Մարդ անօգնական էր, կ'կորսուէր: Նա կարող էր կորսնցնել ինքզինք, այլ ոչ երբէք փրկել: Կը կարօտէինք կեանքի մը, որ կարող ըլլար փրկել մեր բարձրագոյն կեանքը: Ու, փա՛ռք Աստուծոյ, այդ կեանքն յայտնուեցաւ մեր մէջ յանձին «Որդւոյն Մարդոյ»: Նա կատարեց արդարութիւնը, զոր մենք չէինք կարող կատարել: Նա, ինք Մարդն, հնազանդեցաւ Իրեն, եւ Անով մենք հնազանդեցանք, զի այդ «մարդ»ն մենք էինք: Ահա այս կերպով Անիկա եղաւ

ՄԵՐ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչ որ Քրիստոս ըրաւ փոխանորդութիւն մը չէր միայն: Մենք արդար չհամարուեցանք, այլ արդարացանք: Անոր սքըռութեամբ սուրբ չի համարուեցան մեր պիղծ սրտերը, այլ սրբուեցան, վերանորոգուեցան: Ու այս ամէնը տեղի ունեցաւ սոսկ հաւատքով: Քրիստոս մեր արդարութիւնը եղաւ հաւատքի միջոցով: Կ'հաւատա՞ս: Թէ որ հաւատաս, կ'փրկուիս, կ'սրբուիս, կ'ար-

դարանաս, կեանք կ'ստանաս — կեանք՝ որ կ'կոչուի «յաւիտենական կեանք»:

ՔՐԻՍՏՈՍ ՄԱՐԴԸ

Կ'ըսես թէ «Մէկը չի կրնար ապրիլ Աւետարանի ոգիով, Քրիստոսի կատարեալ կեանքին համանման»: Ճշմարիտ է: Բայց ահա ամենակատարեալ էակը, որ կուգայ կ'ընակի քու մէջ, կ'ըլլայ նոյն իսկ մարդը ու կարելի կ'ընէ ապրիլ Իր կեանքը: Եթէ ընդունինք Զինք — չէ թէ զմեզ — իբր մեր Փրկիչը, եթէ փարինք Իրեն, յուսանք, ապաւինինք, հաւատանք Իրեն, պիտի ապրինք Իր մէջ: Եթէ մեզ ցոյց կը տրուի ելլել ամէնէն անմատչելի բարձունքները հոգեւոր աշխարհին, Անոր թեւերուն վրայ կ'թռչինք, կ'ելլենք մինչեւ երկինք: Մեր մեծագոյն թշնամին եսն է, եւ ահա մեծ ԵՍ մը — Քրիստոս մարդը — կուգայ ու կ'զըրաւէ անոր տեղը, ու մեզ կ'կարողացնէ ապրիլ Իրեն նման:

Փա՛ռք մեր Աստուծոյն զի մեզի յայտնուած Աստուածը միայն արքայութեան, երկինքի Աստուածը չէ, այլ Նա է մեր

ԿԵԱՆՔԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

որ հոս մեր հեռ կ'երթայ կեանքի մութ

ճամբաներուն մէջ, մեզ մինակ չի ձգեր մեր հողեւոր ճակատամարտներուն մէջ: Ոչ ալ միայն բնութեան Աստուածն է Ան, բայց Աւետարանով յայտնուած Աստուածն Բեթլէհէմի տղան է, Դաւիթի քաղաքին մարդը, մեր բարեկամն է, բաժանորդն է մարդուն ճակատագրին: Ան կ'ընակի մեր ցաւերուն, խոցերուն, յուզումներուն կեդրոնին մէջ, կը մասնակցի մեր մեղքերու ցաւին, պատիժին ու դատապարտութեան, վերջապէս մեր մահուան: Կը կենակցի մարդուն հետ: Անոր անունն է Էմմանուէլ — Աստուած մեզի հետ ու, ի՞նչ կ'ըսեմ, մարդուն մէջ — «Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ»: Կրկնեցէք, ուրեմն, բարձրագոյն հռչակեցէք հրեշտակներուն տուած

ՄԵՐ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԱԻՆՏԻՍԸ

Ըսէք թէ անտեսանելի, անմերձեանալի Աստուածը մարմին եղած է, մանկացած ու մարդացած է որ աներկիւղ Իրեն զիմեն պըզտիկները ու մեծերն, աղքատները ու հարուստներն, ծառաներն ու տէրերն, որ մանաւանդ Իրեն զիմեն վիրաւորուած, խոցուած սրտերն, բոլոր անյոյս մեղաւորներն, ինկած, կորսուած հոգիներն, ու բոլոր

մարդոց անարժաններն, ու նաեւ անօթիներն ու ծարաւներն՝ արդարութեան, կեանքի եւ փրկութեան: Դարողեցէք թէ մեր գիրկը ինկած է Մանուկ մը — Աստուծոյ ամենաթանկ պարգեւը, որուն պզտիկ ձեռքին մէջ կայ պզտիկ բանալին ամէն սրտի, ամէն փակ դռան: Ըսէք որ Կառչին Անոր: Ո՛հ, գրկեն, սիրեն զինք, քանզի Ան փառքն է, սէրն է, արդարութիւնն է, փրկութիւնն է, լոյսն է, ու աղբիւրն է ամէն բարութեան, ամէն շնորհքի եւ օրհնութեանց:

ԻՄ ՍԻՐԱԿԱՆՍ ԻՄՍ Է

Ո՛հ, ալ չեմ վախճար, չեմ քաշուիր Իրմէ: Իմ գլուխս, իմ մեղապարտ, յոգնած գլուխս, Իր բաբախուն լանջքին վրայ կը դնեմ, իմ արցունքս Անոր գրկին մէջ կը թափեմ, իմ բեռներս Անոր ուսին վրայ կ'ըսարդեմ, իմ թշուառ անձս Անոր ծով անձին մէջ կ'նետեմ: Ան իմն է — «Իմ սիրականս իմն է ու ես իրն եմ»: Ինք ինծի պէս եղաւ, իմ փուշերովս խոցուեցաւ, իմ մեղքերովս զարնուեցաւ, իմ պատիժովս դատապարտուեցաւ:

Ուրեմն թըթոացնենք Վիքթօր Հիւկոյի բամբիւրի ամէնէն աւետարանաշունչ մէկ

թելը — «Ո՛վ լացողներ, եկէք այս Աստուծոյն որ կուլայ: Դուք, ո՛վ ցաւած մարդեր, եկէք Իրեն, զի Ինք ցաւ քաշեց: Ո՛վ դողդոջուն վարանոտներ, եկէք, զի Ան ողորմութիւն կ'պահէ: Եկէք դուք ամէնքդ՝ որ կ'մեռնիք, զի Ան կ'ապրի:»

Ու, մանաւանդ այսօր, ուժգին հնչեցընենք մեր սրբազան բանաստեղծին, մեր Ս. Եկեղեցւոյ երկնագեղգեղ սոխակին, հոգետաւիղ քնարը: Եկէք միաբերան երգենք մեծ եւ սքանչելի խորհուրդին մեծ եւ սքանչելի երգը —

«Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի,

Որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ . . . : »

ԾՆՈՒՆԴ

Մ Ո Գ Ե Ր Ը

Կ Ա Մ

ԱՆ Ծ ԱՆ Օ Թ Ճ Ա Մ Բ ԱՆ (1)

Երեք ականաւոր անձեր, 19 դար առաջ, Արեւելքի հեռաւոր ծայրերէն երկար ճամբորդութիւն մը կատարեցին: Հռչակաւոր Անտոէի բեւեռախուզական արշաւանքին չափ դժուարին, արկածալից ու յանդուգն ձեռնարկ մ'էր այս նոյն դարուն մէջ: Քանի մը ամիսներ դէպի Արեւմուտք անձանօթ երկիրներ պիտի թափառէին նորածին Մանկիկ մը գտնելու համար: Շատ տարտամ, անորոշ նշաններու վրայ կը հիմնէին խոշոր ու վտանգաւոր ծրագիր մը: Լսողը վրանին խնդաց: Անոնց իմաստուն բարեկամները լրջօրէն համոզեցին ետ կենալ այսպիսի երազային, ցնորական խորհուրդէ մը: Գոնէ անստոյգ չըլլար ճամբանին: Անձանօթ

(1) Գրուած՝ Յունվար 18, 1902:

երկրի մէջ, անծանօթ մըփն տուել, անծանօթ ճամբով — ի՛նչ անտրամաբան գործ:

ՅԱՄԱՌ ՄԱՐԴԻԿԸ

Անդրդուելի մնացին իրենց համոզումին մէջ: Ելան, գացին ուղտերուն ծանրաշարժ ընթացքով: Հին օրերու մէկ նահապետին պէս կ'երթային ու չէին գիտեր թէ դէպի ո՛ւր կ'երթային: Երկայն էր ճամբան. անապատներ կտրեցին, անցան: Ամիսներու յոգնութեանց, տաժանքներու, յուսախաբութեանց շարքին մէջ ամէնէն ծանրը ու վերջինը տեղի ունեցաւ իրենց ակնկալութեանց լրման մէջ: Քանզի, վերջապէս, եկած ինկած էին Երուսաղէմ, Հրէութեան կեդրոնը, բարբիներու, դպիրներու, օրինաց վարդապետներու բնավայրը: Հոն կ'յուսային աչքերնին գոց գտնել փնտռածնին: Այլ հոն էր որ իրենց յոյսերը կ'խորտակուէին: Աղբիւրին դիմած՝ այլ ցամքած գտեր էին զայն: Իրենց հարցումներուն ի պատասխան ամէն մարդ ուսերը թոթուելով կ'անցնէր, կ'երթար: Խեղճ, շուարած մոզերը քաղաքին հրապարակներուն մէջ մինչեւ երեկոյ դէմերնին ելլողին նոյն հարցումը կ'ուզէին — «Ո՛ւր է որ ծնաւ Արքայն Հրէից»,

որուն իբր պատասխան կ'ընդունէին չոր ծիծաղ մը դառն հեգնութեան, կամ արհամարհոտ լռութիւն:

ԱՊՈԻՇՆԵՐ

— Դո՛ւք էիք միայն աշխարհի լուսացիները. ո՛վ ըսաւ ձեզի թէ Իսրայէլի մէջ Մեծ մը ծնած է: Ետ դարձէք, ետ. Հարաւար խարուած էք, ո՛վ առաջնորդեց ձեզ հոս:

— «Բայց մենք Անոր աստղը տեսանք»:

— Ա՛ստղը. ուրեմն երկինքի անլեզու, անխօս մէկ լուսաւորը բերաւ, հանեց ձեզ հոս տեղ: Հէ՛, մեղք որ մոզեր էք, ու աստղաբաշխութիւն ուսած էք: Աստղը իր սովորական ընթացքը չի փոխեր: Բնութեան օրէնքին մէջ շեղում չի կայ: Երեւակայաւան է այդ տեսիլը: Բեւեռին աստղն է միայն, որ ցոյց կուտայ նաւորդին ճամբան հեռաւոր ջուրերուն վրայ, բայց Բեթլէհէմ տանող աստղ չի կայ երկնակամարին վրայ: Գիտութիւնը գտած չէ, յայտնած չէ զայն:

Սակայն մոզերն իրենց սրտի հորիզոնին վերեւ կ'տեսնէին ուրիշ

ԼՈՅՍ ՄԸ

Նոյն Աստղը խորհրդանշող: Այս լոյսը

կ'առաջնորդէր զանոնք, ու իրենք կը շարունակէին խուզարկումը, մինչեւ տարածայնութիւնը ընդարձակուելով Հերովդէսի պալատը հասաւ, ուր կատարուած խիստ քննութիւն մը ստոյգ իրողութիւնը երեւան բերաւ: Բեթլէհէմի լոյսը խաբած չէր զանոնք: Յաղթանակը այն ոգիինն էր, զոր աշխարհ կ'կոչէ

«ԿՈՅՐ ՀԱՒԱՏՔ»

Կո'յր հաւատք. այո', քանզի այն կ'երթայ, կ'քալէ անծանօթ միջոցին մէջ, ուր գիտութեան լոյսը իսկ կանգ կ'առնէ: Զի գիտութիւնը ոտք չի դնէր մինչեւ չի տեսնէ: Հաւատքը կ'յառաջանայ մութին մէջ: Գիտութիւնը հետքեր կ'փնտռէ կոխել անցնելու համար. մինչ հաւատքը ձեռքի մը մէջ կ'դնէ իրենը, կ'յանձնուի անոր որ զինք կը քշէ, կ'տանի ոտք չի դպած բարձունքներու վրայ: Գիտութիւնը կ'ուզէ ճամբուն մինչեւ միւս ծայրը տեսնել, ապա քալել: Սակայն իր լուսով քալելու մարդուն փառասիրութեան հանդէպ Աստուծոյ մէթոտն է առաջնորդել այն ճամբաներուն մէջ զորս միայն Ինք զիտէ: Մարդ դժկամակ է վստահիլ հաւատքի ձեռքին: Զի

խուզարկուած գետնի վրայ ոտք դնել չ'ուզեր: Շանթի ճախրանքներով կ'փախչի հաւատքի տիրապետութեան սահմաններէն դուրս: Կ'խորշի, կ'խուսափի չի տեսնուած, չի հետազօտուած ապագայէն: Ինչո՞ւ զբաղիլ, կ'առարկէ ան, այնպիսի գործերով որք կ'կոչուին

«ԱՆԴՐԵՒԻՄԵԱՆ»

Ինչո՞ւ տագնապիլ ապագային համար, զոր չենք զիտեր: Բաւ է այս օրուան հոգը. հանդերձեալը թող իրեն համար հոգայ: Թող տուէք որ ապրինք ներկային մէջ, զոր կ'ճանչնանք, կ'հասկնանք: Բաւական չէ՞ որ այս կեանքի չարիքները դարմանենք, բարիքները վայելենք: Լաւ չէ՞ որ առողջութեան, արուեստի, մտքի, բնութեան օրէնքները սերտենք, գիտութիւնը մշակենք, որոնք փորձով գիտենք թէ յուսախաբ չեն ըներ մեզ, այլ աշխարհ աւելի բարելից ու բնակելի կ'ընեն: Ներկայ ժամանակը փոխել ապագային հետ, որ ծածկուած է մեր աչքերէն, ուրիշ բան չէ բայց միայն զոհել ծանօթը նուազ ծանօթին կամ անծանօթին: Ու վնասել չէ՞ այս ներկայ հարցերու լուծման, գործերու յաջողութեան. վրդովել չէ՞ մար-

դուն անդորրութիւնը: Թողէ՛ք չի տեսնուած իրերը. ետ դարձէ՛ք չի կոխուած, ան- յայտ ճամբաներէն: Մի վստահի՛ք հազիւ նշմարելի լուսաւոր կէտի մը, որ բեթլէհէմի աստղ կ'կոչուի, եւայլն:

ՀԱՒԱՏՔԻՆ ՓԻԼԻՍՈՓՍՈՒԹԻՒՆԸ

Այս շնորհալից փիլիսոփայութեան ըսե- լիք կա՞յ: Միայն թէ նախ՝ որ հաւատքը ըսած չ'ունի, «Ի՞նչ որ ձեռքդ ունիս նետէ՛», ու աչքերդ անկէ՛ հեռին մի միայն անտե- սանելի կէտի մը»: Հաւատքին քարոզած փիլիսոփայութիւնը այս է — ահա ժամա- նակը, ահա աշխարհը. գործէ՛ քանի որ ցո- րեկ է. քիչ ծառայութիւն որ կ'պահանջէ դարը, կատարէ՛ հաւատարմութեամբ: Ժրու- թեամբ գործէ՛. գործը ո՛չ ներկայ ունի, ո՛չ ապագայ: Գործի տաճարին մէջ ո՛չ ներքին դաւիթ կայ, ո՛չ արտաքին: Այս օրումն, գործունէութիւնը, սէրը ու արցունքը, ա- մէնն ալ վաղուան ու յաւիտենականութեան կ'վերաբերին:

ԾԱՆԾԱՂ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ու յետոյ իրա՞ն է թէ հաւատալով ու մտածելով հանդերձեալին վրայ՝ մեր ներ-

կայ զբաղումները կ'անտեսուին, այս օր- ուան պարտքի հաշիւները կ'մնան բաց: Կ'պատասխանեմ, ո՛չ: Հարեւանցի ու ծան- ծաղ տրամաբանութիւնն է այս նիւթա- պաշտներուն որոնք, իբր թէ ամուր հիմե- լու վրայ կոխած, կ'առաքեն թէ «կրօն- քին երազները» արգելքներն են աշխարհի բարւոքումին, թէ «հաւատքին ցնորքը» պատուար մ'է մարդկային յառաջդիմու- թեան առջեւ: Այս քարոզութեան ստու- թիւնը հաստատած են կեանքին իրակա- նութիւնները եւ ամբողջ մարդկային ցեղին ու մասնաւորապէս Քրիստոնէական պատ- մութեան դարաւոր ընթացքը, սորվեցնե- լով խորունկ փորձառութեամբ թէ եթէ կ'ու- զէք բարւոքել աշխարհը, շինեցէ՛ք մար- դեր, որոնց սրտերը կապուած ըլլան այլ աշխարհի մը հետ: Եթէ կ'ուզէք լուսապը- սակ մը գնել մարդուն գլխուն վրայ, մեծ- ցնել կեանքը, պէտք է որ գերեզմանին ցանկապատը քակէ՛ք, ու անոր սահմանը ընդարձակէ՛ք մինչեւ հոն, զոր հեզնօրէն «անդրշիրիմ» կ'կոչէք: Եթէ կ'ուզէք արգի- լել արհամարհանքը մաքուր կենցաղին դէմ, անտաքբերութիւնը՝ դէպի տկար դասակար- դը, պէտք է վարժեցնէ՛ք հոգին պաշտումի

մը, երկրպագութեան մը Անոր, որ անչափելի կերպով կ'գերազանցէ զինքն: Եթէ կ'ուզէք որ տունը քնարանէ, բնակարանէ վեր բան մը ըլլայ պէտք է դնել հոն բան մը ու ըսել, «այս է սրբութիւնը»: Պէտք է հոն, ինչպէս ըսած է ծանօթ եկեղեցական մը, օր մը զատել՝ իբր Աստուծոյ օրը. զիբ մը զատել՝ իբր Աստուծոյ զիբը. մարդ մը կայնեցնել անոր մէջ ու ըսել, «ահա Աստուծոյ մարդը»:

ԿՐՕՆՔԻՆ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄԸ

Զ'կայ բարենորոգում մը քաղաքակրթութեան բոլոր ընթացքին մէջ, որ իր ներշնչումը քաղած չըլլայ կրօնական սկզբունքէ մը: Մարդասիրական հաստատութիւնները հիմնուած չեն զթութեան վրայ՝ սոսկ դէպի մարմինը: Կ'կարծէ՞ք թէ Միսիս Հէրիլթ Սթօ 19րդ դարուն մէջ հնչող ամէնէն հզօր ձայնը պիտի բարձրացնէր գերեստացութեան դէմ առանց նայելու Ափրիկեցի գերիին կռնած սեւ երեսէն անդին: Ո՞վ պիտի յղանար զգաստարանի հաստատումը, բանտերու բարեփոխումը առանց ոչինչ տեսնելու ոճրագործին կախգլուխ, գողի անբարիշտ ակնարկին ետեւ: Եւ ի՞նչ գերազրգոում պիտի

ունենար զիտութիւնը, եթէ իր գործունէութիւնը շրջափակուէր միայն մարմնեղէն իրերու օգտակարութեանը ասպարէզին մէջ: Ի՞նչ ներշնչող, բորբոքող կրակ կայ այն գաղտնի, սրբազան հուրէն զատ, քան ծարաւն՝ Աստուծոյ համար:

Դի՛ր մատդ ներկային վրայ ու ըսէ. «ահա ասպազան, հահա յաւիտենականութիւնը», ու այդ անմահացուցած ներկադ աւելի կ'պըղտիկնայ: Ո՛րքան փառաբանես, պաշտես մարդուն մեքենական, գործարանաւոր մասը, ոչինչ դաւանելով անկէ վեր, նոյնքան կ'ստորնացնես զայն: Մի՛ ճանչնար ուրիշ շահ անոր շահէն զատ, ու ծանրապէս կը վնասես անոր: Դիւրին չէ աչքը գոցել, ուրանալ թէ մարմնի սահմանադէմն դուրս խորհուրդ մը կայ ներքին, մեր մտքէն անբաժան՝ որ ոսկի փոշի կ'ցանէ մեր էութեան մէջ ժամանակաւորը կազմող տարրերուն վրայ: Եթէ միայն նիւթական կազմութիւն մը ըլլայինք, անընդունակ՝ կապ մը բռնելու Աստուծոյ հետ, ի՞նչ զօրութիւն զմեզ դէմ պիտի հանէր, մոռնել, բողոքել, լացնել տար հեշտութեանց խեղդումներուն դէմ: Դիտեցէ՛ք կեանքին բոլոր երեւոյթները — համբերատար սէրը, համակ-

բութիւնը, կարեկցութիւնը, բոլոր այն ւոր-
տայայտութիւնները ծննդեան, ամուսնու-
թեան, յուղարկատրութեան առիթներով,
որոնք մեզի կ'ըսեն թէ ամէն տեղ աւելի
բան մը կայ քան որչափ մենք կ'տեսնենք:
Հանեցէ՛ք աստուածային դրոշմը մեր էութեանէն,
ու թող ընէ ան ի՛նչ բարիք որ
կրնայ՝ մնացած իրենին համար: Ո՛հ, ըսէք,
ո՞վ պիտի ազատէ զինք անձնասիրական
կապերէն: Վերցուցէ՛ք ի՛նչ որ հաւատքի
ճիւղին կ'երթայ, ու տակաւին պահեցէ՛ք
տունը, սեղանը, գերեզմանը, պատիւը, մաք-
րութիւնը, արգարութիւնը, գթութիւնը,
սէրը, եւն., իբր կարեւոր կամ պայմանադ-
րական տարրեր պարզապէս անվրդով ապ-
րելու, մարմինը առողջ պահելու, հանգիստ
քնանալու, ախորժանօք ուտելու, լաւ մար-
սելու համար: Օ՛հ, իրա՞ւ է, պիտի գոհա-
նա՞ք, կրնա՞ք գոհանալ, ով դուք որ մարդ
էք: Ա՛յս է ամէնը. ու այս տեսակէտը թեւ
պիտի տա՞յ ձեզի կրիայի պատեանէն դուրս
սիրոյ, լոյսի, մեծութեան հորիզոնները
թռչտիլ: Երբէ՛ք: Մենք այս պղտիկ կաղա-
պարին վրայ թափուած չենք: Մեր բաղա-
դրութեան մէջ խառնուած գոյներ կան, ո-
րոնք այս երկրին, մեր նիւթին բնիկ չեն,

որոնք մեր կաւերուն օտար են: Խառնուածք
մը կայ կեանքը ամբողջացնող գոյութեան
մէջ, զոր կարելի չէ դուրս ձգել առանց
վրուզում գործելու անոր մէջ:

Ո՛չ, մարդուն ամէնէն բարձրաթոխ ներ-
շնչումները ուրիշ աղբիւր ունին: Աւելի հե-
ռաւոր նայուածքներն են որ կ'տեսնեն մօ-
տակայ իրերը: Աւելի լայն, ամբաւութեանց
եզրերուն դաշող ըմբռնումներն են որ կը
գեղազարդեն այս աշխարհը, կը ծառայեն
մարդկութեան ներկային համար: Հսկա-
յաքայլ կոչուած յառաջդիմութիւնը յե-
տադիմութեան պիտի փոխուէր, եթէ այդ
ոգին պակսէր վարիչ ոյժերուն մէջ: Ու
այն պանծալի ներկան, զոր այնքան սը-
ղազին կ'արժեցնէք — այդ խնամոտ ձեռ-
քով մշակուող սահմանաւոր գետինը, այդ
կտոր մը հողը — եթէ արգիլուի յաւիտե-
նականութեան ցօղերէն, չի կրնար ծաղ-
կեցնել դրախտ մը ու չի կրնար բուսցնել
պտղալից ծառ մը:

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԶԱՄԲԱՆ

Աստուած կ'տանի, կ'առաջնորդէ մեզ մեր
գտած, մեր գծած ճամբաներէն տարբեր
ճամբաներով — Իր ճամբով: Ան կ'հասցնէ

մեզ կեանքին բուն վախճանին այլ միջոցներով, որոնք չեն նմանիր մեր մտքէն անցածներուն: Որո՞նց ձեռքով աւելի ճոխացաւ, փառաւորուեցաւ այս աշխարհը — ճշմարիտը խօսելով — քան անոնց ձեռքով որ արհամարհեցին զայն, աչքերնին անդին, հեռին ուղղելով: Աստուծոյ ուղղութիւնն է այս: Եւ այս ուղղութեան վստահող ոգին Հաւատքն է: Աշխարհի ոգին կ'ըսէ — Ապագային խօսքը մի' ըներ, ներկան ձեռքէդ չի հանելու համար. նախ խնդրէ՛ այս աշխարհինը, հոգա՛ այս կեանքը: Հաւատքը կ'պնդէ հակառակը — նախ խնդրեցէք Աստուծոյ արքայութիւնը, նախ հոգեւորը, նախ հանդերձեալը, եւ ամէն ինչ պիտի տրուի ձեզի: Կորսնցուցէ՛ք անձերնիդ ու պիտի գտնէք: Աշխարհիկ մարդը կ'ըսէ իր խելքով — Կ'ուզե՞ս բարւոքել այս կեանքը, ա՛լ ուրիշ բանի վրայ մի՛ խորհիր. այս է բնական օրէնքը, բանաւոր ճամբան: Աստուած կ'խնդայ այս ամբարտաւան հայեցումին վրայ, այս ծրագիրը մարդուն գիտութեամբ շինուած՝ ծուէն ծուէն կ'ընէ առաջնորդելով նոյն վախճանին այլ ճամբով, հակառակ, անհաւատալի, մոլար, կոյր, անծանօթ ճամբով — հաւատքի ճամբով: Աստ-

ուած մարդուն ուշադրութիւնը ուրիշ կողմ դարձնելով, ուրիշ զբաղումներ տալով անոր, աւելի հեռին քշելով զանիկա, կ'տանի նպատակակէտին: Անիկա կ'նետէ մեր գիրկը ԻՐ գործը, ցոյց կուտայ ԻՐ անդրաշխարհիկ դաշտը — Հոս գործէ, կ'ըսէ, քու միտքդ, սիրտդ կեդրոնացու՛ր Իմ բաներու վրայ. «վերի բաները մտածէ՛»: Ու միւս կողմէ Ինք կ'աւարտէ այն գործը որ ներկայինը կ'կոչուի: Այս է Անոր տնտեսութեան սկզբունքը: Վայելելու համար նոյն իսկ ներկային բարեքները, պէտք է հետապնդենք հեռաւոր բարեքները: Պէտք է նայինք հեռակայ լուսաւորին, գտնելու համար ծնած Բարեքը երկրի մէկ խորշին մէջ: Աստուծոյ զծած ճամբան է այս — անծանօթ ճամբան հաւատքին — որ կ'ապշեցնէ մեզ մեր խորունկ հաշիւներուն մէջ, որ մեզ կեանքի է՛ն ճակատագրական կռուին մէջ լքած, ալիքներու յիմար քմայքներուն յանձնած, կ'ներկայանայ Իր անքննելի, գաղտնի խորհուրդներով: Բայց անծանօթ ճամբան Անոր ճամբան է: Ան կ'դողդղացնէ, կ'թրթռացնէ մեր բնութեան թելերը երբ Իր Հոգին կ'ընչէ, Իր աղեղը կ'քսէ, մինչեւ որ հրեշտակային գեղօնները հիւսուին անոնց վրայ:

Պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը դէպի Ս. Սատուած մը, յարաբերութեան կապ մը Գրիստոսի անձնագոհութեան հետ են այնպիսի զգացումներ որք թէեւ ամէն փառասիրական ձգտումներէ զուրկ՝ անժողովրդական նախապաշարում կոչուեցան, բայց անոնցմէ ծնունդ առին մեծագործութիւնները արդի քաղաքակրթութեան: Ո՞վ կրնայ այնքան նուիրագործել անհատը, բարձրացնել զայն իր կարելորդութեան լրումին, որքան այն առանձին, լոկի, դադտնի, անմահ հաղորդակցութիւնը, որ կ'հաստատուի իւրաքանչիւր հոգիի եւ ամէնուն Հոգիին միջեւ: Ըսէ՛ք, սակայն, ի՞նչ վնաս հասցուցեր է այս զգացումը կեանքին: Այս ոգին ի՞նչ ըրաւ աշխարհին. մարդը զատե՞ց մարդէն, ընկերը բաժնե՞ց իր ընկերէն, արդարը երեսը առաւ, փախա՞ւ մեղաւորէն, ընկերութիւնը տարտամցո՞ւց, տարտոյնե՞ց: Բարոյական, քաղաքական ո՞ր կազմակերպութեան դպաւ: Այս յարաբերութիւնը բարձրագոյն էակի մը հետ՝ ե՞րբ կտրատեց ընտանեկան, ընկերական եւ այլ օրինաւոր յարաբերութիւն մը: Ինքզինք անհուն Աստուծոյ պատաս-

խանատուութեան ենթարկող մը տեսե՞ր էք որ մարդկային ամէն անհրաժեշտ պատասխանատուութիւն նետեր է վրայէն: Ընդհակառակն, նոյն զգացումն յառաջ բերեր է ամէնէն սերտ համերաշխութիւնը, ամէնէն քաղցր դաշնակցութիւնը մարդոց միջեւ: Թող աշխարհ չ'ուրանայ որ ամէնէն հաւատարիմ ծառայութիւնը իրեն մատուցեր են Եկեղեցին կազմող «անժողովրդական նախապաշարեալ»ները: Ո՞վ ամէնէն աւելի զարկեր, յաղթեր է ինքնապաշտութեան դեւը, դուրս նետեր է մարդէն անձնասիրութեան չար ոգին: Ո՞վ զործեր է այնքան հրաշք ներսի աշխարհին մէջ մարմինին, այսահարներ խելօքցնելով, մոլութեան գերեզմաններէն մեռելներ յարուցանելով: Ո՞վ վերէն կրակ իջեցուցեր է, անձնութեան հրձիգութիւնը կատարեր է սրտի սառնամանիքներուն մէջ: Ոչ մէկ շահագրգռութիւն, կազմակերպութիւն, մեքենական, արուեստական ճիւղ, ոչինչ բոլոր տիեզերքին մէջ երբեք կեանքին կազմութիւնը հիւսած է այնքան ճարտարօրէն, այնքան յաջողապէս ու իմաստութեամբ քան այդ զգացումը — Գրիստոնէական սէրը:

ԿՈՅՐ ՀԱՒԱՏՍԻՈՐՆԵՐ

Խեղճ, կոյր հաւատաւորները սակայն

այսօրինակ բաներու վրայ չի խորհեցան. ծրագիրներ չի շինեցին այս կեանքի գործերուն համար: Այլ անոնք իրենց աչքերը վերցուցին դէպի երկինք ու անոր Աստուծոյն: Մարդիկ խնդացին անոնց վրայ որ տեսնուած իրերը չեն տեսներ, ու անտեսանելի մթնոլորտներուն մէջ կ'ըլեածեն: Անոնք, այս կոյր հաւատքին փարող հանդերձեալի զաւակներն, ուրիշ հիմնագծերով չ'զբաղեցան, այլ մտածեցին մէկ անորոշ քայլէն յետոյ ուրիշ քայլ մը առնել մութ տեղը՝ այն ճամբուն մէջ, որով կ'յուսային վերի Քանանը առաջնորդուիլ: Յանձնուելով անսխալ Առաջնորդի մը ձեռքին մէջ, անոնք տարուեցան այնպիսի անցքերու մէջէն, զոր չէին դիտեր, չէին տեսներ, բայց, զարմա՛նք, անոնց «կուրուրթիւն»ը — անոնց հաւատքը — լոյսը դարձեր էր այս խաւար աշխարհին: Ընկերութեան ներդաշնակութիւնը, նիւթական բարգաւաճումը, ներկայ կեանքին ամէնէն օգտակար, շինիչ ու հոյակապ գործերը ծնունդ առած էին հանդերձեալը յղացող «կոյր» հաւատքին արգանդէն:

ԴԵՊԻ ԲԵԹԼԷՅԷՄԻ ՄԱՆՈՒԿԸ

Նախախնամութիւնը դէպքերու ընթաց-

քը կ'վարէ Իր փորած ներքնադիւղներէն, ու ոչ մարդուն ինքնակամութեան կառուցած հսկայ կամուրջներուն կամ ջրանցքներուն վրայէն: Հոգիներուն գնացքը կ'կատարուի հաւատքի ճամբուն վրայ: Հոգին ուրիշ ճամբայ չունի. անոր ճամբան հաւատքին ճամբան է: Զի տեսնող կարծուած հաւատքը մտքին յայտնութիւնն է, անոր՝ ուրիշ արեւէ մը ընդունած հզօր լոյսն է: Ո՛հ, սիրտդ բաց պահէ անոր մուտքին առջեւ: Մի՛ վախճար, մի՛ մերժեր հաւատքը: Անոր առջեւէն միշտ ճշմարտութեան, լոյսի, կեանքի ձիաւոր սուրհանդակը կ'երթայ: Աստուած Իր ձայնը կուտայ հաւատքի մառախուղին մէջ: Եթէ չես սպասեր, բայց հետեւէ երբ հաւատքը կ'այցելէ. թէեւ ան քեզ ծոյ արդէն բացուած, կոխուած, բանուկ ճամբէն, ու տանի, ձգէ անկոխ աւազներուն վրայ, անձանթ արահետներու մէջ: Այլ ու ձախ մի՛ խոտորիր, գնա՛. մի՛ նայիր տեսնելու թէ՛ այլք նո՞յն ուղիին մէջ են, թէ՛ ո՛ր կ'երթան ամէն կողմերնին աչք ունեցող, նորահնար լոյսեր, ճրագներ բռնող ճամբորդներ: Հաւատքը մինակ կ'ճամբորդէ — միայն Աստուծոյ հետ: Գնա՛. ետեւէդ կանչող ձայներուն դէմ խցէ՛՝ ականջդ: Հետեւէ՛՝ մեղմ կոչին, որ հակա-

ոսկ կողմէն կուգայ: Ու եթէ չի հասնիս
բաղձացեալ դալարազեղ նպատակակէտիդ,
քալէ՛ սակայն. գիտցի՛ր որ Սն պիտի տանի
քուկինէդ տարբեր եւ յոյժ վեր՝ Իր առա-
ջադրած նպատակին: Օ՛հ, եթէ Սնոր ճամ-
բան այնքան ծամածուռ, անել թուի, մին-
չեւ աներեւութանայ անծայրածիր տարա-
ծութեանց մէջ, ծածկուի աչքերէդ երբ նոյն
իսկ ոտքդ դրած ես վրան, յառաջացի՛ր
դուն, այդ վայրկենական մթութեան թանձ-
րացումը անոր համար է որ աւելի փառա-
ւոր լոյս մը պիտի ծագէ հոգիիդ առջեւ:

Քալեցէ՛ք, արեւելցի մողեր, այդ «ծուռ»
ճամբան ուղիղ ճամբան է. այդ «անստոյգ»
ճամբան ստոյգ ճամբան է. այդ «անծանօթ
ճամբան» ծանօթ ճամբան է: Քալեցէ՛ք Սն-
տուծոյ ճամբան է այդ, որ կ'տանի շիտակ
դէպի Բեթլէհէմի Փրկիչ ՄԱՆՈՒԿԸ:

ՄԵԾ ՊԱՀԳ

Ս Ն Ա Ռ Ա Կ Ի Ն

Հ Ե Տ Ա Պ Ն Դ Ղ Ս Է Ի Ը

Հայ. Սուրբ Եկեղեցին անգամ մը եւս
կ'կարդայ Աւետարանի այն մասը, զոր անց-
եալ տարի կարդաց, ու շատ դարեր կարդա-
ցեր է եւ պիտի կարդայ ցվերջ նոյն հանդի-
սաւոր շեշտերովը: Կ'կարծէ՞ք թէ տաղտուկ
ազդէ ունկնդիր ժողովուրդին կրկնումը, յեղ-
յեղումը միեւնոյն հատուածին: Կ'սխալիք:
Մէկ երեւելի առանձնայատկութիւնն է այս
Սուրբ Գրքին, զոր կրնանք միշտ կարդալ,
միշտ լսել նոյն ախորժով, նոյն տպաւորու-
թիւններով որպէս թէ բնաւ լսած ու տե-
սած չէինք: Մեր ամէն օրուան սնունդն է
այն, մեր շնչած օդին պէս է, որ չ'հիշնար.
լոյսին պէս՝ որ միշտ նոր է: Քանի՞ անգամ
կարդացեր էք ձեր ամէնէն աւելի սիրած
գիրքը: Մէկէ աւելի կարդացե՞ր էք ձեր
ամէնէն հետաքրքրաշարժ վէպը: Նոյն աշ-
խուսով դիտա՞ծ էք քանի մը անգամ թա-

տերական ներկայացում մը: Միակ Գիրքն է այս, գիրքերուն Գիրքը. որ միշտ թարմ է. միակ աղբիւրը՝ որուն կ'դիմենք այնքան յաճախ որքան կը ծարաւինք: Աւետարանը չի կարծէք մոմի լոյս մը որ վերջապէս վառի հատնի: Չէ՛. արեւին լոյսն է այն. ու հոգին որչափ ատեն որ լոյսի պէտք ունենայ, անոր մօտ պիտի գայ ու պիտի ընդունի ամէն բարիք զոր արեւ մը սովոր է տալ:

Ուրեմն չի կրկնե՞նք, մանաւանդ այս առակը՝ «Անառակին», որ Աւետարանին ծաղիկն է, երկինքի պարտէզէն քաղուած. փունջ մը՝ հրեշտակներու ձեռք կապուած ու վար ձգուած, միշտ հոտաւէտ, միշտ գունազեղ ու միշտ թարմ: «Անառակին» — անհաճոյ անուն մը որ միայն այս Գրքին մէջ աղուորցած, սիրունցած է. կարծես թէ բարիցած, սրբացած բան մը դարձած է Աւետարանի ջուրերուն մէջ լուացուած, սպիտակցած, գեղեցկացած դէմքը՝ «Անառակին»:

Պարզ պատմութիւն մ'է, այնպէս չէ՞, կամ յաւէտ վիպակ մը՝ առակ կոչուած: Այս չէ՞ ամէնը: Ո՛հ, ո՛չ. ի՛նչ որ կ'ընդգրկուի անոր մէջ չի սղմուիր բոլոր աշխարհի հատորներուն մէջ: Աւետարանին սոյն էջը կը ծրարէ իր մէջ Աստուծոյ սիրտը ու

Անոր սէրը — սէր մը՝ որ կ'հալածէ, կ'հետապնդէ յամառաբար՝ կորսուած, մեղաւոր մարդը. կ'փնտռէ իր սիրելի անառակը, որ սիրոյ կռիւր կ'մղէ, կ'գօտեմարտի անոր հետ, ինչպէս Եհովան գօտեմարտեցաւ Յակոբի հետ: Երկնցած սանդուխէն, խաչի սանդուխէն վար իջնելով կ'գրկէ իր մոլորած, իրմէն չ'ախորժող, իրմէն փախչող որդին ու կ'կրկնէ, ի՛նչ որ ժամանակաւ մարգարէի մը բերնով խօսեցաւ — «Բեզ ի՞նչպէս տամ, ո՛վ Եփրեմ. քեզ ի՞նչպէս յանձնեմ, ո՛վ Իսրայէլ. իմ սիրտս ներսիդիս կ'խռովի, կարեկցութիւններս ալ միանգամայն կ'ըռնկին»: Ո՛հ, սէրը, այո՛, որ կ'բորբոքի, կ'բռնկի, կ'պայթի որդիի մը համար, որ անարժան է, որ չէ «պատուական»: «Միթէ Եփրեմ իմ պատուական որդի՞ս է, կամ սիրական զաւա՞կ մըն է. վասն զի քանի որ ես անոր վրայով կ'խօսիմ, շարունակ զանիկա կ'յիշեմ. աս պատճառով իմ աղիքս կ'զաւարի անոր համար. անշուշտ անոր ողորմութիւն պիտի ընեմ,» եւն. (Երեմեայ ԼԱ. 20):

★
★

Նոր չէ՞ այս գաղափարը: Յայտնութիւն մը չէ՞, ըսէ՛ք: Բժիշկի մը — Ղուկասի —

զրչէն ելաւ այս առակը. անոր բերնին
ինկեր էր: Բոլոր դարերու հեղինակներուն,
հսկայ մտքերուն ո՞րը յղացաւ, ո՞վ կրնար
երբէք յղանալ ասանկ գաղափար մը: Ո՞ր
հզօր, վառվռուն երեւակայութիւնը պիտի
յօրինէր ասանկ պատմութիւն մը, յորում
Սատուած մարդուն՝ ու մարդը Սատուծոյ
սրտին մէջ նետուած է. յորում սէրը այս-
քան գաղափարականացած, ու նոյն ատեն,
այսքան խտացած, մարմնացած, իրակա-
նացած է. սէրը այսքան յայտնած է ինք-
զինք: Ո՞վ, ո՞ր արարածը երկինքին տակ
այսքան յառաջ դացած է, ու պիտի եր-
թայ, մինչեւ դպչի անմերձեանալի Սատու-
ծոյ կուրծքին, ծակէ զայն ու հոսեցնէ անոր
բովանդակ սէրը, քամէ բոլոր արիւնը, ու
հոն Սնոր սրտին մէջ դնէ ցաւը, սիրոյ հետ
բով քովի:

Եթէ դտնէք հեղինակ մը՝ այս պատմու-
թեան, գիտցէք որ անունը Քրիստոս է: Ոչ
այլ ոք կրնայ ըլլալ. քանզի ան որ ծնունդ
կուտայ այս զարմանալի գաղափարին, պէտք
է որ իրագործէ զայն, պէտք է որ կարող ըլ-
լայ իրագործել զայն ապա թէ ոչ հիանալի
բնագանցութիւն մը կ'ըլլայ այն եւ ոչ այլ
ինչ: Ու Սն որ այս առակը զրուցեց, ըսաւ

նաեւ, «Ես եկայ որ կորսուածը փնտռեմ»:
Կենդանի առակն էր Ինք, իրականացումը
անոր ոգւոյն:

Այս առակն է, ահա, սիրոյ, կամ, ինչ-
պէս կ'ըսուի, «Շնորհքի առակ»ը, որ ան-
գամ մը եւս կ'հնչուի մեր ականջին իբր
սրտաշարժ, ազդու ջատագովականը Քրիս-
տոսի, համոզելու համար մեզ, չօրը տունէն
հեռացող, թշուառացող զաւակներս, թէ
Սնոր սիրտը բաց է դեռ, ու կարօտով կ'ըս-
պասէ մեր դարձին:

*
**

Այս հոգեյոյզ առակը մին է առակներու
երրորդութեան մը — կորուսեալ Ոչխարը,
կորուսեալ Դրամը, ու կորուսեալ Որդին:
Երեք հեշտաւուր եղանակներ՝ որք իրարու
միացած խաչին նախերգանքը կ'յօրինեն:
Երեք թեւեր՝ որք իրարու հիստուած կ'կազ-
մեն միեւնոյն գաղափարի շղթան — ոսկի
շղթան սիրոյ:

*
**

Առաջինը, «Կորուսեալ Ոչխար»ը, Հովուին
յարատեւութիւնը կ'շեշտէ իր փնտռութիւն
մէջ — ... մինչեւ որ զանիկա գտնէ: Ի՛նչ

յամառ հետապնդում. շուտով չի յուսահատիր Ան — «մինչեւ որ գանիկա գտնէ»: Օ՛հ, Աւետարան մը չէ՞ ինքնին: Ո՞ւր գրուած է ասանկ խօսք. ո՞վ ըրած է ասանկ բան: — «Ու երբ կ'գտնէ իր ուսերուն վրայ կ'դնէ գանիկա»: Ինչո՞ւ. կ'վախնայ որ նորէն կ'փախցնէ ձեռքէն, կը կորսնցնէ՞ գանձը, գայլերը կ'խլեն, կ'տանին: Այլ դուն, ո՞վ կորսուած գառնուկ, եթէ յանձնուիս քեզ փնտոող սիրելի Հովուին, Քրիստոսի, Ան սրտին մէջ պիտի պահպանէ քեզ, ու ո՛չ գազան, ոչ մարդ պիտի յափշտակէ քեզ երբէք: Եթէ դուն յօժարիս նորէն իրենը ըլլալ, նա պիտի դնէ քեզ տեղ մը, յորում կարենայ ըսել «Իմ աչքիս բերը»: Ո՛հ, ո՞վ պիտի դաչի Անոր: Քրիստոսի վերէն բերած ու հոս ձգած քնարն է այն, ոսկի Քնարը: Օ՛հ, թողէ՛ք կրկին ու կրկին թրթռացնենք — «Ու երբ կը գտնէ՛ ուրախանալով իր ուսին վրայ կ'դնէ գանիկա»: Ի լուր այս ձայնին հրեշտակները վրանիս կ'թափին, կամ մենք հոն՝ անոնց մէջ կ'թռչինք: Ո՞վ չի նախանձիր այսքան փառքի ու սիրոյ շոյալուծի: Ո՞վ ենք մենք որ այսքան կ'շփացուինք: Աստուծոյ զգուսնքը, Յաւիտենականին փայփայա՞նքն է այս — «ուսին վրայ կ'դնէ»:

Ինչո՞ւ, ո՞վ Հովիւ բարի: Վասնզի յոգնած, պարտասած ու վերաւորուած է. վասն զի նիհարցած, մաշած, սպառած է խեղճ ոչ-խարը. աշխարհի փայլուն ծաղիկներու թուփերուն տակ պառկող դարանակալ օձերն խայթեր, թունաւորեր են գանիկա: — Բայց ուսերդ չե՞ն ցաւիր. երկար է ճամբան ու փշոտ, չե՞ս յոգնիր, Հովիւ անձնուէր: — Ո՛չ, սէրը չի յոգնիր, սէրը չի նար, «սէր ոչ անկանի», սէրը կ'թեթեւցնէ բեռը, կ'կարճեցնէ ճամբան: Ու ես, վա՛յ ինծի, արդեօք ո՛րքան ծանրութիւն եմ ֆեղի. օրհնեա՛լ Յիսուս, իմ կուրութիւնս, իմ սոսկալի յիմարութիւններս, իմ անտարբեր կեանքս հանդէպ Քու սիրոյդ՝ ո՞րչափ կ'սեղմեն, կ'ճնշեն սիրտդ: Բայց եթէ ուսերուդ վրայ չի կրես զիս, ես քայլ մը չեմ կարող առնել կեանքի ուղիին մէջ, որ կ'կոչուի «ճանապարհ անձուկ»:

*
**

Այլ, տեսէ՛ք, Անիկա իր գտած ոչխարը ուսին վրայ կ'կրէ ուրախութեամբ: «Ու երբ կ'գտնէ՛ ուրախանալով իր ուսերուն վրայ կ'դնէ»: Ո՛հ, այս ուրախութիւնը, խորունկ քան ամէն խորունկութիւնները, ո-

րուն ծանծաղուտներուն մէջ իսկ կ'ընկղմիմ
ես: Ան աւելի կ'ուրախանայ մէկ կորսուա-
ծին վրայ երբ կ'գտնէ, քան իննսուելիննին
վրայ: Ինչո՞ւ: Ո՞րքան մեծ է փրկութիւնը
հոգիին, եւ ի՞նչ ապագայ ունի ան: Հարցու-
ցէք Անո՛ր որ կորսուածի մը վրայ «կ'ու-
րախանայ»:

Այս տարօրինակ ուրախութեան մէջ
չէ՞ք տեսներ անկեղծութիւնը, սուրբ ինք-
նամոռացումը Անոր: Հրեայ Փարիսեցիներ,
հպարտ արդարներ, կ'ուրախանային որ ի-
րենք աւելի լաւ էին — եթէ էին — քան ուրիշ-
ները, եւ աւելի արդար՝ քան մաքսաւորնե-
րը: «Ո՛վ Աստուած, կ'զոհանամ քեզմէ որ ու-
րիշ մարդոց պէս չեմ... եւ կամ այս մաք-
սաւորին պէս»: Այլ նա կ'ուրախանայ, կ'զո-
հանայ որ խեղճ մեղաւոր մը կ'արդարանայ,
կորսուած մը կ'գտնուի: Անառակ որդւոյն
«բարի» եղբայրը չէ՞ր որ սրգողեցաւ իր
ղարձի եկող եղբոր ցոյց տրուած ընդունե-
լութեան համար: Բայց Հայրը, փա՛ռք
Անոր, կ'ուրախանայ կորսուած որդւոյն
վրայ երբ կ'գտնուի: Ու երբեմն, չէ՞ք կար-
ծեր թէ մէկ կորսուած մը, որ այնքան ու-
րախութեան առարկայ կ'ըլլայ, իրօք ին-
չսպունակներն հատ կ'արժէ, ու իր ետեւէն

քանի մը պատիկը կ'քաշէ, կ'տանի փա-
րախը: Սուրբն Օգոստինոս, այդ մոլորած
կորսուած ոչխարը, իդարձինքանի հարիւր-
ներ ու հազարներ տարաւ Վարդապետին
ոտքը: Հապա Տարսոնացի հալածիչ Սո-
դոմը: Ո՞վ կրնայ հաշուել անոր ըրած հոգե-
ւոր հունձքը: Ո՛վ կորսուած մեղաւոր, դար-
ձիր, անխորհուրդ ոչխար, քու առաջնորդը
զայլն է որուն բերնին պատառը պիտի ըլ-
լատ: Ո՛հ, մի՛ համոզուիր, մի՛ վատահեր ա-
նոր: Դուն չես դիտեր քու արժէքը, չես դի-
տեր թէ ի՞նչ է որ պիտի կորսուի քու ան-
ձիդ կորստեամբը, եւ ի՞նչ է որ պիտի գտ-
նուի: Ան միայն դիտէ որ արիւնջուայ՝ անա-
պատները ինկած, մահուան մթին դետերէն
անցած՝ անդադրում քեզ կը փնտռէ: Ո՛հ,
կայ ուրախութիւն մը, զոր Աստուած չունի,
զոր դուն միայն կրնաս տալ Անոր կարօ-
տալիւր սրտին: Պիտի գլանա՞ս:

★
★★

Մոռցա՞նք, մանաւանդ մեր սիրելի «ա-
նառակ որդի»ն: Բայց այս առակներու ան-
բաւութեան մէջ ո՞վ չի կորսուիր, ո՞վ կրնայ
պահել սահման, կանոնաւորութիւն, եւն.,
եւն.: Թոյլ տուէք, կ'աղաչեմ, որ չի խնա-

յենք ակնարկ մը սա «կորսուած դրամ»ին:

Այս առակը «Ջատագովական» մը չէ, այլ կշտամբանք մ'է յաւէտ նետուած փարիսեցի երեսներու, կամ յարձակում մը անոնց վրայ որոնք կ'անարգէին, կ'արհամարհէին աննշան դասակարգը, ոչինչ կ'համարէին խեղճերը, անարժէք դրամ մը կ'նկատէին մեղաւորը: Այլ օրհնեալ Յիսուս արժէք տուաւ անոր — «կորսուած դրամ»ին. ճրագը վառեց, աւել զարկաւ, «զգուշութեամբ փնտռեց», փնտռեց մինչեւ որ գտաւ:

Ու երբ գտաւ, ոչ միայն ինք ուրախացաւ այլ բոլոր իր բարեկամները: Ի՞նչ, մարդիկ առ ոչինչ կը գրեն քեզ, որովհետեւ ո'չ դրամ ունիս, ո'չ անուն, ո'չ դիրք, ո'չ կարողութիւն եւ ո'չ մի փայլուն, ու շագրաւ կողմ: Այլ հաւատա՛, թշուառ մարդ, եւ ուրախացի՛ր, զի Մէկը կայ, բոլոր ցանկալի, սիրելի, շքեղ բաներուն Տէրը, որ կ'ճանչնայ իրերը իրենց իրական արժէքով. Մի՛կը՝ որ կ'փնտռէ քեզ, որ պէտք ունի քեզի, ճիշտ ինչպէս դուն պէտք ունիս դրամի: Ունի կարեւոր ու բարձրագոյն նպատակ մը որուն գործադրման համար կ'կարօտի դրամի մը եւս, ու այս դրամը

դուն ես. կ'հասկնա՞ս արժէքդ: Թոյլ տուր որ Ան շահի քեզ. մի՛ գրկեր զինք Իր վաստակէն: Նա կ'տրտմի — ճշմարիտ կ'ըսեմ — եւ դուն շահ մը չես ըներ քեզի: Դուն Անոր ձեռքին մէջ միայն արժէք ու գին ունիս: Անկախ Անկէ, հաւատա՛, չես կրնար ծառայել նպատակի մը, գէթ վեհ նպատակի մը:

Ո՞վ դրած է անիրաւ խտիրը մարդոց միջեւ, որ վաճառականին աչքին մեծ երեւայ հարուստը, փիլիսոփան մեծ նկատէ զիտունը, արդարն անարգէ անարդարը, եւն: Յիսուս կ'ըսէ թէ երկինքին մէջ անոնց պինդ պզտիկը մեծ է, ու թէեւ փոշիներու մէջ իր փայլը կորուսած, այլ Իր ձեռքին մէջ ան կ'ստանայ իր փայլը ու արժէքը: Հաւ չէ՞ որ մարդոց վրայ նայինք այս տեսակէտէն: Ի՞նչ յուսահատութիւն, եթէ մամոնայապաշտ մարդոց կամ անաստուած փիլիսոփաներու տեսութեամբ նայինք անոնց վրայ, որ մարդոց աննշան դասակարգը կ'կազմեն:

★
★ ★

Գլխաւոր դասը զոր երրորդ առակին, առականերու թագին ու պսակին, թէեւ տգեղ անուամբ յորջորջուած՝ «Անառակ Որդ»

ւոյն», մակերեսին վրայ կ'զտնենք սա է թէ՛ ինքնասէր, կամապաշտ կեանքին վախճանը անկում է, թէ՛ մեղքը անպատիժ չի մնար: Անառակ որդին հեռացաւ հօրմէն, ամէն յարաբերութիւն խզեց տունէն որպէսզի ա'լ մեռած ըլլայ անոնց համար, թէեւ յետոյ, ինք «մեռած» եղաւ իրեն համար:

Կ'թողուա աղօթքը, յարաբերութիւնդ կ'խզես երկնաւոր Հօրմէն, ոտքդ կ'դարձնես Աստուծոյ տունէն: Ո՞վ դիտէ քեզմէ դուրս թէ ո'ր անծանօթ ճամբան կ'ծոխս: Կ'դոցես Աւետարանը, ահանջդ ալ, սիրտդ ալ՝ անոր դէմ: Կամացուկ մը կ'փսիսաս տանջող ու տանջուող խղճիդ — «Ես անհաւատ եմ, կրօնքը սուտ է, դուն լուռ կեցի՛ր»: Զե՞ս հաւատար, հա՞. իրա՞ւ է: Զե՞ս հաւատար թէ Հայր մը ունիս, Հօր տուն մը կայ: Զե՞ս հաւատար Հօրը սիրոյն եւ Հօրը տան երջանկութեան: Անմիտ տղայ, չե՞ս գիտեր որ «եղջիւր»ները փորը չեն կշտացներ: Մարդս կ'ապրի այն ամէն խօսքով որ Աստուծոյ բերնէն կ'ելլէ: Շատ չի քշեր կ'հասնի սովը քսակիդ, մտքիդ, սրտիդ, կեանքիդ, առողջութեանդ: Ու վերջապէս, կ'յիշես հացաւից տունը՝ քու Հօրդ:

Այս հանք առակը յատակ չունի: Անոր դասերը չեն հատնիր: Շատանաւք միայն դպչելով անոր բովանդակութեան:

Սոյն առակով Աստուած կ'ներկայանայ իբր Հայրը «անառակ» կոչուելու աստիճան ինքզինք կորսնցնող մարդուն: Անոր նկատմամբ կ'յայտնէ Իր հոգիին ցաւը, Աստուծոյ ցաւը, ու կը զեղու, կ'հեղու Իր սէրը, սէր մը՝ որ չի գիտեր թոյլտուութիւն խընդրել, այլ լոյսին պէս հզօր է ու կ'ճեղքէ, կ'անցնի ուր որ կամի: Դուն կրնաս ամէն սիրոյ զգացում մարել դէպի Նա: Դու սէրդ տկար է: Բայց չես կրնար խափանել, արգիլել Անոր յաւիտենական սէրը, որ կուգայ, կ'իյնայ մինչեւ խորը քու էութեանդ:

Ապաշխարելդ չի՞ դար նայելով սա ապաշխարութեան, սա ընդունելութեան եւ գիրկընդխառնումի պատկերին՝ Հօրը ու Որդւոյն, թէեւ այդ պատկերը գծուած չէ փիլիսոփայութեան եթերային երանգներով: Բայց յուզիչ չէ՞, խրախուսիչ չէ՞, սիրտ չի՞ տար, յոյս չի՞ ներշնչեր քեզի որ ելլես, երթաս Հօրը: Նետուիս Անոր գիրկը, որ անհուն կարօտով կ'ապասէ քու դարձիդ, չէ թէ շահագործելու սիրտդ անձնասիրաբար, այլ երջանիկ ընելու թշուառ հոգիդ, մեռ-

նող հոգիդ: Օ՛հ, տե՛ս, ահա՛ կը դառնայ անառակը, հալած մաշած, վրայի հանդերձներուն պէս, երեսները այրած, խանձուած, բոլորովին անճանաչելի դարձած: Այլ հայրը կ'ճանչնայ զինքի հեռուստ: Իսկոյն կ'վազէ, երկու թեւերը կ'բանայ ու կ'իյնայ պարանոցին վրայ, եւ ի փոխարէն որդւոյն խոստովանանքի խօսքերուն, համբոյր համբոյրի վրայ կ'դրոշմէ, լզելով անոր սեւցած, աղտոտած երեսը, եւ իր գլխով թեան մակնթացութեանը ներքեւ կը թաղէ իսպառ անոր տխուր անցեալը:

Չարէն հրաժարելու եւ բարիին յարելու, մահէն կեանքի անցնելու, ազնուանալու, փրկուելու միտք ունեցող մարդուն համար ասոր պէս ապահովիչ զրաւական, ասոր պէս սիրալիր, համոզիչ հրաւեր չ'կայ: Մեծագոյն փողն է այս Աստուծոյ հրաւերին, զոր Եկեղեցին անընդհատ կ'հնչեցնէ: Ո՛վ որ չի դառնար, չունի բանաւոր պատճառ, եւ կը կորսուի կամաւ: Ո՛վ որ չի հաւատար, սուտ է, չունի առարկութիւն, հապա որովհետեւ չի սիրեր զԱստուած, կամ այն ամէնը որ Աստուած կ'սիրէ, որովհետեւ չ'ուզեր բաժնուիլ խոգերու ընկերակցութենէն: Մե՛ղք իրեն:

ՄԵԾ ՊԱՇՔ

Տ Ն Տ Ե Ս Ի Ն

ՈՒՂԻՂ ՄԻՋՈՅ, ԱՆՈՒՂԻՂ ԵՊԱՏԱԿ

Նախորդ հոյակապ առակով Տէրն մեր մի անդամ ընդ միշտ հռչակեց յաւիտենական ճշմարտութիւն մը թէ Աստուած՝ ոչ միայն Հայրն է ու կ'սիրէ արդարները, հապա, ու մանաւանդ, մեղաւորները: Ու ոչ միայն մեղաւորները՝ այլ եւ մեծ մեղաւորները, նոյն իսկ «անառակ»ները: Եւ այս բառը — անառակ — Ինք՝ Հայրը՝ բերանը չ'առաւ, բայց միայն «կորսուած» — «որդի իմ կորուսեալ»: Յանցապարտ մարդուն երեսին ի՞նչ կ'փչէր աշխարհ, եթէ ոչ՝ վրէժխնդրութիւն: Փորձուած, ինկած հոգիի մը դիմաց ի՞նչ պիտի Աստուած մը կ'ներկայացնէր մարդկային կըրօնքը — բայց միայն «ծախիչ հուր»: Քրիստոս եկաւ ու քարոզեց, կամ յայտնեց թէ «Հօրը գովթը կ'շարժի» մեղքին ծախուած, գերուած, ինքնակորոյս հոգիին վրայ: Ո՛վ

լսած էր ասանկ բան: Ի՞նչ անուն կ'վայելէ ասանկ քարոզութեան, եթէ ոչ՝ «Աւետարան»:

★
★★

Եթէ նախընթաց առակը կրնայ կոչուիլ սիրոյ կամ Շնորհքի Առակը, ներկայ առակն ալ, թերեւս ներելի ըլլայ կոչել Սրբութեան եւ Պարտականութեան Առակը: Ու այս երկուքը — սէր եւ պարտականութիւն, ինչպէս նաեւ շնորհք եւ սրբութիւն — իրարմէ անբաժան են: Աստուծոյ Սէրը եւ Անոր Սրբութիւնը մի են, եւ նոյն բանը: Պէտք չէ որ փորձուինք մոռնալ թէ Աստուծոյ սէրը կ'ներգործէ սուրբ ընելու մեզ Իրեն պէս: Անոր սէրը կ'վառի մաքրելու համար հոգին իր բոլոր ժանգերէն:

Սոյն առակով Քրիստոս հաւանականաբար, ուղեց սորվեցնել մաքաւորներուն կամ մեղաւորներուն թէ՛ թէպէտ իրենց անցեալը ներուած է այլ իրենք պարտականութիւններ ունին կատարելու նոյն իսկ այն բաներով զորոնք անիրաւաբար շահած էին. թէ՛ պարտ էին իրենց հետ փոխադրել Աստուծոյ թաղաւորութեան մէջ — փրկուած կեանքին մէջ — այն ամէն յատկութիւնները որոնց միջոցով յաջողութիւն

գտած էին մամոնայի իշխանութեան ներքեւ: Անոնք պարտական էին գործածել աշխարհի ընծայած պատեհութիւնները ու բոլոր միջոցները նոյն եռանդով ու նոյն արթնամտութեամբ, բայց միայն բարձրագոյն վախճաններու համար:

★
★★

Տնտեսին խելացի այլ անհամեստ ծրագիրը՝ իր ապագան ապահովելու համար հնարուած՝ թէեւ գովեց իր տէրը, բայց ոչ Տէ՛րը: Սակայն, հազիւ թէ հարկ է ըսել թէ իմաստութիւն, ճարտարութիւն, կորովամտութիւն մեծապէս գովելի եւ գնահատելի յատկութիւններ են յաշս նոյն իսկ Տէրոջը: Ամէնէն նշանաւոր յատկութիւնները — ժրութիւն, յարատեւութիւն, գործունէութիւն, եւ այլն — կրնան ծառայել կատարելու չար դիտում մը, ինչպէս նաեւ ազնիւ գործ մը: Ի՞նչ որ կ'յանձնարարուի, կրնայ յանձնարարուիլ մեզի տնտեսին օրինակով՝ «խելացութիւն»ն կամ «իմաստութիւն»ն է, ոչ թէ անոր գծուծ նպատակը:

★
★★

Մենք տնտեսներ ենք, ու պարտաւոր ենք հաշիւը տալու մեր տնտեսութեան: Պա-

տեհութիւններն ժամանակին հետ արագութեամբ կ'անցնին: Առակին տնտեսն ամէնէն ազդու օրինակն է այս իրողութիւնը տողաւորելու համար մեր մտքին վրայ: Յիշեալ տնտեսը թէեւ անազնիւ ու անիրաւ, բայց իր դիրքին գիտակցութիւնը ունէր: Եւ այս հանգամանքով մեզ, լուսոյ որդիներս, ամէն ցընող, յանդիմանող օրինակ մը կ'հանդիսանայ: Նա չ'ըսաւ, «Ես մինչեւ հիմա ինքնիշխան ժարդ եղած եմ, ո՞վ կ'խառնուի ինծի. ես մէկուն տալիք հաշիւ չ'ունիմ. ո՞վ ըսաւ թէ ես տնտես մ'եմ իմ բաներու վրայ. պէտք է ապրիմ ըստ հաճոյս. իմ տէրս մինչեւ հիմա հաշիւ պահանջած չէ. զիս բոլորովին ազատ ձգած է. երբեք չեմ կրնար հաւատալ ասանկ բանի»: Տնտեսը այսպիսի իմար մը չէր: Ան իրաց վիճակը լաւ հասկըցած էր: Գիտէր թէ ինք չէր իր գործին տէրը, այլ՝ պատասխանատու ծառայ մը: Հետեւելի օրինակ մը չէ՞ այս մեզի համար: Իրաւունք չունէ՞ր Տէրը զայն մատնանիշ ընելու մեզի, ըսելով, «Նայեցէ՛ք անիրաւ տընտեսին»: Ու եկեղեցին իրաւունք չունի՞ այս առակը զատելով ու մեզի ներկայացնելով՝ խրատ հանելու աշխարհիկ մարդու մը վարմունքէն:

Արդ, պէտք է որոշ տեսութիւն ունենալ այս մասին: Կեանքին մէջ կարեւոր է գիտնալ թէ ի՞նչ է մեր դիրքը: Տէրե՞ր թէ՛ տնտեսներ ենք մենք: Յաւիտեանս պիտի մնա՞նք հոս թէ՛ սահմանուած ենք ուրիշ ընտելացրի մը համար: Ծանշնանք, հասկընանք ինքզինքնիս: Եթէ բացարձակ անձնաւորութիւններ չենք, ուրեմն ճշմարիտ իմաստութիւնը կ'պահանջէ որ հաւատարիմ ըլլանք մեզի յանձնուած պատեհութեանց մէջ: Ապրինք իբր պատասխանատու հակներ: Կեանքին մեծագոյն սկզբունքն է այս — պատասխանատուութիւնը: Գործել այլ սկզբունքի վրայ՝ անմտութիւն է: Ի՞նչ օգուտ տուն մը կառուցանել սա հասկացողութեամբ թէ ո՞չ հով պիտի փչէ, ո՞չ անձրեւ պիտի տեղայ: Բնութիւնը կարեւորութիւն չ'ընծայեր քու համոզումիդ, քու հասկացողութեանդ: Օրէնքը եւ իրերը չեն փոխուիր, հազար տարի ալ աչքերդ գոց պահես ջայլամներու պէս: Դուն կոչուած ես պահպանել քու գոյութիւնդ — բարձրագոյն էութիւնդ — գիտնալով մարդկային կեանքին օրէնքը եւ հիմնուելով անոր վրայ:

«Օ՛հ, սա պատասխանատուութեան դադափարը, կ'ըսէ մէկը: Աստուծոյ հետ այս-

պիտի յարաբերութեան մը զաղափարին հետ երբեք չեմ կրնար հաշտուիլ: Զեմ ընդունիր թէ ցաւալի հետեւանք մը, տխուր վախճան մը կ'ծնի այդ կարգի յարաբերութեան մը անգիտակից կեանքէն»: Լա'ւ. ուրեմն խզէ՛ ամէն յարաբերութիւն Բացարձակէ մը. մի՛ ճանչնար Տէրն. զնա՛, թաղուէ՛ անծանօթութեան մէջ, ու չե՞ս հաւատար թէ մահը պիտի գտնես, ու գոյսքը պիտի շինես ձեռքովդ: Փրթիլ Աստուծոյ սրտէն՝ կ'նշանակէ իյնալ տիեզերքներու դռներն դուրս, լոյսի, կեանքի, սիրոյ սահմաններէն անդին՝ խաւարին դողին մէջ: Աստուծոյ սրտէն դուրս չ'կայ այլուր ի'նչ որ հողիդ կ'փընտըռէ, ի'նչ որ դուն կ'հետապնդես:

*
**

Աստուած չ'նախանձիր քու ունեցածներուդ, բայց զիտէ որ քու բարիքներդ չարիք պիտի ըլլան եթէ զանոնք քուկը նկատես: Անոնք ճշմարտապէս քուկդ պիտի ըլլան այն ատեն երբ քուկդ չի համարես զանոնք: Դուն տէրը պիտի ըլլաս անոնց, երբ գործես իբր Աստուծոյ հաւատարիմ տնտեսը անոնց ամէնուն վրայ: Աստուած կ'պահանջէ որ զի'նք սիրես առաւել քան բոլոր ունեցած.

ներդ ու նոյն իսկ քան քու անձդ: Այլ քու սէրդ չի պիտի նուաղի, մանաւանդ թէ պիտի աճի անոնց վրայ, եթէ նախ սիրես զԱստուած, եթէ առաջնութիւնը Անոր տաս սիրոյ մէջ: Քու ընկերդ չես կրնար սիրել քու անձիդ պէս, մինչեւ որ անկէ աւելի զԱստուած սիրես: Եթէ չես սիրեր զԱնիկա քու հօրմէդ ու մօրմէդ աւելի, զիտցի՛ր թէ բնաւ չես սիրեր զանոնք: Թէ որ չես սիրեր զԱնիկա աւելի քան քու անձդ, հաւատա՛ որ չես սիրեր նոյն իսկ քու անձդ: Անկեղծ սէր չ'կայ Աստուծոյ սէրէն անկախ: Զեմ հաւատար՝ քու սիրոյդ՝ նկատմամբ ընկերիդ, բարեկամիդ, քու սիրական վերաբերեալներուդ, եթէ անոնցմէ նուազ կ'սիրես ամէնէն սիրելի, ամէնէն գեղեցիկ էակը — Աստուած: Զեմ հաւատար նաեւ թէ կրնաս սիրել արդարութիւնը, բարութիւնը, ճշմարտութիւնը, նոյն իսկ սէրը, եթէ կ'ատես զԱնիկա: Ան որ արեւը կ'ատէ, չ'սիրեր լոյսը: Աստուծոյ սէրը կ'սորորունկցնէ, կ'սրբացնէ մեր սէրը ոեւէ անձի ու իրի վրայ: Անկեղծ սէրը, ճշմարիտ սէրը առաջնութիւն կուտայ Անոր որ կ'կոչուի Սէր:

Կեանքին օրէնքն է այս: Հպատակէ՛ անոր եթէ չես ուզեր որ կորսուիս ու կորսնցնես

բարձրագոյն դիրքդ «Աստուծոյ թագաւորութեան» մէջ, Աստուծոյ աշխարհին մէջ, մարդկային ընկերութեան մէջ, կեանքի վերնագոյն վիճակին մէջ: Հոգին պէտք է զոհել դրամին, այլ դրամը պէտք է զոհել հոգիին, մարդուն: Մի՛ վախնար այս սկզբունքէն, ո՛վ ժլատ մարդ. վարուէ՛ այս սկզբունքով, ու քեզի պիտի բաշխուին բոլոր բարիքները — «Նախ խնդրեցէք Աստուծոյ արքայութիւնը եւ ամէն ինչ պիտի տրուի ձեզի»: Սորվէ՛ այս մեծ դասը:

★
★

Տէրն մեր Յիսուս տնտեսին օրինակը մեր մասնաւոր ուշադրութեանը կ'յանձնէ. — «Ես ալ ձեզի կ'ըսեմ, անիրաւ մամոնայէն ձեզի բարեկամներ ըրէք» եւ այլն: Տնտեսը իր տէրոջ ստացուածոց վրայ ունեցած ժամանակաւոր հեղինակութիւնը այնպիսի իմաստութեամբ գործածեց որ երբ այն առնուեցաւ ձեռքէն, ընդունելութիւն գտաւ ուրիշներու մօտ: Դուք ալ, կ'ուզէ ըսել մեր Տէրը, այնպէս գործածեցէք ձեզի յանձնուած պատեհութիւնները, մասնաւորապէս անիրաւ մամոնայի բաժնին մէջ, որ երբ պակսի այն, կամ առնուի ձեզմէ ընդունուիք լա-

ւագոյն քնակարաններու մէջ: Այս կենսական ու զործնական դասէն մեծ բաժին մը կ'ելլէ հարուստներուն: Սոյն առակը շատ քաջալերութիւն կ'պարունակէ անոնց համար: Ան կ'յիշեցնէ իրենց թէ հարստութիւնը, աղքատութիւնը աննշան պատեհութիւն մը է կեանքի մէջ, թէ՛ մանաւանդ հարստութեան ազդեցութիւնը չ'վերջանար աշխարհի հետ. ուստի թող այնպէս գործածեն զայն, որուն միջոցաւ կարենան մշտնջենաւորել իրենց ապագայ ճշմարիտ հարստութիւնը, իրենց յաւիտեանական մխիթարութիւնը: Անոնք պատեհութիւն ունին երջանիկ ըլլալու յաւիտեանս, ինչպէս են ներկային մէջ, եթէ վեհ հոգի մը միացնեն հարստութեան հետ: Հարստութիւնը Աստուծոյ օրհնութիւնն է ոմանց համար, իսկ անէծք՝ շատերուն համար:

Գրիստոսի պարզած տեսութեամբ աշխարհի հարստութիւնը վախճանը է կեանքին, այլ՝ միջոցը: Բարձրագոյն կեանքն է կայանար հարստութեան մէջ, բայց իմաստուն եւ ուղիղ գործածութեամբ ան կրնայ ծառայել բարձրագոյն կեանքին: Լաւագոյն կեանք եւ երկրաւոր հարստութիւն իրարու ներհակ եզրեր չեն ներկայացներ. երբէ՛ք:

Բայց նա սորվեցուց թէ ստորին բարիքներ
կրնան այնպէս տնտեսուիլ որ հոգեւոր
հարստութիւնը յառաջ դայ, եւ իրական,
ճշմարիտ բարիքը աճի մարդուն մէջ: Անոր
տեսութեամբ չ'կայ մարդ մը — իմաստուն
մարդ մը — որ չ'կրնայ դարմանել իր անցեալ
չարիքները այն թանկագին միջոցներովը
որք իրեն ընձեռուած են նախախնամու-
թենէն: Միայն իր անձին համար ապրիլ,
անիրաւ մամոնայէն բարեկամներ չ'ընել,
աշխարհի տեսութեամբ իսկ, իմաստուն
նկարագիր մը չ'ցուցներ:

Զարհամարհենք հարստութիւնը: Քրիս-
տոս ասանկ հիւանդ վարդապետութիւններ
չ'քարոզեց ընաւ: Ո՛վ որ կ'կարծէ թէ Աւե-
տարանը, Կրօնքը, Քրիստոնէութիւնը կը
հակառակին աշխարհի բարձրութեանց, երկ-
րաւոր բարիքներու, յաջողութեան, յառաջ-
դիմութեան, մեծութեան, եւայլն, մեծապէս
կ'սխալի: Երկնից արքայութիւնը անգամ,
ըսած է Ինքն Քրիստոս, ուժեղները պիտի
յափշտակեն: Այն քրիստոնեաները, որոնք
Քրիստոնէութեան ազդեցութեան տակ կը
աղքատանան, կ'նուաստանան, կ'պզտիկ-
նան, կ'տկարանան, կ'կասկածինք անոնց
քրիստոնէութեան վրայ, գէթ անոնց կրօնա-

կան ըմբռնումին վրայ: Քրիստոնէական քա-
ղաքակրթութեան պատմութիւնը չի՞ հաս-
տատեր այս իրողութիւնը: Քրիստոսի աւան-
դած դասը առողջ դաս էր: Նա անհաւատա-
րիմ տնտեսի մը խելքը, կորովը, ճարտա-
րութիւնը չ'նկատեց Պղատոնական հայ-
եացքով, այլ կոչում ըրաւ անոնց՝ Իր աշա-
կերտներուն, «լուսոյ որդի»ներուն, ներշնչ-
ուելու անկէ: Յանդիմանեց զանոնք որ «մար-
դոց որդի»ները իմաստուն են քան «լուսոյ
որդի»ները: Ահա Քրիստոսի յայտարարու-
թիւնը — «Անիրաւ մամոնայէն ձեզի բարե-
կամներ ըրէք»:

Սխալ չի հասկնանք. Քրիստոս չ'դա-
տապարտեց դրամը «անիրաւ մանոնա» կո-
չելով զայն: Ո՛չ դրամը անիրաւ է, ո՛չ ոս-
կին՝ մեղաւոր: «Անիրաւ»ը զայն անիրաւու-
թեամբ դորձածող մարդն է: Մեղաւորը զայն
մեղքով դիզող մարդն է: Անիրաւ է մամոնան
երբ անիրաւութեամբ կ'վաստիուի եւ անի-
րաւութեամբ կ'դորձածուի: Մամոնայապաշտ
կ'ըսենք անոր որ մամոնան — դրամը — իր
զլխաւոր, միակ բարիքը կ'նկատէ, որ կեան-
քին նպատակը կամ վախճանը կ'համարի
զայն: Այս կարգի հարուստ մը մէկ անուն
ունի Աւետարանին մէջ դրոշմուած — «ան-

միտ հարուստ»ը: Այս կարգի ընչաքաղց մարդոց համար ըստած է — «Ի՞նչ օգուտ է ձեզի թէ որ բոլոր աշխարհ վաստկիք ու ձեր անձերը կորսնցնէք»: Ասոնք են որ կ'աճապարեն հարստանալու, ու կ'աղքատանան յաւիտենագէս:

*
**

Ներկայ առակին եզրակացութիւնը կը դանենք սա համարին մէջ — «Որ ի փոքուն հաւատարիմ է, եւ ի բազմին հաւատարիմ է», եւ այլն: Այս համարը կ'թելադրէ մեզի սա զերազանց ճշմարտութիւնը թէ՛ մենք հոս, այս աշխարհիս մէջ դրուած ենք սոսկապէս փորձի մէջ, մեծ վարպետի մը ձեռքին տակ, ուր կ'փորձուի մեր հաւատարմութիւնը, ոչ այնքան ստուգելու համար թէ մեր կատարած գործերը մեծ են կամ պղտիկ, այլ լաւէտ թէ ցոյց կուտանք ուղիղ, մեծ հոգի մը, վստահելի նկարագիր մը, որ կ'ակնկալուի տնտեսէ մը: Ո՛հ, հաւատարիմ եղէք ձեր ներկայ ծառայութեանց մէջ ու Աստուած մեծամեծ գործեր պիտի վստահի ձեզի: Մի՛ արհամարհեր, ո՛վ երիտասարդ, քու ներկայ պղտիկ, աննշան գործը: Քու մշակուած մտքիդ եւ ընդունած դաստիարակութեանդ անյարմար մի՛ գտներ ձեռքիդ

գործը: Ժիր եղիր անոր մէջ, հաւատարմութեամբ կատարէ զայն: Բարձրութեան ճամբան այդ կէտէն կ'սկսի: Մեծ եղիր պղտիկ գործիդ մէջ, փոքր պաշտօնիդ մէջ, ու քեզմով պիտի մեծնան անոնք ալ: Մեծ բանի սպասող մարդը պիտի զրկուի մեծէն ալ, պղտիկէն ալ: Աստուած փափաք ունի բարիք ընելու, մեծցնելու քեզ, եթէ ցոյց տաս թէ արժանի ես իր վստահութեան: Ինչո՞ւ հարստութիւն տայ, եթէ երբեք պէտք է քեզի, ինչո՞ւ մեծցնէ, փառաւորէ քեզ դուրսութեամբ, իմաստութեամբ: Ի՞նչ օգուտ, ի՞նչ նպատակներու պիտի ծառայեցնես զանոնք: Ի՞նչ բարիք պիտի քաղեն անոնցմէ: Աստուած ու մարդիկ: Ապացոյցը տո՛ւր քու լուծայովդ, քու ներկայ դիրքիդ մէջ հաւտացո՛ւր: Աստուծոյ: Եթէ քեզի յանձնուած փոքրիկ գրամարկդ հաշիւը ազնուութեամբ, ճշմարտութեամբ պահես, օր մը Աստուած քու ձեռքդ պիտի դնէ իր ամբաւ դանձարանին ոտկի բանալին:

*
**

Ի՞նչ որ այս առակը կ'ուզէ քանդակել սրտիդ վրայ, սա՛ է թէ դուն համար ունիս տալու: Կայ համարառու ատեն մը որուն առջեւ պիտի տեսնուի հաշիւդ: Մի՛ լռեցր.

ներ սա ձայնը — «Բու տնտեսութեանդ հաշիւը տո՛ւր»։ Աստուծոյ ձայնն է այն որ կուգայ քու կեանքիդ գաղտնիքներուն, ու սրտիդ մութ ճամբաներուն մէջ։ Փողն է այն ազդարարութեան։ Եթէ չ'անսաս անոր, հաւատա՛, սիրելիս, որ կեանքի կռիւին մէջ պիտի իյնաս, պիտի ջախջախուիս։ «Համար չ'կայ, համարառու չ'կայ» ըսող քրիստոնեաներուն վախճանը նկատէ։ Ամէնն ալ մարդկային կեանքի դաշտին մէջ պարտեալներ են։ Մահուան խորհուրդը տղայամիտներու խորհուրդը չէ։ Ամէնէն ստոյգ բանն է մահը։ Սյնպէս ապրէ որ մահը կնիքը չ'ըլլայ քու ունայն կեանքիդ, վախճանը չ'ըլլայ քու վայելքներուդ, պատենութիւններուդ, այլ այն տանի քեզ աւելի ընդարձակ, աւելի բարձր արտօնութեանց։ Ի՛նչ որ ունինք հիմա իսկապէս մերը չէ։ Մահուան ատեն չենք կրնար պահել զանոնք։ Սուրբ, ազնիւ կեանքն է մնայուն հարստութիւնը։ Ո՛հ, կեանքը, միայն կեանքն է մերը։ Զ'վատնենք կեանքը, չ'մսխենք սրտին հարստութիւնը, հողույն բարիքը, որպէս զի դուրս չ'մնանք «յաւիտեանական բնակարան»ներէն, որպէս զի մուրացիկ կեանքը չ'ըլլայ վախճանը մեր շոայլուած կեանքին։

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

Դ Ա Տ Ա Ի Ո Ր Ի Ն

Ա Ղ Օ Թ Ք

Ահա՛ առակ մը, որուն բանալին դրան վրայ է. ուզողը կ'դարձնէ, կ'մտնէ ներս։ Թրիստոս առակը չ'սկսած՝ անոր ոգին ու իմաստը մէկ նախադասութեամբ բացատրեց — «Ասաց առակ մի նոցա առ այն թէ պարտ է յամենայն ժամ կալ նոցա յաղօթս եւ մի՛ ձանձրանալ»։ Յարատեւութիւն աղօթքի մէջ — այս է թանձրացած, բերեղացած գաղափարը Դատաւորին Առակին։ Յարատեւութիւնը գործի մէջ՝ աշխարհ պայման կ'դաւանի յաջողութեան։ Նոյնը կ'դաւանի կրօնական աշխարհը։ Սակայն եւ այնպէս, միթէ տարօրինակ չի՞ թուիր յարատեւութիւնը աղօթքի մէջ։ Գործը վերջապէս յոգնեցուցիչ է, բայց աղօթքը «քա՞ր քա՞շել է» որ ձանձրոյթ պատճառէ ու հարկ ըլլայ մշակումը յարատեւութեան՝ անոր մէջ։ «Բար քաշող» ձեռքը չի յոգնիր, սա-

կայն վեր բարձրացող ձեռքերն կ'թուլնան,
կ'իյնան: Չե՞ս յիշեր, ատենօք աղօթող մար-
դու մը — Մովսէսի — ձեռքերն յոգնեցան սա-
րի մը ցցունքին վրայ, ու պէտք եղաւ որ
երկու մարդիկ վեր բռնեն զանոնք, մինչդեռ
վարը Ամաղեկացւոց դէմ գիշեր ցերեկ կոռուող
բանակը խոնջանք չ'զգաց, աղեղը չի ձգեց:
Աղօթքի պայքարն աւելի սաստիկ է, աւելի
թուլացուցիչ ու պարտասող: Անգամ մը,
չե՞ս գիտեր, աղօթքի է՛ն մեծ Ախոյեանը
երեսի վրայ ինկաւ արտասանելու համար
սա երկու բառ աղօթքը, «Հայր իմ... ոչ
որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու», քրտինք
հանելով ճակտէն նմանարեան կայլակներու:
Ի՛նչ ներքին տազնապ, ի՛նչ ահարկու մա-
քառումներ, բաղխումներ տեղի կ'ունենա-
յին հոգւոյն մէջ: Ի՞նչ սուրբերու, թուրերու
կ'զարնուէր այդ աղամանդ ճակատը, որ կը
ճմլուէր կ'արիւնէր խօրունկէն: Ի՛նչ, կ'կար-
ծես թէ Բրիստոսի համար նուա՞դ դժուար
էր աղօթել — աղօթել չօրը՝ որ ականջը
խցեր էր չ'լսելու Իրեն, որ տիեզերքի մէջ
թողած էր զԻնք միս մինակ դէմ յանդիման
մահու իշխանութեան, Իր խրոխտ Ոսոխին,
որ կ'մոլտար երեսն ի վեր, «Ո՛ւր է քու
Աստուածդ, ո՛ւր է քու Հայրդ»:

Մեր օրերը, մասնաւորապէս, դժուար չե՞
աղօթել նոյն իսկ, թող թէ յարատեւել անոր
մէջ: Թերահաւատութիւնը չե՞ մասնաւորա-
քան վհատութիւնը, որ կ'ճնշէ ժամանակիս
մաքերուն վրայ եւ կ'ըլատէ, կ'կտրատէ տա-
րածուած ձեռքերը: Բեղի չե՞նքսեր թէ «Աղօթ-
քը ամէնէն տկար, ամէնէն անպաշտպանելի
կողմն է կրօնքին, թէ աղօթքը չ'տար
հիմ մը որուն վրայ հաւատքի հսկայ սիւնը
կանգնել կարելի ըլլայ»: Ինչո՞ւ «Պատճառը
յայտնի է, կ'ըսեն, Աստուած տիեզերքին
մեքենան յօրինելէն, լարելէն, ու զայն մի-
անգամ ընդ միշտ շարժման մէջ դնելէն
յետոյ՝ Ինք քաշուեցաւ ամէն գործօն միջա-
մտութենէ: Իրերը իրենց մէջ ունին այն
օրէնքները որոնց միջոցով կ'ընթանան
անխափան: Ապացոյց պէ՞տք է, կ'շարունա-
կեն: Ահա՛ իրողութիւնը, որ մեր երեսին
զարնող ժայռի պէս շօշափելի, ամուր, ընդ-
դիմահար իրականութիւն է: Բոլոր աշխարհ
մասնաւոր օրէնքներու ներքեւ ինկած չէ՞:
Շեղում մը լսած, տեսած ունի՞ք անոնց
մէջ: Տեսա՞՞ծ էք որ օր մը անձրեւ տեղայ
անամպ երկինքէն: Արեգակը օր մը մոռցա՞ւ
իր ելքը: Ամառ մը աւելի ցուրտ եղա՞ւ քան
բոլոր ձմեռը: Բնութիւնը իր ընթացքը ունի,

անփոփոխ, անսայթաք, յաւիտենական ընթացքը: Աղօթքը կրնա՞յ կասեցնել զայն: Ոգեւարի մը գլխուն վերեւ, զոր օրինակ, ի՞նչ գործնական արդիւնք ունի աղօթքը»:

Իբրեւ պատասխան ըսենք թէ աղօթքը այլ եւս կ'դադրեցնենք երբ համոզուինք թէ մահը բարձրագոյն վճռով անխուսափելի է: Քանզի մենք կ'աղօթենք ցորչափ չենք գիտեր թէ մեր փափաքները անհամաձայն են Աստուծոյ կամքին հետ. քանզի մենք կ'ուզենք նախընտրել Անոր կամքը քան մեր բաղձանքը. քանզի մեր աղօթքին բովանդակութիւնն է «Եղիցին կամք քո». քանզի, վերջապէս, գիտենք թէ լաւագոյն կամքն Անորն է, եւ առաջնութիւնը կուտանք Անոր:

Ասոր դէմ, յայտնի է, սա կ'առարկուի թէ «Ամէն պատահում, ամէն ապագայ դէպք, անբուժելի հիւանդին մահուան պէս, անվրէպ հետեւանքն է նոյն սկզբունքին, որով իրերը իրարու կցորդուած են, այնպէս որ միայն մէկ արդիւնք կրնայ յառաջ գալ նոյն պատճառէն: Դուք կ'աղօթէք, քանզի տոգէտ էք, ու չէք տեսներ թէ ամէն արդիւնք ծագում կ'առնէ իր բնական պատճառէն, որ արդէն գոյութիւն ունի, ու շղթայուած է իրերու կազմաւորութեան մէջ: Քանզի արդիւնքը

չէք տեսներ պատճառին մէջ: Չէք գիտեր թէ դիպուածը յաւիտենապէս ստոյգ է, եւ թէ ինչ որ պիտի ըլլայ, վերջապէս կ'ըլլայ»:

Բանաւոր չէ՞ այս առարկութիւնը — «կ'աղօթես, վասնզի չես գիտեր»: Իրաւ չէ՞: Եթէ գիտնայիր թէ բնական, անյեղի օրէնքը վճռած է փոթորիկ մը, հեղեղ մը աւերիչ, տակաւին կ'աղօթէի՞ր դժբաղդ ճամբորդիդ համար: Ի՛հ, ա՛լ վազ չե՞ս անցնիր աղօթքէն: Կ'լսե՞ս ի՛նչ կ'ըսէ այդ գիտնական, զարգացած մարդը — «Ինծի նայէ՛, օրէ՛նք, օրէ՛նք, ան է որ կ'վարէ երկիրը: Ի՛նչ որ ան հնարաւոր կ'գործէ, հնարաւոր է, ի՛նչ որ չի գործեր՝ անհնար է: Իմ գլուխս կ'ծոեմ Արարչին մեծ իմաստութեան առջեւ, կ'ըսէ ան, բայց չեմ կրնար աղօթել Անոր որ իր միջամտութեամբ սարսափելի խանդարում մը յառաջ բերէ բնութեան կարգին ու սարքին մէջ: Աստուած փորձել է այս: Աղօթելը հաւատալ չէ: Ես աւելի կ'հաւատամ չ'աղօթելով քան աղօթելով», եւ այլն, եւ այլն:

Բայց կ'ստէք, տեսրք իմ օրինապաշտք կամ բնապաշտք: Դուք որ այսքան երկրւղածութիւն կ'դաւանիք բնութեան օրինաց հանդէպ, միթէ չէ՞ք բռնաբարեր զայն ամէն օր: Այդ աղուոր Թէօրիները ինչո՞ւ գործնա-

կան կեանքին մէջ ալ չէք դաւանիր: Ինչո՞ւ
կ'խափանէք բնութեան օրէնքը, զոր օրինակ
հիւանդութեան մը: Ինչո՞ւ ճնշում կ'բանե-
ցնէք այն օրէնքներուն վրայ որոնք հի-
ւանդութիւնը կ'վարեն: Ինչո՞ւ, ի՞նչ իրա-
ւամբ ախտին յառաջացումին դէմ կ'հանէք
այն հզօր պատուարները զորս արուեստ,
գիտութիւն, եւ այլն, անուանել սովոր էք:
Ինչո՞ւ թոյլ չէք տար որ բնութիւնը իր
անկասելի ընթացքը կատարէ, եւ սպառ-
նացող վտանգին դէմ կ'ոգորէք: Դուք կ'ը-
նէք, ու միայն Աստուած է որ չի կրնար ը-
նել նոյնը: Ձեր միտքը կրնայ օրէնք մը
գտնել ու ճակատեցնել ուրիշ օրէնքի մը դէմ
չէզոքացնելու համար դայն, ու Աստուծոյ
մեծ միտքն է միայն որ չ'կրնար առաջ-
նորդել բնութեան քայլերը այն ճամբա-
ներով որք իրեն ծանօթ են: Ո՞վ ըսաւ թէ
միայն դուք կրնաք իրարմէ անջատ իրեր
միացնել, երկու ուրոյն օրէնքներ իրարու
հետ ներդաշնակել ու յառաջ բերել արդիւնք
մը որ կ'կոչուի գիւտ: Բնութեան օրէնքնե-
րուն հետ խաղալու եւ զանոնք մասնաւոր
վախճաններու ծառայեցնելու դօրութիւնը
միայն դո՞ւք ունիք. Աստուած չունի: Նա՞
միայն չի կրնար նոյն դօրութեամբ, նոյն

սկզբունքով վարել օրէնքները ի նպաստ Իր
նպատակներուն իրագործման:

«Աստուած չի կրնար պատասխանել մեր
աղօթքին, կ'ըսեն այլք, թէ եւ Նա կարող է
Իր օրէնքները ըստ կամս գործածել»: Ին-
չո՞ւ: — «Աստուած, կ'ըսեն, փոփոխութիւն
չ'գործեր Սն Իր գծած ծրագրին մէջ, ոչ
իսկ կրնայ շեղիլ Իր վերջնական նպատա-
կակէտէն»:

Այլ Նաոր կ'պարտաւորէ մեզ աղօթել, Իր
դիտաւորութեան կամ յատակադին մէջ
նշանակած չէ՞ նաեւ այն ապագայ ար-
դիւնքները որոնք յառաջ պիտի գան միայն
աղօթքի միջոցով: Աստուած այնպէս կար-
գադրած է իրերը որ անոնցմէ ոմանք ար-
դիւնաւորուին մարդոց անմիջական գործակ-
ցութեամբ: Բրիստոնէութիւնը ծաւալած
է Աւետարանի քարոզութեամբ, որ մարդոց
միջամտութեամբ միայն կ'կատարուի: Յի-
սուս ըսաւ աշակերտներուն — «Գացէ՛ք, քա-
րոզեցէ՛ք բոլոր աշխարհի»: Առանց անոնց
քարոզութեան Բրիստոնէութիւնը պիտի
մնա՞ր: Աստուծոյ նպատակներուն մէջ մեծա-
զոյնը չէ՞ հոգիներուն փրկութիւնը, զոր
գործելու համար կարեւոր բաժին մը հանուած
է նոյն իսկ մարդուն: Այս ըմբռնումով, յայտ-

նի է թէ աղօթքը իրագործումն է քոսկ
Աստուծոյ նպատակին ու ոչ թէ Անոր ճշող
միջամտութիւնը:

★
★★

Ի՛նչ որ ամէնէն աւելի ոյժ կուտայ աղօթ-
քի դէմ հանուած առարկութեանց է նոյն իսկ
մեր անձնական փորձառութիւնն — տխուր
փորձառութիւնը մեր յաճախ ապարդիւն
մնացած աղօթքներուն: Ձանձրոյթ կ'աւատ-
նառէ մեզ աղօթքը, ու տակաւ կ'փոխուի
ձեւի, սովորոյթի, եթէ երբէք շարունակուի,
վասն զի ըստ երեւոյթին անլսելի կ'մնայ
այն: Մարդ պատրաստ է ամէնէն դժուար,
տաղտկացուցիչ գործը կատարել եթէ հա-
մեմատական վաստակ մը ապահովեն իրեն:
Բայց աւելի դժուարին գործ մը չ'դառնար
աղօթքը երբ անմիջական արդիւնք մը
չ'տեսնուիր: Եթէ գլուխը խոնարհի, շրթուն-
քը աղօթէ, բայց միտքը լռէ, կամքը չի
խոնարհիր:

Մեր փորձառութիւնները սակայն սխալ
կ'մեկնենք: Կան նկատողութիւններ որոնք
կշիռ ունին ու պէտք է անտես չընել:
Պան բարձրագոյն շահեր, յաճախ մեր փա-
վաքներէն, խնդրուածքներէն յոյժ գեր ի

վեր, որոնք կ'պահանջեն յապաղումը մեր
աղօթքի պատասխանին: Յաշս Աստուծոյ
«երեւցած բաները ժամանակաւոր են, ու
չերեւցածները՝ յաւիտենական»: Հոգեւոր
բարիքները դերագանց են յոյժ քան նիւ-
թական իրերը: Ուստի եթէ Աստուած հա-
մոզուած ըլլայ որ մեր խնդրած բաները
վտանգաբեր են հոգիին ու անոր ապագային
համար — բարիքներ՝ որ կրնան զրկել քեզ
համեմատապէս բարձրագոյն բարիքներէն
— ոչ միայն կ'զլանայ տալ, հապա եթէ ու-
նիս՝ չ'խնայիր, կ'զարնէ, ձեռքէդ կ'առնէ:
Նա կ'վարուի քեզի հետ ինչպէս դուն քու
զաւկիդ հետ կ'վարուիս, որուն շատ հեղ
անգութ, անողորմ կ'երեւիս: Նա որ ըսաւ,
«թէ որ քու աջ աչքդ քեզ կ'գայթակղեցնէ
հանէ՛ զանիկա»: Նա հակառակ քու թախան-
ձադին պաղատանքներուդ, քեզի չ'տար աչք,
կամ կ'առնէ աչքդ, թէեւ անկէ կարեւոր բան
չ'կայ աշխարհի մէջ, եթէ աչքդ պիտի դայ-
թակղեցնէ քեզ: Դուն մեծ ես ու արժէքաւոր
յաշս Անոր քան բոլոր աշխարհ իր լիու-
թեամբ:

Տէրը նախատեսեր էր թէ հաւատքը
պահել, մշակել դժուարագոյն բանն է: Ուստի
ուզեց քաջալերել, մարդել մեզ այս մասին:

Ան կ'ուզէ որ մեծ հողի մը եւ ուժեղ, գեղեցիկ նկարագրի մը շինէ մեր մէջ, չէ թէ անմիտ ծնողքի մը պէս շփացնէ մեզ ու աղուորիկ պէսլէքներ պատրաստէ: Ուստի ահանջ կ'աշխատէր Ան քու անձնասիրական ու երբեմն տղայական խնդիրքներուդ, այլ կ'ուզէ որ նախ խնդրես «երկնից արքայութիւն»ը, որուն նշանակութիւնը Ինք կ'հասկնայ միայն:

★
★★

Դուք որ այսքան ջատագով կ'հանդիսանաք բնութեան օրէնքներուն վրայ յենելու, ինչո՞ւ կ'մոռնաք թէ օրէնք կայ նաեւ պարզեւներու բաշխումին մէջ: Աստուած Իր ճամբան ունի մարդուն օգնելու համար: Տղայ մը փափաք կ'յայտնէ իր հօրը որ իրեն շնորհէ իր բոլոր գիտութիւնը, հմտութիւնը եւ ուսումը: Այլ հայրը կ'ըսէ, «Ո՛հ, տղաս, փափաքդ յոյժ գովելի է, բայց այդ բաները չեն կրնար անմիջապէս տրուիլ: Ես պիտի խնամեմ, հոգամ քեզ, պիտի օգնեմ որ շարունակես ուսման ընթացքդ: Առանց ինծի չես կրնար ձեռք ձգել ի՞նչ որ կ'խնդրես, բայց չես կրնար նաեւ՝ առանց յարատեւ աշխատութեան»: Մենք կ'ըն-

դրենք երբեմն որ ծառ մը տնկուի օդին մէջ, աճի վերէն սկսելով, ու պտուղ բերէ առանց ծաղկելու, առանց ընծիւղելու:

★
★★

Կան աղօթքներ եւս որոնց մենք, աղօթողներս, պատասխանելու ենք: «Հէ՛, ուրեմն ի՞նչու աղօթել»: Այո՛, պէտք է: Աշակերտները աղօթեցին անդամ մը մեծ բազմութեան մը համար որ անօթի պիտի նուաղէր անապատ տեղւոյ մը մէջ: Յիսուս ըսաւ, «Դո՛ւք տուէք ատոնց»: Այս է Քրիստոսի պատասխանը շատ անգամ մեզի ուղղուած: Մենք կ'աղօթենք, զոր օրինակ, աղքատներու, որբերու համար: Նա կ'ըսէ, «Դուք տուէք ատոնց»: Սակայն, եթէ մենք պիտի տանք ինչո՞ւ աղօթենք, ի՞նչ հարկ: Բայց քու բոլոր ունեցածդ քանի մը նկանակ ու քանի մը ձուկեր են, մինչ պէտքն անհամեմատ աւելի է: Աստուծոյ օրհնութիւնն անհրաժեշտ է քու չնչին նուէրիդ վրայ: Անոր զօրութիւնը հարկ է քու աննշան ոյժիդ հետ կեանքի պայքարին մէջ: Պէտք է խնդրես, այլ առաջին քայլը դուն առնես դէպի կատարումը քու խնդրուածքիդ: Այս է անկեղծ աղօթքը. ու խոստմնալից աղօթքը անկեղծ աղօթքն է:

Աւելի չ'զբաղինք սկեպտիկներու հետ որոնք չեն գիտեր ինչ օրհնութիւն պահ- ուած է աղօթքի մէջ, որոնք չեն գիտեր այն հանդիպումը որ դէմ առ դէմ կ'ընդ- խեղճ մարդը ու բոլոր գեղեցկութեան, բա- րութեան աղբիւրը: Զեն տեսեր այն կապը որով մարդիկ այնպէս կ'յարին Կեդրոնի մը ինչպէս մոլորակները՝ արեւին, այնպէս որ տիեզերքին բոլոր ծանրութիւնները չեն կրնար վանել, նետել զայն դրութենէն դուրս: Մինչ առանց այդ կապին ինչ է մարդ, բայց միայն հովէն քշող խոիւ մը, կամ մշտածուի ալիքներուն վրայ տարուբերող անխարխիս նաւ մը: Քրիստոնէութիւնը, սիրելի սկեպտիկներ, քարոզուած վարդա- պետութիւն մը չէ սոսկ, այլ կեանք է: Ապ- րեցէ՛ք այդ կեանքը, եթէ ոչ չէք կրնար ճանչնալ զայն: Բեմին վրայ կայնող վարդապետը բարոյախօսութեան ուսուցիչ մը չէ: Ան «Աւետարան»ը կ'ըսարդէ. կամ ը- սենք, Ան չ'ըսարդեր, բայց կ'աւետարանէ ԿեԱն: Բ մը որ ո'չ միայն արդար՝ այլ ար- դարացուցիչ է, ո'չ միայն բարձր՝ այլ բարձ- րացնող է, ազնուացնող է: Եկեղեցւոյ պաշ- տօնեան կ'հրաւիրէ քեզ հաւատալ, յուսալ Ասոր, ընդունիլ զԱնիկա, հիմնել կեանքդ

Ասոր կեանքին վրայ որպէս զի ապրիս: Ինչ կ'ըսես ասոր: Դուն իրերը ցոյց կուտաս, փորձառութիւնը յառաջ կ'ընեն: Բայց ահա՛ իրականը, ահա՛ փորձառականը — Դիմէ՛ Քրիստոսի, ու պիտի ստանաս լոյս եւ կեանք:

★
★

Իսկ դուն, ո'վ աղօթող քրիստոնեայ, շարունակէ՛ աղօթքդ, մի՛ վհատիր: Բու Փրկիչդ կ'ըսէ քեզի որ այս այրիին պէս անե- րես ըլլաս եթէ ինք դատաւորին չափ անի- րաւ, մեղա՛յ, անողոք երեւի քեզի: Եթէ Ան ուշանայ իսկ, դատաւորին չ'նմանիր. բնա՛ւ Դատաւորը միտք չ'ունէր խնդրուածը շնոր- հելու: Բայց քու Դատաւորդ անձկութիւն ունի տալու քեզի, ո՛հ, անհունապէս աւելի քան որչափ դուն կրնաս ընդունիլ: Հէք այրին խոստում մը առած չէր, բայց նա բիւր խոստումներ ըրած է քեզի: Բու Դատաւորդ արդար է, իմաստուն ու բարի: Ան հայր է առաւելապէս քան Դատաւոր: Եթէ լացնէ քեզ, ինք ալ կուլայ քեզի հետ: Եթէ լուծ մը դնէ ուսիդ վրայ, ինք կ'լծուի քեզի հետ, զի լուծը մինակ չ'առնուիր: Նա անիրաւ դատաւորին պէս չէ, որ երեսը չ'նայեցաւ անօգնական այրիին, ու հետը անգամ չ'խօ-

սեցաւ, այլ քեզի հետ քաղցրութեամբ կը
խօսի, Իր խոստումները կ'կրկնէ, քեզ կը
յուսադրէ ըսելով, «Համբերէ՛, սիրելիս, համ-
բերէ՛, բայց մի՛ տարաւորուիր: Հաւատա՛ թէ
քու իրական շահդ այս կ'պահանջէ: Ես կը
հոգամ քեզ ու քու կիներդ: Գիտեմ քու հո-
գեկան պէտքերդ: Ամէն առաւօտ ու իրիկուն
Իմ բարութեանս ցօղերը կ'ղրկեմ Ինչան Իմ
հոգածութեանս քու վրայ: Դուն կ'ապրիս
Իմ սրտիս մէջ: Եթէ ոսկիի պէս հալիս
կրակին մէջ տակաւին աչքս քու վրադ է:
Չ'պիտի թողում որ կորսուիս: Երբ այնքան
յստակ, մաքուր ըլլաս որ քու մէջդ, որպէս
թէ հայելիին մէջ, Իմ պատկերս տեսնեմ,
իսկոյն պիտի հանեմ ու քեզ Իմ գանձա-
տունիս մէջ պիտի պահեմ»:

Աշխարհ չ'գիտեր աղօթքը, չ'գիտեր ձեր
աղօթքը, հաւատացեալ եղբայրներ: Աշ-
խարհի որդիքը երբ կ'աղօթեն, կ'խնդրեն
ի՛նչ որ մայր մը Քրիստոսէ խնդրեց իր եր-
կու սիրական զաւակներուն համար — «Ըսէ՛
որ այս իմ որդիքս նստին մին աջ՝ ու միւ-
սը ձախ կողմդ Քու արքայութեանդ մէջ»: Եւ
կ'զարմանան որ կ'ընդունին սա պատաս-
խանը — «Չէք գիտեր ի՛նչ կ'խնդրէք»: Բայց դուք, երբ հարցուի ձեզի թէ ի՛նչ

կ'ուզէք, ըսէ՛ք — «Ի՛նչ որ Դուն կ'ուզես,
Տէ՛ր»:

Քու ամէնէն անշարժ, հաստատուն կըռ-
ուանդ, ամէնէն վստահելի հիմդ այս է
— խոստումն Քրիստոսի — «Խնդրեցէք եւ
տացի ձեզ»: Կառչէ՛ Անոր: Նա որ վերերէն
եկաւ, որ երկինքին ու բոլոր տիեզերքնե-
րուն օրէնքները դիտէր, որ ընտելեանդեկը
կ'վարէր, Նա որ իր անձին մէջ յայտնեց զԱ-
տուած — բոլոր օրէնքներուն եւ գաղտնիք-
ներուն ակն — Նա ինք ըսաւ, ու խօսքերու
ամէնէն ազդու ձեւովը, առականբոլ եւ օրի-
նականբոլ ամէնէն համոզիչ տեսակովը
— «Պարտ է յամենայն ժամ կալ յա-
ղօթս եւ մի՛ ճանձրանալ»:

ԳԱԼՍՏԵԱՆ

ԱՅՍՕՐՆ ՈՒ ՎԱՂԸ

Քրիստոսի փառօք եւ զօրութեամբ գալուստը միւս անգամ՝ մին է Աւետարանի այն ճշմարտութիւններէն որք յայտնութիւն կ'կոչուին: Ու յայտնութիւն մը չենք կրնար ո'չ տարակոյսի ո'չ խնդրոյ ներքեւ ձգել թեթեւութեամբ: Քանզի Աւետարանը գիրք չէ. յայտնութիւն է: Ու յայտնութիւն մը կը դադրի յայտնութիւն ըլլալէ եթէ անոր ծագումը կամ հեղինակութիւնը դադրի աստուածային ըլլալէ:

Մի' աճապարեր. դուն չես կրնար քու սովորական մեթոտներովդ քննութեան առարկայ ընել զայն: Բոլոր այն սկզբունքներովը, զորս ի կիր կ'արկանէ իմաստասիրութիւնը, դուն չես կրնար ճշդել, վճռել անոր ստուգութիւնը կամ անստուգութիւնը: Անոր հիմն ու հաստատութիւնը ինքն է

— Աւետարանը: Քու ձեռքիդ պզտիկ կանգուններովը կարող չես չափել անոր անսահման տարածութիւնները: Վիթթորիանիանգա լիճը չէ Աւետարանին աղբիւրը որուն կարենաս հասնիլ մարդկային ընթացքով: Կենաց գետն կ'ըղիւի Նեղոսի ափունքէն շատ հեռի ու շատ բարձր Ակունքէ մը — Աստուծոյ գահուն ոտքէն:

Ի՞նչ, հի՛մ կ'փնտռես Աւետարանի այս յայտնութեան — Գալստեան Տեառն մերոյ եւ դատաստանի աւուր: Անոր հիմը ինք է, Աւետարանը: Ու Աւետարանը Քրիստոս է — հինաւուրց Վէմը: Ծճմարտութիւն կը փնտռես: Անոր պէս ճշմարտութիւն չ'կայ, սակայն: Ինք է «Ծճմարտութիւն»ը: Ո՞ր ճշմարտութիւնով պիտի ճանչնաս ճշմարտութիւնը: Լոյսը տեսնելու համար լոյս չենք ուղեր: Ծրագի՞, մոմի՞ լոյսերուն վստահելով պիտի գոչենք — «Ահա՛ Արեւը»: Արեւն է աղբիւրը բոլոր լոյսերուն: Ու Ան է աղբիւրը բոլոր ճշմարտութեանց: Նայեցէ՛ք, սպի մը կա՞յ Անոր վրայ. խաւարի հետք մը կ'զտնուի՞ Անոր մէջ: Հապա Անով կը տեսնենք ստուերը, իրերը կ'որոշենք, գեղեցիկն ու տգեղը կ'զանազանենք, ուղիղն ու մոլորը, սուտն ու իրաւը կ'փորձենք:

Սնոր լոյսին տակ վճիռ կ'արձակենք— «Ահա՛ բարին, ահա՛ վսեմն, ահա՛ ճշմարիտն»:

★
★★

«Գալստեան» — ի՞նչ նիւթ է այս: Շատ տարօրինակ է, օտա՞ր է բառը, քիչ մ'ալ արտաոտց, այնպէս չէ՞: Ո՛րչափ ալ խորթ կ'հնչէ ականջիդ: Բայց Աւետարանն ալ, թերահաւատ ընթերցողս, հա՞րկ է կրկնել միշտ թէ սովորական գիրք մը չէ, ու չ'պարունակեր սովորական նիւթեր: Ս. Աւետարանը չ'սահմանափակուիր միայն ներկայ իրերով, միայն «այսօր»ով: Յաւիտենական Գիրքն է այն, ու յաւիտենականութիւնը կ'ընդգրկէ: Մատեանն է այն մարդկային ապագայ ճակատագրին ինչպէս նաեւ՝ ներկային: «Ամէն բանի օգտակար» Հատորը որ ներկային ու միանգամայն հանդերձեալին խոստումները ունի:

Միայն Գալստեան վարդապետութիւնը չէ սակայն որ տարօրինակ կ'ընէ: Ամբողջ Գիրքը արտակարգ է: Միայն հրաշալիքներ չ'պատմեր այն: Բոլոր տողերը անոր՝ հրաշալիքներ են, անհաս՝ իր բոլոր պարունակութեամբ: Շեղում մը, խոտորում մ'է այն մարդկային բոլոր տեսութեանց ուղ-

ղութենէն: Եթէ այսպէս չ'ըլլար, այն ատեն պիտի ըլլար տարօրինակ տարօրինակութիւն մը, քանի որ մարդկային գիրք չէ այն:

Ահա՛ համար մը գոր, ի միջի այլոց, այսօր եկեղեցին կ'ընթեռնու — «Ձեզ պիտի սպաննեն. ատելի պիտի ըլլաք. բայց ձեր գլխէն մազ մը պիտի չ'կորսուի» (Լուկ. ԻԱ. 16—18): Տարօրինակ չէ՞ այս — «Մեռնիլ, ու մազ մը չ'կորսնցնել»: Դուն կրնա՞ս ըսել մէկուն — «Քու բոլոր ունեցածներդ պիտի կորսնցնես, բայց բան մը պիտի չ'պակսի»: Աւետարանը կրնայ ըսել: Կրնայ ըսել նաեւ — «Բան մը պիտի չ'ուեննաս, այլ ուրիշները պիտի հարստացնես»: Պիտի մեռնիս, բայց պիտի ապրիս — ո՞վ կրնայ ըսել Աւետարանէն ի դատ: Քու խեղճ բառերդ չ'կրնար բաւական բառեր հայթայթել որ ապրիլը սահմանէ, նշանակէ: Կեանքի համանշանակ բառ չ'կայ հոն: Կեանքը Աւետարանին մէջ է: Ու այն կ'յայտնուի անոնց որ ծունր կը դնեն իր ստալին տակ սորվելու համար «ճշմարտութեան տարօրինակութիւն»ները:

★
★★

«Եւ յայնժամ տեսցեն զՈրդի Մարդոյ եկեալ ամպովք, զօրութեամբ եւ փառօք

բաղմօք»։ Ահա՛ Աւետարանին յայտնութիւնը։ Սոսկալի չէ՞ այս յայտնութիւնը։ Այո՛, բայց ո՞վ կ'սոսկայ արդարութենէն — զալու դատաստանէն։ — Ան որ անիրաւութիւնը կը սիրէ եւ արդարութիւնը կ'ատէ։ Ո՞վ կը փախչի լոյսէն։ — Ան որ կ'կոչուի «խաւարի որդի» որուն ամօթալի գաղտնիքները լոյսը երեւան կ'բերէ։ Բոլոր Աւետարանը սոսկալի է անոր։ Այլ ո՛չ, սոսկալի չէ այն. միւրիթաւութիւն է, մանաւանդ ակնկալութիւնն ու յոյսն է անոնց որոնք հաւատացին Անոր բերնին խօսքին, Անոր խոստման։ Հաւատացին Անոր գալստեան իբր Դատաւորութիւնը աշխարհի։ Ո՛չ, չեն սոսկար անոնք որ ապրեցան ակնկառոյց կեանքով։ Անոր յայտնութիւն օրուան։ Որոնք չ'ըսին իրենց սրտին մէջ — «Տէր իմ յամէ զգալ։ Ան կուգամ ըսաւ, ու չ'եկաւ։ Պարապ խօսք է. գալիք չ'ունի Ան, եկող գացող չ'կայ։ Ո՛չ դատաստան կայ ո՛չ ատեան։ Եկէ՛ք, ուտենք, խմենք, ուրախ ըլլանք։ Եկէ՛ք, խաբենք, ստենք, կեղծենք. ո՞վ կ'առնէ մեզ։ Ամէն բան ընենք, միայն թէ չ'յայտնուինք. մեղքը յայտնուիլն է։ Ապագայէն մի՛ վախնաք։ Հանդերձեալի, յայտնութեան մի հաւատաք։ Կեանք իմ՝ կեանք յայսմ աւուր»։

Կեանքե՛ր՝ «այս աւուր», կեանքե՛ր՝ ապրուած ստորին ախորժակներու համար։ Ո՛հ, անասնական կեանքեր չե՞ն ատոնք, որոնց տիեզերքը իրենց մարմինն է, որոնց յաւիտենականութիւնը իրենց «այս աւուր»ն է, որոնց երկինքը իրենց քսակն է, որոնց Աստուածը իրենց որովայնն է։ Խոզերուն թողէ՛ք այդ կեանքը։ Յարդով չ'անանիր հոգին։ Հոգով չ'կերակրուիր մարդը։ Մի՛ պարարէք մարմինը, մի՛ սպաննէք զայն որ վեր է մարմինէն։ Ձեր ուրախութիւնը թշուառացումն է անոր որ «մարդ» կ'կոչուի։ Ձեր կերութեամբ, վայելքն ու հաճոյքը լափումն է բարձրագոյն բնութեան, կրծումը՝ լաւագոյն, ճշմարիտ կեանքին։ Զգայականէն վեր հոգեկանը կայ. մի՛ զոհէք զայն խոնարհագոյնին։ Մի՛ թունաւորէք միտքը ապականուած ընկերութեամբ կամ աղտոտ գրականութեամբ։ Միտքը չ'բարձրանար, չ'սաւառնիր, չ'բեղմնաւորիր երկրի ճախճախուտներուն մէջ։ Ընտրեցէ՛ք անոր համար վերին միջոցներուն վճիտ ու մաքուր։

★
★

«Եկէ՛ք, ուտենք, արբենանք, զի Տէրն իր գալուստը ուշացուց»։ Բայց ո՛չ, ո՞վ

յիմար ծառայ, գիշերուան պահերն արագ կ'անցնին, ժամերը կ'թռչին: Ու մինչ դուն թմրած, ընդարձացած ես կեանքին անուշ հեշտանքներով, մինչ դուն վայելքի սեղանիդ շուրջ յգլխացած, յափրացած՝ ամբարտաւանութեամբ կ'խօսիս քու ծառայակիցներուդ հետ, կ'անտեսես բարձրագոյն կոչումդ ու սրբազան պաշտօնը կեանքիդ մինչ դուն, կ'ըսես, թաղուած, ընկղմած քու ետիդ մէջ, քեզի տրուած պատուէրները կ'մոռնաս, զանց կ'առնես բոլոր պարտականութիւններդ մինչ վերջապէս կ'նիրհես ապագայ փայլուն ծրագիրներու, երազներու օրօրումով, ահա՛ գիշերուան մէկ անսպասելի պահուն կամ օրուան հանդարտ, խաղաղիկ մէկ ժամուն, բարձրէն եկող ձայն մը կ'սասանեցնէ քեզ. ահա՛ դուրը կ'բացուի ահեղ շառաչիւնով, ու ներս կ'մտնէ Սն որ «գալոց էր» — քու Տէրդ, ու «մէջ տեղէն կ'կտրէ» քեզ:

Չ'մոռնանք մեր հաշիւներուն, մեր խորհուրդներուն մէջ Սնոր գալուստը որ ամէն վայրկեան հնարաւոր է, եւ որ պիտի ըլլայ յանկարծ: Այս ըմբռնումով ծրագրուած կեանքը ամէնէն իմաստուն կեանքն է: Մենք չենք կրնար վճռել մեր անձերուն համար:

Վճիռը բարձրէն կ'բղխի: Յիմարութիւն է ըսել, ինչպէս ատենօք ըսաւ հարուստ մը, «Ո՛վ անձս, շատ բարիքներ ունիս շատ տարիներու համար, կե՛ր, խմէ՛ եւ ուրախ եղի՛ր»: Այլ ուրիշ անձ մը ըսաւ — «Անմի՛տ, այս գիշեր հոգիդ քեզմէ պիտի պահանջուի»: Եթէ բաւական դրամ ունիս քոակիդ մէջ, բաւական բարիք՝ տանդ մէջ, ու ապահով ապագայ մը. այլ ապագան քուկդ չէ: «Վաղուան համար մի՛ պարծիր», զի «վաղիւն ոչ գիտես»: Եթէ կարող ես ղիղել շատ բարիքներ, բայց կարող չես ղիղել տարիներ: Կեանքին տարիներն ու օրերը քու տեսչութեանդ ներքեւ դրուած չեն:

Մի՛ հպարտանար որ շատ ճարպիկ ես, կրնաս վրայէ վրայ շարել ոսկին. բայց չես կրնար մէկ օրը միւս օրուան վրայ բարդել: Կրնաս թերեւս դիրք մը շինել, բայց կարող չես կեանք մը շինել: Կրնաս ըսել, «Շատ հարստութիւն, շատ ստացուածք ունիմ», այլ չես կրնար ըսել նաեւ «Շատ օր, շատ ժամանակ ունիմ»: Դուն չես ժամանակին տէրը, անմի՛տ: Շատ բան ունիս, այլ գիշեր մը չ'ունիս քու տրամադրութեանդ տակ — «Այս գիշեր հոգիդ քեզմէ պիտի պահանջուի»: Այս օրուան ու վաղուան մի-

ջեւ գիշեր մը կայ — սեւ դետ մը որուն մէջ կրնաս իյնալ ու ընկղմիլ դուն քու բոլոր երազներուդ, պատրանքներուդ հետ:

Քու որոշումէդ վեր որոշում մը կայ, քու վճիռէդ բարձր ու անկախ վճիռ մը կայ. կը մոռնա՞ս: Դուն քու ճաբադ ունիս, Աստուած ալ Իր ճամբան ունի: Քու ծրագիրներդ կը մնան, եթէ համաձայն են անոնք Աստուծոյ գծած ծրագրին. եթէ ոչ Աստուած քու դիմացդ կ'ելլէ, մինչ դուն իրագործելու կ'երթաս կեանքիդ յատակաձեւերը, ու կ'ըռնէ, կ'բզկտէ դանոնք ամէնը: Կ'աղաչեմ մի՛ մոռնար քու ծրագիրներուդ մէջ Մէկը — ԱՍՏՈՒԱԾ: Մի՛ կարծեր թէ Ան կ'քնանայ, կամ կ'մոռնայ Իր գալուստը: «Երկինք երկիր անցքեն եւ բանք իմ ոչ անցանիցքեն»: Նա պատգամաւոր մը չ'ըրկեր Իր գալուստը իմացնելու: Նա կուգայ յանկարծ, գիշերուան գողի մը պէս: Երանի՛ ծառային որուն Տէրը եկած ատեն զինք արթուն ու պատրաստ կ'գտնէ:

*
**

Ուրեմն ի՞նչպէս պէտք է ապրիլ այս աշխարհիս մէջ: Աստուածաշունչի բանաստեղծներէն մին երգած է դարեր առաջ — «Անանկ

սորվեցուր ինծի իմ օրերս համրել որ սրտի իմաստութիւն ունենամ»: Կեանքի փիլիսոփայութիւնն է այս, ապրելու գիտութիւնը, «սրտին իմաստութիւն»ը — օրերը համրել: Այլ աւելի գերազանց բանաստեղծ մը, որ Աստուծոյ բանաստեղծութիւնն է կենդանի, որ ոգին ու ներշնչութիւնն է բոլոր ճշմարիտ բանաստեղծութեանց, Նա որ ուրիշ ոչինչ կրնար կոչուիլ, բայց միայն Որդի Աստուծոյ, սապէս ըսաւ — «Արթուն կացէք, յամենայն ժամ աղօթս արարէք»: Քանզի Նա կուգայ երբ դուն շինելով կ'զբաղիս — շինելով դրամ, շինելով դիրք, շինելով դղեակներ: Ան կուգայ երբ դուն կարգադրելիք գործեր ունիս, երբ հաշիւդ փակած չես, նամակդ վերջացուցած կամ ստորագրած չես, գիրքդ աւարտած չես, շրջանդ լրացուցած չես, երբ դեռ հրաժեշտ տուած չես մէկուն, երբ անպատրաստ ես, երբ լապտերիդ համար կաթիլ մը իւր գնած չես: Ո՛հ, Նա կուգայ յանկարծ, առանց քեզի հարցնելու: Նա կուգայ, ու բնաւ ետ չ'դառնար պարապ: Նա կ'կայնի դիմացդ, ու ահռելի բառ մ'ունի բերանը — հիմա — «Հիմա քու հոգիդ քեզմէ կ'պահանջուի»: Ու դուն չես կրնար ըսել, «Ո՛չ»: Չես կրնար, չես

կրնար մերթել: Մահու հրեշտակը ականջ
չ'ունի, չ'լսեր պաղատանք, չ'լսեր ոչ մի
ձայն. անողորմ է:

Այս աշխարհէն ու անոր բոլոր հրապոյր-
ներէն մեկնումի օր մը կայ. մի' մոռնար:
Քեզի հետ չեն երթար քու ստացուածքդ:
Մշակէ', ազնուացո՛ւր, օրբացո՛ւր միտքդ,
սիրտդ, զգացումներդ ու փափաքներդ —
բոլոր այն տարրերը որ հոգեւոր մարդը կը
շինեն, ու ճշմարիտ, քրիստոնէական նկա-
րագիրը կ'յօրինեն: Ահա՛ անոնք կ'երթան
քեզի հետ: Դի՛ք յոյսդ Աստուծոյ վրայ —
Աստուծոյ՝ որ յայտնուած է յանձին Յիսուս
Քրիստոսի, որ խաչին վրայ Փրկիչը ու
Քաւիչը եղաւ մեր անձերուն: Քալէ՛՛ այն
ճամբուն մէջ զոր Աստուծոյ անսխալելի
մատը ցոյց կուտայ: Անոր Դիրքը, Շունչը
Անոր — Աստուածաշունչ մատեանը — կեան-
քիդ խորհրդական ու քայլերուդ ճրագ ըրէ՛:
Ապրէ՛ իբր յաւիտենականութեան մարդ:
Վերջապէս, «Արթուն կացէ՛ք, զի ոչ գիտէք
յորում ժամու Տէրն ձեր գայ»:

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Պ Ա Ր Զ Ո Ի Ա Ծ Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Ը

Ծաղկազարդն եկաւ, ծառերը ծաղկե-
ցան, ծաղկազարդեցան, դաշտերն ու բլուր-
ները կանաչացան: «Ահա՛ ձմեռն անց, անձ-
րեւք անցին եւ դնացեալ մեկնեցան, ծա-
ղիկք երեւեցան, ձայն տատրակի լսելի
եղեւ յերկրի մերում»: Ո՛վ Սարօնի ծաղի-
կը, հովիտներու Շուշանը, ե՛լ, ո՛վ տիեզեր-
քին Փեսան, ո՛վ սպիտակ ու կարմիր Սի-
րական, բոլոր մարդոց Յանկալին, բիւրե-
րու մէջ ընտրեալ: Դուրս ե՛կ արեւի վրանէդ,
ո՛վ բարձրերուն հօր Մարդը, որոյ ելքը
երկնից անձագ ծագերէն ու երկրի անձայր
ծայրերէն է, որոյ ոտից տակ գալարուն
ամպերը կ'փռուին, որոյ անցած ճամբուն
վրայ այգն իր ճաճանչափառ շափիւղաները
կ'թափէ, արշալոյսն իր ծիրանագեղ հան-
դերձները կ'տարածէ: Փայլակն ու հովերը
կ'լծուին Անոր կառքին որուն հանած փոշին
լոյսն է, շռինդն՝ ամպրոպն ու որոտումն

են: Ու կ'անցնի շող շառաւիղներու ծիածա-
նածաւալ կամարներուն ներքեւէն, կ'անցնի
լոյսը լոյսերու վրայէն սահելով, կ'անցնի
Փառքը փառքերու վրայ կոխելով:

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐԸ ՓԱՌԱՍԵՐՆԵՐՈՒՆ

Այլ տեսէ՛ք, ահա՛ Ան: Աննշան տնակի
մը խոնարհ սեմերէն դուրս կ'դնէ ոտքը:
Հրաժեշտ կուտայ Բեթանիոյ գեղջուկնե-
րուն: Աշակերտներու ցանկին մէջ անուն
չ'ունեցող, ամէնուն անծանօթ բայց իրեն
ծանօթ գաղտուկ բարեկամի մը աւանակին
վրայ կ'նստի, ու ճամբայ կ'իյնայ դէպի Ս.
Քաղաքը: Փառասէր աշակերտաց եռանդը
կ'ըորըօքի, ո՛վ գիտէ, ի՛նչ ոսկեղէն երազ-
ներու օրօրումով: Առաջին անգամ է որ կը
տեսնեն Վարդապետը այսքան իշխանական
վայելչութեամբ: Քայլ առ քայլ մօտենալ
կ'կարծեն իրենց ապագայ յոյսերուն հեռա-
նկարին: Նա ո՞ր տօնին առթիւ անասունի
վրայ հեծած, մինչ այլք հետի կ'քալէին,
ամէնուն աչքին ուշագրաւ դնացքով Երուսա-
ղէմ՝ մտած էր: Կը փսփսան իրարու ականջն
ի վար—«Կ'հասկնա՞ս»: Ու միւսը մատը բեր-
նին դնելով — «Այո՛, այո՛, ձայն մ'ընե՛ր.
ամուր պոռացէ՛ք Ովսա՛ննա...»: — «Զե՞ս գի-

տեր, Յովհաննէս, կ'ըսէ կամացուկ մը, անոր
մօտենալով Պետրոս, որ ուրախութենէն
խելքը զլխէն թոցուցած է, Հե՛ս յիշեր երբ
անգամ մը վար կ'իջնէինք այն լեռնէն ուր
Անոր մէկ գաղտնիքը, փառաւոր այլակեր-
պումը, տեսանք, մեզի չ'արգիլե՞ց որ մէկուն
չ'ըսենք»: — «Այո՛, սիրելի բարեկամս, Սի-
մոն, միայն մէ՞կ անգամ. քանի՛ քանի՛
հեղ խստիւ պատուէր տուաւ որ մէկու մը
չ'իմացնենք մեր տեսածները»: — «Ողուս-
փուկ լոյս մ'էր, եղբայր... բայց նայէ՛,
կ'ըսէ Սիմոն, ականջին ծռելով, տե՛ս ձայն
կ'հանէ՞ ի՛նչ որ ալ կանչենք, ի՛նչ որ ալ
ընենք իրեն ի պատիւ: Օ՛հ, աղաղակենք...
շիտակ Դաւիթի տունը, Գահուն վրայ — ով-
սա՛ննա, օրհնեալ է ան որ Տէրոջը անուամբ
կուգայ. ովսա՛ննա ի բարձունս»:

Քանի կ'մօտենան քաղաքին բազմու-
թիւնը կ'աւելնայ, ոգետորութիւնը կ'սաստ-
կանայ: Աշակերտք արբշիռ իրենց խանդա-
վառութեամբ՝ չեն գիտեր թէ ի՛նչ ընեն որ
փառաց զազատնակէտը հանեն իրենց Տէրը,
զի գիտեն, եւ մինակ իրենք գիտեն (!) թէ
ինչո՛ւ կ'երթայ Երուսաղէմ: Ինչ որ ունին՝
սակայն, խեղճերը — վրանուն ձորձորը,
կիսամաշ կապաները — կ'հանեն, կ'փռեն

Անոր ճամբուն վրայ: Ծառերը կ'շուլլուին, ձիթենիներն ու արմաւենիները կ'կեղեւեն, կ'փեթոտեն, վար կ'լեցնեն: Պատիւներ ընծայել կ'ուզեն Անոր որ քիչ յետոյ ինչ պատիւներ չ'պիտի ընծայէր իրենց, ինչ փառքեր, ինչե՛ր, ինչե՛ր: Աղմուկը կ'աւելնայ, կ'ընդարձակի: Իրենց կ'խառնուի ժողովրդեան բաղմուռութիւնը, ամբոխին ժխորը, որուն մէջ, ամէնուն գլուխներէն վեր, ամէնուն աչքին տեսանելի, հեզ կենդանիի մը վրայ նստած՝ անշշուկ կ'ընթանայ մինչեւ Սիօնի դռները: Կ'երթայ Սն, «Խաղաղութեան Իշխան»ը:

ԱՆՓԱՌԱՍԷՐ ՄԱՐԻՆ

Կ'ցաւի՞ս թէ՛ կ'ծիծաղիս քու աշակերտներուդ այս կարճ, ծանծաղ ու աշխարհիկ խորհուրդներուն վրայ, ո՛վ անփառասէր Հոգի, Աստուծոյ Օծեալը: Խորհուրդներ՝ որոնցմէ այնքան բարձր են Քու խորհուրդներդ որքան երկինքը՝ երկրէն: Զե՞ս ըսեր մտքիդ մէջ — «Իմ ճամբաս ձեր ճամբան չէ»: Ու ո՞րքան արժէք կուտաս արդեօք, ո՞րքան կարեւորութիւն՝ ժողովրդեան եռանդուն արտայայտութեանց, այն բարձրագոյն «ուսանանա»ներուն, որոնց Դո՛ւն գիտես թէ

ի՛նչ աղաղակներ պիտի յաջորդեն մէկ երկու օր վերջ:

Ա՛խ, Յիսուս, ո՛ւր էր մեզի ալ տայիր այդ հոգիէն որ չ'յափշտակուէինք մարդոց զովեստներէն, վաղանցուկ հիացումներէն, որ հոգի չ'տայինք այն փառքերուն համար զորս մարդիկ կ'ընծայեն: Հասկնայինք թէ ո՞րքան փոխաբան, ո՞րքան անհաստատ, ո՞րքան յեղեղուկ ու ո՞րքան ունայն են անոնք: Ըսէինք Քեզի պէս — «Ես մարդոցմէ փառք չեմ փնտոներ»: Ո՛հ, ո՛ւր էր թէ իմաստութիւնը ունենայինք՝ մարդոց փառքը Աստուծոյ փառքէն աւելի չ'սիրելու:

ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ ԲՈՎԻՆ ՄԷՋ

Քրիստոս, ո՛վ Խաղաղութեան Իշխանը, Քեզի չ'մօտեցա՞ւ Փորձիչը, «այս աշխարհիս Իշխանը», Սատանան, հինաւուրց օձը, ինչպէս անապատին մէջ ծոմի ու աղօթքի օրը. չ'շողացո՞ւց նորէն նոյն հին սարսափելի զէնքը, տարակոյսի, թերահաւատութեան յօշոտիչ սուրը — «թէ որ»ը — «թէ որ Աստուծոյ Որդին ես...»: Ու հիմա այս պատիւներու եւ զովութեանց շռայլումներուն մէջ չ'եկա՞ւ նորէն, ո՛հ, արիւնալի սիրտդ, ըսելու անճանաչելի ձայնով մը, որպէս թէ

հրեշտակի բերնէն, որպէս թէ Աստուածաշունչ Գրքէն, որպէս թէ Քու սրտէդ բղխած — «Ահա՛ այսպէս, Թէ որ Իսրայէլի Թագաւորն ես, այսպէս կ'վայելէ, կ'տեսնե՞ս, ի՛նչ հիացում կ'գրաւես: Օ՛հ, ի՛նչ հրապուրիչ, ի՛նչ նախանձելի բան է այս աշխարհի վայելքը: Ի՛նչ բանի համար կ'երթաս Յուդայի հին քաղաքը... ա՛հ, փոխէ՛ միտքդ: Քու Հայրդ չ'փառաւորուիր այդ արիւնակարմիր ծրագրիդ իրագործումովը: Թո՛ղ սա սեւ, տխուր խորհուրդներդ: Քչէ՛՛ հեծած կենդանիդ հո՛ն — շիտակ գաւիթը Դաւիթի արքայական Տան: Տե՛ս, ո՛րքան պատրաստ է ժողովուրդը գրկաբաց ընդունելու Քեզ: Յարմարագոյն ժամը կը հնչէ: Օ՛ն, յառաջացի՛ր, չէ՞ որ Դուն Մեսիան ես, Քեզի հետ չէ՞ն աներեւոյթ բանակաները երկնային զօրաց: Քեզի համար գրուած չէ՞ միթէ թէ «հրեշտակներ իրենց ձեռքերուն վրայ պիտի վերցնեն»:

Օրհնեա՛լ Քրիստոս, ո՛վ որ Քեզի չ'հաւատար կոյր է, աշխարհիս մէջ բոլոր կոյրերէն աւելի կոյր: Մարդ մը, Շէյքսպիր անուն, ըսած է, «Տգիտութեան պէս կուրութիւն չ'կայ»: Այլ Քեզի նկատմամբ անգիտութեան պէս խորունկ կուրութիւն չ'կայ:

Ո՞վ աչք ունի ու չ'տեսներ թէ այս փորձութեան մահկանացու մարդ չէր կրնար դիմանալ: Այս փորձած փոսին մէջ ամէն մարդ կ'իյնար. միայն Դուն ցատկեցիր, անցար անոր վրայէն: Միայն Դուն կոխեցիր այդ կրակին վրայ ու դուրս եկար այդ հնոցէն, բովէն դուրս ելլող ոսկիի պէս:

Օ՛հ, այս աշխարհի մէջ ձգող զօրութիւնը, ծանրութեան կեդրոնն անձնասիրութիւնն էր: Ծանօթ էր մէկ առանցք մը — անձը — որուն շուրջ կ'լծաւալէր բոլոր մարդկութիւնը: Դուն փոխեցիր կեդրոնը բարոյական դրութեան: Դուրս հանեցիր «անձ»ը որ միտում ու փորձութիւն ունէր հակելու դէպի ծանրութեան կեդրոնը: Դատարկեցիր, պարպեցիր կեանքը եսէն: Անընկճելի Ըմբիշը մօտեցաւ մարտնչիլ Քեզի հետ, բայց տեսաւ որ Դուն իւրով օծուած ես, Օ՞ՄԵԱԼ ես, բռնելիք տեղ մը չունիս, եւ յուսահատ մոնչիւնով հեռացաւ կատաղի Առիւծը: Ուրիշները շարժող, մղող սկզբունքներէն տարբեր էին այն սկզբունքները որոնցմէ Դուն առաջնորդուեցար: Այլք կը պտտին բարիք փնտռելու, Դուն շրջեցար բարիք ընելու: Այլք կ'ուզեն ընդունիլ, առնել, Դուն կ'ուզէիր բաշխել: Ուրիշներ սոր-

վեցուցին, «Լաւ է առնուլ քան տալ»: Դուն քարոզեցիր, «Լաւ է տալ քան առնուլ»: Օ՛հ, ո՛րքան իրաւունք ունէիր ըսելու, «Այս աշխարհի Իշխանը Բան մը չ'ունի Իմ վրաս»: Քու եւ բոլոր մարդոց Ոսոխը դաւաւ սրտիդ ամէնանուրբ թելերուն, ու տեսաւ թէ չեն թրթռար անոնք. փառասիրական թելերը անոր մէջ ձայն չեն հաներ: Տեսաւ թէ անձնասիրութիւնը արձագանգ չ'տար: Փընտոեց թել մը վրան աղեղը քսելու համար, ու չ'գտաւ: Տեսաւ թէ աշխարհիկ եղանակներ անոր քնարին վրայ չեն դարձուիր, չեն հնչուիր: Օ՛հ, տեսաւ թէ ողջ տեղ մը չ'ունիս, Քեզի համար ապրելը Աստուած է:

ԲՈՆՈՂ ՈՒ ԲՈՆՈՒՈՂ ԿԵԱՆՔԸ

Քրիստոսի հետեւող ժողովուրդ, ո՛վ բաւութեան, ճշմարտութեան, փրկութեան, կեանքի Սիօնի դացող ճամբորդներ, Փորձիչը կ'ապրի դեռ, կ'հալածէ, կ'հետապնդէ ինչպէս հալածեց զՆա — ձեր հաւատքին Առաջնորդը: Ո՛հ, ձեր մէջ մի՛ ապրիք դուք, թողէք որ Նա ապրի. ձեր «ապրիլը ըլլայ Քրիստոս»: Անոր միտքը ձեր միտքն ըլլաւ, Անոր ոգին՝ ձեր ոգին, Անոր սկզբ-

բունքը՝ ձեր սկզբունքն: Ան կամենայ ձեր կամքին մէջ, Ան զգայ ձեր սրտին մէջ: Ձեր կեանքին մէջ Անոր կեանքն ապրի: Եւ, օ՛հ, այս կեանքն չ'փորձուիր, չ'բռնուիր, չ'հրապուրուիր, չ'յաղթահարուիր, չ'մեռնիր: Այսօրինակ կեանքն բարձր է, վսեմ է, զեղեցիկ է, բարի է, անմահ է, կեանքն իսկ է: Յորչափ աշխարհի մէջ էք, Անոր մէջ եղէք — Քրիստոսի աշխարհին մէջ: Մինչեւ ճամբանիդ հատնի քալեցէք կոռուելով մեղքին դէմ որ ձեր մահն է — հոգիին մահը: Յարատեւեցէ՛ք աղօթքի մէջ: Միայն Մեծ Պահո՞ց մէջ պիտի աղօթէք: Աղօթքը, բարեպաշտութիւնը սէզօն չունին: Կեանքի չուկէտին ապահով հասնելու համար մէկ միջոց կայ — փարիլ Քրիստոսի, կառչիլ Խաչին, բռնել զայն ու, մեծ նկարչի մը հրաշակերտին՝ խաչը բռնած մարդուն պէս, գոչել «Կ'ԲՈՆԵՄ ՈՒ Կ'ԲՈՆՈՒՈՂ»։ Յառաջացէ՛ք «բռնած ու բռնուած» կեանքով, մինչեւ որ մտնէք ներս Նոր Երուսաղէմէն, ուր չ'կայ փորձութիւն, չ'կան ցաւ ու վիշտ. ուր չ'կայ խաչ, բայց միայն Խաչեալը:

Յիրաւի, Տէր Յիսուս, Քու կեանքի ընթացքիդ մէջ անսովոր երեւոյթ մ'էր այս: Դուն չէիր ախորժեք ցոյցերէն: Դուն կ'յան-

դիմանէիր զանոնք որ Բու մէջ ծածկուած Սատուծոյ գործքերը կ'հռչակէին, որ Բու գովեստդ կ'ընէին: Բայց այս անգամ Դուն ինքդ կազմակերպեցիր այս հանդիսաւոր թափօրը: Զարգիւցիր ժողովուրդին զգացումի արտակարգ, անզուսպ պոռթկումը, մինչեւ իսկ կշտամբեցիր արգելք յարուցանողները — «Թէ որ ատոնք լռեն, քարերը պիտի աղաղակեն»:

Ի՞նչ է ՊԱՏՃԱՌԸ

Ի՞նչ է պատճառը: Ու ձայն մը եկաւ — «Կ'ուզէի որ կեղծաւորները, ճշմարտութեան թշնամիները, լոյսը ատողները, հոգիով ու էութեամբ չարերը աւելի եւս զրգռուին, դուրս հանեն իրենց սրտին սեւը, վար առնեն դիմակներ: Զե՞ս գիտեր որ Ես եմ քարը գայթակղութեան: Զե՞ս գիտեր որ Իմ խաչս կոչուած է խաչին գայթակղութիւնը: Կ'ուզէի նաեւ, կրկնեց նոյն ձայնը, պատեհութիւն մը եւս, վերջին պատեհութիւն մ'ալ ընծայել անոնց, որ չ'ճանչցան Զիս, չ'հաւատացին Ինծի. յամառեցան, մնացին իրենց կամակոր, ինքնահաճ կերքերուն մէջ: Իսկ անոնք որ անկեղծութեամբ լոյսը ու ճշմարտութիւնը կ'փնտռեն, սիրտ ունին

բարին ընդունելու, ի խնդիր են փրկութեան՝ միջոց տալ անոնց, ըսել այս կերպով, ըսել յայտնապէս թէ «Ահա՛ Ես, Ահա Մեսիան, Յոյսը հոգիներուն, Իշխանը Խաղաղութեան, Թագաւորը Կեանքին ու Յաւիտենականութեան: Ո՛վ Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, դոնէ այսօրուանդ մէջ գիտնայիր քու խաղաղութիւնդ. բայց հիմա ծածկուեցաւ Ան քու աչքերէդ»:

ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Դուն չե՞ս լսեր այս այրող, մրկող, ուժգին ձայնը, ո՛վ կորսուած, թշուառ հոգի: Պիտի չ'օգտուի՞ս այս պատեհութիւններէն, այս այցելութիւններէն: Զե՞ս լսեր ձայնը Անոր. չե՞ս ճանչնար. մարդո՞ւ ձայն է այն. չի՞ նմանիր Սատուծոյ Որդւոյն ձայնին, ձայնին քու անձնուէր Փրկչիդ — «Ահա՛ Ես դուռը կայներ կ'բաղխեմ»: «Ես ննջեմ, այլ սիրտն իմ արթուն կայ»: «Ահա՛ իմ սիրելւոյն ձայնն է, դուռը կ'զարնէ, ու կ'ըսէ — Ո՛վ իմ աղանիս, իմ կատարեալս, բա՛ց ինծի. քանզի իմ գլուխս ցօղով ծածկուեցաւ, ու վարսերս՝ գիշերուան շաղերով»: Ո՛հ, խեղճ սիրտ, պիտի փակե՞ս դուռներդ Անոր երեսին — Անոր որ սրտիդ բովանդակ

բաղձանքներն ունի: Օր կուգայ երբ դուն ալ
կ'կայնիս, կ'զարնես Անոր դուռը, որ «Ողոր-
մութեան Դուռ» կ'կոչուի, այլ կ'լսես ձայն
մը ներսէն — «Ես քեզ չեմ ճանչնար»: Երա-
նի՛ թէ գիտնայիր քու այցելութեանդ օրը:

ՓԱՌՔԻՆ ՃԱՄԲԱՆ՝ ԽԱՉԻՆ ՃԱՄԲԱՆ

Այլ Դուն գիտես, Քրիստոս, Տէր իմ, միայն
Դուն, թէ ո՛ւր կ'երթաս: Դուն գիտես թէ
փառքին ճամբան խաչին ճամբան է, կեան-
քին ճամբան ինքնանուիրութեան ճամբան
է: «Եթէ ոչ անկանի հատն ցորենոյ ինքն
միայն կայ»: Ու ան որ չ'մեռնիր իր փա-
ռասիրութեան, չ'մեռնիր իր կոյր բաղձանք-
ներուն, չ'մեռնիր իր նախանձին, իր ատե-
լութեան, իր ծարաւին՝ հաճոյքի ու մետա-
ղի, իր պաշտոնին՝ նիւթին ու աշխարհիկ
ցանկութեան. ո՛հ, ո՛վ որ չ'մեռնիր իր ան-
ձին, «իրեն»ին, ինք մինակ կ'մնայ, չ'աճիր,
չ'մեծնար, չ'ծաղկիր, չ'պողպեքերիր: Այս
ըմբռնումով, ո՛վ որ չ'մեռնիր՝ յաւիտեան կը
մեռնի:

ԻՆՉՈ՞Ւ, Ի՞ՆՉՊԻՍ

Ո՛վ հեղամունջ Գառնուկ, ինչո՞ւ, ի՞նչ
պէս, ըսէ՛, ցնծութեամբ կ'քալես այդ առա-

պար, փշոտ, մթին ու ծամածուռ ճամբուն
մէջ — ճամբայ մը ուրկէ ոչ ոք անցած
է: Ինչո՞ւ, եւ ի՞նչպէս. մինչ Դուն գիտես
թէ այն կ'տանի, կ'հանէ Քեզ, ոչ թէ հօրդ՝
Դաւիթի թափուր Գահուն վրայ այլ սեղա-
նի մը վրայ ուր ողջակէզի խոյերը կ'ել-
լեն, ուր քով քովի դրուած են հուրը
ու դանակը: Ահա՛ երեւան կուգայ շքեղ
քաղաքը, Հերովդէսի կառուցած օղակար-
կառ աշտարակները: Ինչո՞ւ ի տես ա-
նոնց կ'յուզուիս, կ'արտասուես, եւ ի՞նչպէս
չես տեսներ Գողգոթան, մթամած գաղաթը
անոր: Ո՛հ, ինչո՞ւ չես լար այն ողբերգա-
կան տեսարանին վրայ, որուն ենթական
ինքդ պիտի ըլլաս չորս կարճ օրեր յետոյ:
Բայց հեռաւոր կորուստը կ'ողբաս այն քա-
ղաքին որ սուրը սրեր, ու աղեղը լարեր է
քու սիրակէզ, սիրազեղ սրտիդ ընդդէմ:
Ի՞նչ ձայն է որ կ'լսես բոլոր այն ցնծազին
աղաղակներուն մէջէն, որուն ի պատաս-
խան կ'ըսես վեր նայելով — «Ահա կուգամ.
Ինծի համար դրուած է Գրքին Տոմսին մէջ
Քու կամքդ կատարել, ո՛վ Աստուած»: Ու
միայն Դուն գիտես թէ ի՞նչ է այն Կամքը,
Անոր կամքը:

Ո՛հ, Տէր Յիսուս, ինչո՞ւ, ի՞նչպէս: Դուն

չե՞ս զիտեր ինչե՛ր պահուած են Քեզի հա-
մար հոն ուր առանց կանգ առնելու, առանց
տնտնալու, անմիմունջ, անխռով, անվրդով
կ'յառաջանաս: Կ'դողամ, կ'ապշիմ, կ'զմայ-
լիմ այս ընթացքիդ վրայ: Ասոր պէս զնացք
մը, անցք մը կատարուած է աշխարհի մէջ:
Համբուրելս կուզայ Քու քայլերդ: Այսքան
փառաւոր է արեւուն զնացքը կապոյտ շա-
ւիղներուն մէջ երկինքին: Աստուծոյ զնացքն
է այս մեր հոգերուն վրայ: Այս տեսարա-
նին հանդէպ կ'ուզեմ երգել, բոլոր ձայնովս
պոռալ քան խօսիլ կամ խորհրդածել: Կ'ու-
զեմ լռել, եւ կամ արտասուել:

Ո՞վ

Ո՞վ կ'արագացնէ Քու քայլերդ, Փրկիչս:
Նժոյգ է այն ոչուն վրայ նստեր ես: Ո՛չ.
Դուն կառք չ'ունիս, ոչ ալ հովերը լծուեր
են անոր: Ո՞վ, ուրեմն, ո՞վ կ'հրէ, կ'քշէ
ետեւէդ: Ո՞վ կ'քաշէ, կ'տանի Քեզ դէպի
Կեդրոն Հեղեղատը, դէպի Գեթսեմանի Պար-
տէզը նսեմաստուեր, դէպի արհաւիրքը,
սարսափի, մահու կարմիր զառիվերը («Պանկի
Տեղւոյն»): Ու ետեւը դարձաւ եւ ըսաւ մեղ-
միկ, «Ոչինչ, որդեա՛կ իմ, բայց միայն

Ս Է Ր Ը

«Սէրը կ'հալածէ Զիս, սիրելիս, սէրը

կ'մղէ Զիս, սէրը կ'քաշէ Զիս, սէրը կ'ստիպէ:
Սէրը կ'քաղցրացնէ դառն բաժակը, փա-
րելի կ'ընէ խաչը, ցանկալի կ'ընէ մահը»:

Որո՞ւ սէր, սակայն, կ'հարցնեմ նորէն,
ո՞ր սիրելիներուն սէրը: «Սէրը կորսուած
դառնուկներուն, ու նոյն իսկ սէրը անոնց
որ Զիս պիտի նախատեն, Զիս պիտի խո-
ցեն, Զիս պիտի մահացնեն: Անոնց սիրոյն
համար . . . »:

Ու Սէրը սաստիկ շաչիւնով մը մտրա-
կեց Անոր հոգին, ու երեսը դարձուց նորէն
դէպի հոն, Երուսաղէմ: Եւ ես ետեւէն կան-
չեցի —

Ուրեմն, երկրիս վրայ ո՞ւր կայ ասանկ
սէր, որուն մարդկային սիրտը կ'անձկայ,
քան այն սէրը մաքուր, անապակ, անփո-
փոխ, անհատնում, որ կ'եփի, կ'եռայ
Քու հնոց սրտիդ մէջ, Յիսուս իմ: Ո՞ւր կայ
աշխարհիս մէջ եղական արարած մը որ
կրնայ գոհացնել իմ սիրուելու բովանդակ
տենչանքս, իմ սիրոյս ամբողջ լիութիւնը,
անյազ ընդունակութիւնը: Ո՞վ կրնայ ծո-
վերը խմող, ովկիանոսները լափող ու միշտ
ծարաւի, միշտ ցամաք, ծովածաւալ սիրտս
լնուլ, ողողել սիրով: Օ՛հ, սիրտս՝ որ միշտ
թշուառ է, միշտ մինակ ու միշտ կարօտա-

լի, միշտ պարապ ու դատարկ, սիրտս՝ որ
միշտ խնդրարկու է, միշտ որոնող, միշտ
հետապնդող, անխոնջ, յամառ, անընկճելի
սիրտս: Ո՛հ, ո՛ւր է, ո՛ր առարկան, ո՛ր
անձը, որուն կրնամ յանձնել զայն իր բոլոր
տանջանքներովը, իր բոլոր «ա՛խ»երովը:

Ողորմէ՛ ինձի, օրհնեալ Բրիստոս, որ
հաւատամ Բեզի, վստահիմ Բեզի, ու իմ
սիրտս խլեմ, հանեմ զայն պղծող, արիւնող,
մեռցնող ճանկերուն մէջէն ու անոր կաթիլ
սէրը քամեմ Բու անբաւ սրտիդ անբաւ
սիրոյն մէջ, ու այս — ընդխառնումը երկու
սէրերու, յարումը երկու սրտերու — կ'նշա-
ւակէ Արքայութիւն, կ'նշանակէ Անմահու-
թիւն, կ'նշանակէ Կեանք — ապրող երգ մը
յաւիտենական ցնծութեան:

ՁԱՏԻԿ

Կ Ե Ա Ն Ք Ե Ի Մ Ա Հ

Քսան դար առաջ Յիսուս անուն մէկը
երեւցաւ Պաղեստինի հողին վրայ, որ ո՛չ
աղմուկ հանեց, ո՛չ շշուկ: Հրապարակներու
մէջ Իր ձայնը չ'լսուեցաւ: Առկայծեալ պատ-
րոյդը չ'մարեց, ջախջախուած եղէդը անգամ
չ'փշրեց: Բայց ինչէ՞ն էր որ ամէնուն ու-
շաղրութիւնը Իր վրայ դարձուց: Մէկուն
բան չ'ըսաւ, բայց ամէնն ալ Իրեն բան մը
ըսին, ոմանք՝ ի նպաստ, ոմանք՝ ընդդէմ:
Կերպարանք կամ վայելչութիւն չ'ունէր,
այլ ամէն աչք Իրեն յառեցաւ: Ո՛չ զրէի
մարդ կոչուեցաւ, ո՛չ մտքի մարդ, ո՛չ
դահլիճի մարդ, ո՛չ դրամի, ո՛չ զէնքի մարդ:
Բայց ոչ մէկուն աչքէն վրիպեցաւ: Ամէն
ոք ըսաւ, «Ո՞վ է Սա»: Անոր երեւումը արե-
ւին ծագման պէս էր. առանց ծանուցումի,
առանց հրատարակութեան ամէն մարդ
տեսաւ զինք: Ինք Իրեն համար վկայեց
ինչպէս լոյսը, ինչպէս վարդը իրենց համար
կ'վկայեն: Ինք չ'հաւածեց մէկը, բայց լսա

ւարը հայհոյեց ու փախաւ Իրմէ: Մէկը չ'դատապարտեց, բայց չարերն Իր քովէն անցան ու ակոսանին կրճտելով մոնչեցին, «Կամ Դո'ւն մեռնելու ես, կամ մե'նք»: Բարի հոգիներն Իրեն հանդիպեցան ու «Ահա՛ գտանք» ըսին, կապուելով Իրեն: Ան որ «ճշմարտութենէն» էր Իրեն մտիկ ըրաւ: Իր ներկայութեան ոչինչ ծածկուեցաւ: Գաղտնիքը ինքզինք յայտնեց, կեղծիքը իր խոստովանանքը ըրաւ, տգեղը իր երեսի շպարը թօթափեց, սեւը իր գոյնը տուաւ: Իրեն յարող մը չ'զղջաց. յուսախաբ եղող մը չի տեսնուեցաւ մինչեւ ցմահ: Կեղծաւոր սուրբերէն լքուած, երեսէ ինկած մաքսաւոր մեղաւորները գտան մէկ Հոգի մը, «Բարի վարդապետ» կոչուած, որ համալրեցաւ, կարեւորութիւն տուաւ իրենց, պատուեց զիրենք, ու, հրա՛շք — աւելի մեծ քան Իր գործած հրաշքները — սիրե՛ց, սիրե՛ց զիրենք: Եւ այս սէրը քաջալերանք չ'եղաւ մեղանչումի, այլ ներքին ճշմարիտ բարութիւն:

★
★★

Ոմանք չ'հաւատացին Իր հրաշքներուն, այլ ինտո՞ր ուրանային մեծագոյն հրաշքը

— կորսուած, մեռած հոգիներուն իրական ազնուացումը, վերակենդանութիւնը — յարութիւնը: Շատ մեծ էր Ան, ու շատ պզտիկ, ամէնուն հաւասար՝ ու ամէնէն գերազանց, ամէնուն նման՝ ամէնուն աննման, ամէնուն մօտ՝ ամէնէն հեռի, շատ խոր՝ ուր խորունկները կ'թաղուին, այլ շատ երեսք՝ այնպէս որ տղայ մը կրնար մտնել, լուացուիլ մէջը, շատ հզօր ու շատ անզօր, հզօր տկար մը, ամենակալ աղքատ մը, Աստուած-Մարդ մը: Պարզ էր, ու նոյն ատեն անհասկնալի, շօշափելի՝ այլ անըմբռնելի գաղտնիք մը, յաւիտենական գաղտնիք մը, որ բոլոր միտքերը կ'ընկղմէ, եւ որ նոյն ատեն պզտիկ մտքի մը մէջ կ'սղմուի:

Հրեաներն ուղեցին վերջ տալ այս անօրինակ կեանքին, այս ապրող երեւոյթին, բայց իրենք ալ չէին հասկնար թէ ինչո՛ւ չէին կրնար ձեռք դարնել, բռնել, պատժել զԱնիկա — այդ անզէն, անպաշտպան Գալիլիացին — որ միշտ իրենց մէջ էր, մինչեւ որ Ինք թոյլ տուաւ: Մեռցնե՛լ — զարմանալի որոշում չէ՞: Կարելի՞ է մարել աչքը Անոր որ ուրիշներու աչք ու լոյս կուտայ: Կարելի՞ է կոտորել ձեռքերը, ոտքերը Անոր որ կոտորած, քաշուած ձեռքերը, լուծուած ան-

գամները կ'կենդանացնէ: Կարելի՞ բան է մեռցնել մէկը որ մեռածները կ'ապրեցնէ: Այո՛, կարելի եղաւ: Ինքը կարելի ըրաւ: Այդ անձեռնմխելի, անհուն էակը — անհուն իր այն հանգամանքովը որ Ինքզինք մարդկային սեղմումներու ենթարկած էր — կարող եղած էր «անկարող» ըլլալու: Ու այս չէ թէ բնագանցութեամբ, չէ թէ աստուածաբանական հայեցողութեամբ, չէ թէ երեւակայութեամբ, այլ եղած էր, եղած էր «Որդին, որ չ'զիտեր»: Եղած էր մէկը որ փորձութիւն կ'կրէ, կ'տաքնապի, խորունկէն ցաւ կ'զգայ, կ'հառաչէ, կուլայ. որ՝ ներքին բուռն տուայտանքէն արեան կայլակներ կ'հոսեցնէ ճակտէն. որ՝ գաւաթի մը դառնութեան համար կրկին կրկին կ'աղօթէ. որ՝ թուրերու ներքեւ կ'ամչնայ, հարուածներու տակ կ'պոռայ, կ'աղաղակէ, երկնից զթութիւնը կ'հայցէ աղիողորմ լացով, ու վերջապէս, չ'դիմանար ցաւին, կը յաղթահարուի ու կ'մեռնի: Ու ահա՛ այս անմահ էակը մեռաւ: Հրեաներն զեղարդով կողը ծակեցին, ուրկէ արիւն ու ջուր վազեց: Մահը ստոյգ էր: Զանիկա Իր բարեկամները թաղեցին, ինչ որ պիտի չ'ընէին եթէ արդէն մեռած չ'ըլլար:

Կ'ըսեն ու կ'հաստատեն — որո՞նք, ի՞նչպէս, քիչ մը վերջ — թէ Նա երեք օր վերջ յարութիւն առած է: «Կարելի՞ է»: — Իրողութիւնը կ'ըսէ: «Սխալ է»: — Հաւ, կը հարցնեմ, կարելի՞ է որ Նա մնար գերեզմանին մէջ: Կեանք մը որ անմահութիւն էր, լաւ եւս անմահութիւնն էր, կարելի՞ է որ մեռած ըլլար վերջնականապէս: Ո՞րը հրաշք է արդեօք, Յիսուսը մեռեա՞լ թէ՛ Յիսուսը յարուցեալ: Եթէ դիւրին չէ ըսել թէ «Յիսուս յարեաւ», դիւրին չէ ըսել նաեւ թէ «Յիսուս մեռաւ», եթէ կ'ճանչնաս զՅիսուս: Եթէ չէ յարուցեալ, մարդկութիւնը նոյնքան շփոթութեան կ'մատնուի, նոյնքան անհաւատութեան կ'մղուի մեռած նկատելով զԱնիկա, որ ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ բայց միայն Իշխանը կենաց, որ անպատճառ զեր ի վեր էր մահէն: Յարութիւնը ուրանալու համար պէտք է ուրանալ Յիսուսը որուն պատմութիւնը պատմութիւնն է լոյսին, ճշմարտութեան, կեանքին: Եթէ կը մեռնի Ան, ամէն ինչ սուտ է. ո՛չ ճշմարտութիւն կայ, ոչ կեանք: Եթէ չ'կրնար յառնուլ, ուրեմն չ'կրնար նաեւ զոյ ըլլալ Նա — Անոր պէս էակ մը: Ուրեմն ո՞վ խօսեցաւ, ո՞ր մտքին մէջ դոյութեան եկաւ այդ ան-

գոյ «գոյ»ն, նկարագրիւր, հոգին, կեանքը Անոր որ անծանօթ Աստուածը յայտնեց, որ ամբաւութիւնը, անհունութիւնը, յաւիտենականութիւնը անձնաւորեց:

Եթէ Աստուած մեռցուց բոլոր մարդերը անցեալ աշխարհներուն, ու պիտի մեռցնէ ապագայ տիեզերքին մարդիկը բոլոր — մարդիկ՝ որ խոտի պէս չ'ընչեցին միայն, այլ խորհուրդ ունէին, արդարութիւնը, ճշմարտութիւնը, բարին կ'ըմբռնէին, կ'զարգանային, կ'ազնուանային, իրարու հետ ունէին այնպիսի կապեր զորս յաւիտենական դարերն չեն կրնար խզել, որ կ'տենջային, կ'յուսային, կ'յուզուէին, կ'սիրէին, ցաւ եւ ուրախութիւն կ'զգային, իտէալներու կ'ձգտէին, ու, ի վեր քան զամենայն, ունէին ազատականութիւն, բացարձակ անկախութիւն իր համոզումին, դասումին, ընտրութեան, որոշումին մէջ — մեռցո՞ւց նաեւ Մարդ-Աստուածը:

Հոս աւելցնենք փակագծի մէջ թէ Աստուած իր ինքնակամ հեղինակութիւնը, անձուկ մտօք, բաժնած է իր եւ մարդուն միջեւ: Այդքա՛ն մեծ ստեղծած է մարդը, ո՛հ, մարդը որուն ամէնէն

աննշանը կրնայ ընտրել ուղիղը կամ սխալը: Տղայ մը կրնայ ընդունիլ կամ մերժել զԱստուած, ամէնէն անկար տկարը կրնայ բռնել ու փշրել իր ապագայ ճակատագիրը, կրնայ անդունդը գլորել իր մեծ, անգին հոգին, կրնայ արեւին մէջ փոխադրուիլ ու աչքը գոցելով չ'տեսնել լոյսը: Ո՛հ, զարմանալի է մարդուն հեղինակութեան լայնութիւնը: Աստուած կամեցած է, սեղմ իմաստով մը, սահման մը դնել իր ամենակարողութեան. այնպէս որ չ'կրնար քաշել, հանել սիրտ մը, բայց միայն ըսել, «Որդեա՛կ իմ, քու սիրտդ ինծի տուր»: Քրիստոս Երուսաղէմի վրայ լացաւ: Ի՞նչ կ'նշանակէ լացը. եթէ ոչ՝ թէ կարելին ըրաւ անոր փրկութեան համար. աւելին չէր կրնար: Սակայն այս իրողութեան մէջ է նոյն իսկ Անոր մեծութիւնը եւ ամենակարողութիւնը: Սէրը ազատ է, ու մարդը բարի կ'ըլլայ երբ սէրը կ'փոխուի, երբ սէրը կ'ըլլայ բարի: Նկարագրիւր ո՛չ թէ բիրտ ուժով՝ այլ համոզումով կ'ազնուանայ Աստուծոյ ազդեցութեան ներքեւ, ու Շնորհքի միջոցով: Մեզ երկինք քաշողը հաստակուող շղթայ մը չէ, այլ նուրբ թել մը ոսկեղէն, որ կ'կոչուի Սէր:

Այս երկար պարբերութիւնէն, այս ան-
վերջ տողընդմէջէն վերջ կրկնենք — եթէ
Աստուած այս բոլոր մարդիկը մեռցուց ու
պիտի մեռցնէ տակաւին, ուրեմն սա մէկ
Մա՞րդն ալ, որ անշուշտ իր Մարդն էր, իր
հոգին էր, որ ապահովաբար ինք էր (զի
ուրիշ մէկը չ'կրնար ըլլալ եթէ իրմէ զատ
ուրիշ եւ իրեն հաւասար Աստուած մը չի
կրնար ըլլալ), ահա՛ այս Մա՞րդն ալ, այս
Աստուած-Մա՞րդն ալ, կ'ըսեմ, մեռցո՞ւց.
մեռա՞ւ, յաւիտենապէս մեռա՞ւ Ան: Եւ երբ
«մարդը մեռաւ» կ'ըսենք, ըսե՞լ կ'ուզենք
մեռաւ ի՞նչ որ անոր մէջ էր: Թէ որ ճշմար-
տութիւն է այս, ի՞նչ սոսկալի, ի՞նչ անզուխ,
ի՞նչ դառն ճշմարտութիւն է: Լաւ է որ ստու-
թիւնը սիրենք քան ասանկ դժոխային
ճշմարտութիւն մը: Ստութիւնը ճշմարիտ է,
ուրեմն, քան ճշմարտութիւնը: Եթէ Յիսուս
մը իսկ կ'մեռնի, ուրեմն կորսուի բարու-
թիւնը, արդարութիւնը, սրբութիւնը, ազ-
նուութիւնը: Օ՛հ, կ'սոսկամ, զի իշխանու-
թիւնը խաւարինն է, ուրեմն: Եթէ Քրիստոս
իւր աստուածային բոլոր ձիրքերովը, բոլոր
մեծութեամբը, բոլոր անսահմանութեամբը,
բոլոր հոգեկան կարողութեամբը, բոլոր
բարձրութեամբը կ'մեռնի, կ'թաղուի, կ'չքա-

նայ, ուրեմն ամէնէն խեղացին աշխարհի
մէջ չարագործ մարդն է, կամ ամէնէն
իմաստունը ան է որ վերջ կուտայ իր
կեանքին ու կ'ազատի այս անիրաւ, անըզ-
գամ սկզբունքներէն որք մարդկային ճա-
կատագրին հետ կապուած են: Այս չա-
րութիւնը հաշտեցուցէ՛ք այն Բարութեան
հետ, սակայն, որ կապոյտ երկինք մը
տարածեր է մեր գլխուն վերեւ ու բա-
րութեան առատաբաշխ աղբիւր մը — լու-
սեղէն գունդ մը — վառեր է անոր կեղբոնին
մէջ, ու մեր ոտից տակ դաշտի շուշանը
ծաղկեցուցեր՝ ու ջուրի վտակը հոսեցու-
ցեր է:

*
**

Իրողութիւնը թող խօսի, սակայն:

Առանց մանրամասնութեան մտնելու, սա
սոսկական, ակներեւ իրողութիւնը բաւական
է ամէն վարանոտ մտքի գոհացում տալու:
Առաքեալները վկաներն էին Քրիստոսի յա-
րութեան, ու յարութեան վրայ հիմնուելով
կ'հռչակէին թէ Քրիստոս Մեսիան է — Որ-
դին Աստուծոյ Բովանդակութիւնը անոնց
բոլոր տրամաբանութեան սա էր — Յիսուսը՝
Քրիստոսն էր, վասնզի Նա յարեաւ ի մեռե-

լոց: Ո՛վ որ առարկէր իրենց քարոզած վարդապետութեան — փրկութեան ի Քրիստոս — մէջտեղ կ'նետէին նոյն իրողութիւնը: Եթէ հարցուէր, «Ո՞վ է Յիսուս», կ'պատասխանուէր, «յարուցեալ Քրիստոս»ը: Իրենց բոլոր քարոզութիւնը կ'յանգէր սա եզրակացութեան — Եթէ Քրիստոս չ'յարեաւ, հովին տուէք քրիստոնէական հաւատքը, Քրիստոնէութիւնը: Պօղոս յայտնապէս կ'ըսէր, «Եթէ Քրիստոս չ'իցէ յարուցեալ, ընդունայն են հաւատք ձեր»: Արդ, եթէ անհաւատ, կատարած չ'ընայք կարող ըլլային հերքել սա յարութիւնը, յաւիտենապէս կ'ազատէին Քրիստոնէութեան գլխացաւէն: Մէկ հարուածով ջուրը կ'նետէին նազովրեցիին անունն ալ, գործքն ալ, կրօնքն ալ: Այլ այս մէկ բանը չէին կրնար ընել, թէեւ ամէն բան ըրին: Ու Քրիստոնէութիւնը թեւ առաւ այս իրողութենէն ու թռաւ մինչեւ աշխարհի ծայրերը: Այս կրօնքը ծաւալ գտաւ սա համոզումովն թէ՛ նա յարեաւ: Յարութիւնը քարոզուեցաւ խաչելութենէն գրեթէ անմիջապէս վերջը: Խորհեցէ՛ք, ի՞նչպէս այսքան արագ տարածուեցաւ, մինչ ամէն ոք մեծ փափաք կ'զգար հակառակիլ անոր, մերժել, հերքել զայն: Ի՞նչպէս, ինչո՞ւ չի

համարձակեցան: Ինչո՞ւ չ'նշաւակուեցաւ երեւակայական դէպք մը: Եւ ի՞նչպէս այսքան լեղաշրջում յառաջ բերաւ մտքերու եւ կեանքերու վրայ, կրօնքի ու բարոյականութեան տեսակէտով: «Աշակերտաց խաբէութիւնը կամ պատրանքը» ըսող անհաւատ մը չ'մնաց: Տեսիլի, երեւոյթի, երեւակայութեան, խաբկանքի նորահնար հայեցողութիւններն ծաղրելի կերպով անբաւական են կասկած հրաւիրելու Արեւելքու Արեւմուտք, Հիւսիս եւ Հարաւ արմատ երկնցնող, աշխարհի յոյսերը ընդգրկող դէպքի մը վրայ: Եթէ կրնաս բանաւոր կերպով մերժել յարութիւնը, կրնաս մերժել նաեւ խաչելութիւնը, մահը՝ Քրիստոսի: Երկու դէպքերն ալ գրեթէ նոյն պատմական ապացոյցներով կ'ստուգուին, կ'հաստատուին: Եւ տակաւին եղած չէ սկեպտիկ մը որ համարձակի կասկած յայտնել վերջին իրողութեան մասին: Անոնք որ չեն հաւատար Քրիստոսի յարութեան, պէտք է որ չ'հաւատան Անոր մահուն: Եւ պէտք է որ չ'հաւատան նաեւ ո՛րեւէ պատմական իրողութեան: Ո՛վ որ գերեզմանին մէջ ըլլալ կ'կարծէ Քրիստոսը, հոն կ'փնտռէ զԱնիկա, կ'լսէ, եթէ ականջ ունի լսելու, միեւնոյն կշտամբանքը հրեշ-

տակին — «Զի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս. չէ աստ, քանզի յարեալ»:

Արդ, «Եթէ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, եւ մենք յառնելոց եմք»: Հոգիներու անմահութիւնը կ'ընշտուի սոյն իրողութեամբ: Անոր յարութիւնը կ'ենթադրէ մեր իսկ ապագայ յարութիւնը: Ի՞նչ, հանդերձ եալի յոյսին հիմը տկա՞ր կ'գտնէք: Հաւատքի ծանրութիւնը խարխուլ հիմ' չ'կրնար վերցնել: Վստահիլ, յանձնուիլ, ապաւինիլ, կառչիլ, կախել յոյսը, ճակատագիրը, ներկան, ապագան, կեանքը, իր բոլոր գործքերով, ո՞վ կրնայ տանիլ: Ո՞ւր կ'նետենք հաւատքը — միակ բանը մեր մէջ, զոր չենք կրնար յանձնել մէկուն: Այլ մենք — որ հաւատքով մարդ ենք, հաւատքով շինուած ենք, ու առանց անոր չ'ունինք կայուն վիճակ — մենք չենք հաւատար ձեզի եւ ոչ մարդու մը, բայց միայն Աստուծոյ, որ յաւոյց զՔրիստոս — «Անդրանիկը ննջեցելոց», եւ կ'յարուցանէ մեր մեռելները:

Անհաւատալի՞ է: Աւելի անհաւատալի չէ՞ սա իրողութիւնը թէ ժամանակ մը եղած չէինք, ու հիմա ենք, քան սա՛ թէ ենք, ու պիտի շարունակենք ըլլալ: Ո՞րը հաւանական է — եթէ իրողութիւններէն անդին հա-

ւանականութեան սահմանները անցնիլ հարկ է ապահով դիրքեր գտնելու յարութեան եւ անմահութեան յոյսին համար. ո՞րը կարելի է, կ'ըսեմ, գոյութիւնը անգոյութենէ թէ՛ տեւականութիւնը՝ գոյութեան: Անբանաւոր է հաւատքը դէպ ի Աստուած, որ մարդը ստեղծեց «յոչէից» եւ կրնայ տեւական գործել զայն: Աւելի խորունկ զաղտնիք չէ՞ «ոչ գոյ»էն ծնունդ առած «գոյ»ն: Այլ ո՞ր մարդը սւրացած է այս անբացատրելի եղելութիւնը:

Եւ ո՞վ կարող եղաւ վճիռ արձակել թէ միտքը կը մեռնի: Մահուան երեւոյթները, զգայնութեան բոլոր տպաւորութիւններն գոհացուցիչ բան մը չ'ունին ըսելիք անոր մասին: Նուաղած աչքն, անշարժ շրթունքն, սառած ձեռքերն ձայն չ'ունին, կ'լռեն: Լոռութիւնը պատգամ չէ: Սիրտը դադրած է. այլ մի՞տքը, սէ՞րը, ո՞ւր են: Լոռութիւնը կ'պատասխանէ, «Տեղեկութիւն չ'ունիմ»: Կեանքին մէջ չ'տեսանք խորհուրդը, չ'լսեցինք կամքը: Անոնք դիմագծերը չեն, ոչ ալ ձայնը՝ բայց միայն զանոնք յայտնող միջոցներն, ինչպէս որ հեռագրական թելերն ելեքտրականութիւնը չեն: Եթէ Ֆիզիքական երեւոյթներու չգոյութիւնը կ'նշանակէ հո-

գիւրն չգոյութիւնը, կ'հետեւի, ուրեմն, թէ տեսանելի աշխարհը չ'եղած—որով Աստուած Ինքզինք կ'յայտնէ—յաւիտեանական Հոգի մը չ'կար: Եւ օր մը եթէ տարրերը լուծուին ու աշխարհ անցնի, անոր հետ պիտի անցնի Ան, պիտի մեռնի Աստուած:

Մարմինը, իր բոլոր յօրինուածքով, միտքը չէ, զաղափարը կամ զգացումը չէ, ինչպէս մեքենայ մը զինք գործածող մարդը չէ: Մեքենան կ'խանգարի, զայն շարժող միտքը կ'մնայ: Մարմինը կ'հիւանդանայ, բայց իմաստութիւնը, խոհականութիւնը, առաքինութիւնը չեն տկարանար: Միքրոպիները չեն հասնիր համոզումներուն, զգացմանց աշխարհին. հոն մահը, նեխումը չեն մտնելու: Հիւլէները չեն կազմած յոյսը, սէրը. հող չէին անոնք որ ի հող դառնան: Եթէ ոչ, ասեղ խանգարում մը պէտք է երեւակայել բնութեան կարգուսարգերուն մէջ: Պէտք է բիրտ նիւթին զոհել բոլոր բարձրութիւնը մտքին որով կ'վարէր, կ'տիրէր անոր. պէտք է չարիքներուն տալ առաջնութիւնը՝ առաքինութեան, ճշմարտութեան ու բարութեան վրայ, ու բոլոր սրբազան բաները աշխարհի՝ պիղծ կոկորդը նետել ապականութեան. պէտք է ուրեմն, մար-

դուն սրբութիւնները, փափուկ խիղճը, զգայուն, լացող, անձնուէր, մաքուր, երկնաման սիրտը, անոր սէրը, բարոյական դիւցազնութիւնները, երկնասլած թռիչները հանճարին, ամէնէն արժէքաւոր զանձերը մարդուն, բուն մարդը, որդերուն ու ճճիներուն կերակուր տալ: Վա՛յ այսպէս հաւատացողին:

Ամէն վայրկեան հարիւրներով հոգիներ կ'անցնին լուծեան աշխարհը: Բայց չենք տեսներ հետք մը սպառումի, հատումի իրենց խոռվայոյզ կիրքերուն, մաքառումներուն, զգացումներուն, յոյսերուն եւ բոլոր բարոյական ոյժերուն: Մանուկը կամ պատանին, երիտասարդն ու ծերն կ'իյնան, կ'անշնչանան, այլ նոյն ակնկալութիւնը կեանքին, նոյն սէրը հզօր՝ իրենց հարազատներուն, կ'յայտնեն, ցորչափ կրնան յայտնել: Կան կեանքեր որք շինուած են ո'չ զգայականութեան՝ ո'չ անձնասիրութեան վրայ, այլ իրենց շահերէն վեր՝ հաւատքի մը աղամանդեայ հիմին վրայ, որոնց կուրծքը կ'պարզուի բուրգի պէս ստութեան ու չարութեան դէմ. կեանքեր՝ որք արեւներ են, ու այլոց վրայ կ'ցաթեն, որք ժպիտն են լացողին, աչքը՝ կոյրին, հողին՝ հա-

մայնքներու, կեանքեր՝ որոնցմէ երգեր կը թռչին, ու յափշտակութիւններ ծնունդ եւ հողի կ'առնեն: Օ՛հ, անհունութիւններ են ասոնք: Ըսէ՛ք, ո՛ւր կ'երթան, կ'ոչնչանա՞ն պարապութեան մէջ, ծովու փրփուրներուն պէս:

Եթէ Աստուած կ'վարէ տիեզերքին վիթխարի կառքը, որ կ'սրանայ ահեղ անջրպետին մէջ կեանքին, ինչպէս կ'ըսէ Մարթինո, կրնա՞յ ճամբուն մէջ անոր հարուստ պարունակութիւնը — բոլոր մարդկային ճամբորդները — ահագին գահավէժէ մը վար՝ անդունդը թափել:

*
**

Երեւակայեցէ՛ք ընտանիք մը որուն մէկ բառով կրնայ ըսուիլ «դրախտի ընտանիք»: Գիշեր է: Ամու մը, իրարու փաթթուած երկու մատաղ, ոստախիտ թուփերու պէս, կ'ննջեն անխռով: Քիչ մը անդին քնոյ մէջ ինկած են յուսալից, վառվռուն, մտացի պատանի մը ու փոքրիկ աղջիկ մը, առոյգ ու փափուկ, վարդի պէս: Իրենց մօտ, օրօրոցին մէջ, հրեշտակի անոյշ մրափով նորածիլ, քնքոյշ ծաղիկ մը կ'հանդչի: Յանկարծ մութին մէջ ճաթոտուն, կարմիր լե-

զու լոյս մը իր ոլորուն թեւերը կ'տարածէ սենեակին պատերուն վրայ: Հրդեհն է որ դեւի պէս ներս կ'խուժէ: Վայնասուն մը մէկ անկողնէն, աղաղակ մը միւսէն, սուր ճիչ մ'ալ պտըտիկ անկողնէն, ու ա՛լ բոցին շառաչիւնն է որ կ'լսուի: Աստուան դէմ հոն մոխրակոյտ մը կար — գերեզմանը հէք ընտանիքին: Այրեցա՛ն: Այլ վա՛յ անոր որ պիտի հաւատայ թէ այրեցան նաեւ անոնց մաքուր սէրը, բոլոր յոյսերը, մտքի ու սրտի բոլոր հարստութիւնը իրենց կարասիներուն հետ, ու անհետացան բոցին, մուխին մէջ: Ո՛չ, բոցերը չեն կրնար մտքին բարձր հորիզոններուն հասնիլ, ինչպէս չեն կրնար հասնիլ, այրել Ծիրկաթինը կապուտագեղ կամարին վրայ: Արցունքի կաթիլին մէջ, զոր կ'թափենք գորշ աճիւններուն վրայ անյայտացած ընտանիքին, կ'ճառագայթէ զմրուխտի կարմիր շողին պէս, յոյսը անմահութեան, լոյսը յարութեան: Եթէ տան այրումը կ'նշանակէ այրումը անոր մէջ ապրող հոգիներուն, ուրեմն սոսկալի է նկարագիրը Անոր զոր Աստուած կ'կոչենք: Բոցերու ճարճատիւններուն հետ թռչող աղերսարկու աղաղակներուն ի պատասխան վերէն պսոա՞ց Ան—«Գացէ՛ք, կորէ՛ք յաւի-

տեան»։ Բայց գոեհիկ մարդ մը անգամ ասանկ բան չ'պիտի ըսեր։ Ու մարդուն մէջ Ինք դրաւ գութը, կարեկցութիւնը, սէրը իր ովկէան սրտէն։

Ուրեմն ըսէ՛ք, կ'աղաչեմ, Աստուած իր Ս. Որդւո՞յն վրայ ալ ծիծաղեցաւ, երբ Նա աւագակին ըսաւ, «Այսօր ինծի հետ դրախտին մէջ պիտի ըլլաս»։ Երբ գոչեց, «Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս»։ Կամ երբ ըսաւ, «Հա՛յր, իմ հոգիս քու ձեռքդ կ'աւանդեմ»։ Ամենողորմ Աստուածը ծաղրե՞ց Անոր յոյսը ու վստահութիւնը, արհամարհե՞ց Անոր ներշնչումները, չ'խնայե՞ց այդ աստուածային կեանքին, ջնջե՞ց, ոչնչացո՞ւց ըտլոր անհունութիւնները Անոր մէջ։ Իր Քրիստոսի՞ն ալ չ'խնայեց, մինչ չարերն անգամ իրենց վերաբերեալներուն հանդէպ խիղճ կ'զգան, մինչ բարի մարդիկ այնքան սիրեցին զՆա որ Անոր սիրոյն համար մեռան։ Այլ Ինքն Աստուած խորտակե՞ց Իր պատկերը, Իր նկարագիրը յանձին Անոր։ Ուրեմն «Հոգիներուն Հայր»ը չէ՞ Ան։ Ուրեմն ի՞նչ կոչենք զԱնիկա — «Աւերի՞չ» թէ՛ «Արարի՞չ»։

★
★

Եթէ անմահութեան յոյսը պատրանք է,

ուրեմն սխալողներն ու խաբուողներն Հարերը չեն, անսիրտ ու անխորհուրդ, անարդար ու եսասէր մարդիկը չեն, այլ անոնք են որ կ'կոչուին մեծ, բարի, սուրբ, ճշմարիտ, վեհ, ազնիւ, եւայլն. անոնք են որ իրենց անձնական երջանկութենէն ու հանգիստէն վեր ապրած, սպառած են այլոց համար, ու վերջապէս ողջակիզուած են իրենց նմաններուն՝ զոհի սեղանին վրայ։ Ուրեմն, Քրիստոս չարաչար խաբուողներուն գլուխը եղած է, որ ո՛չ թէ բարիք ըրաւ այլ բարիքը եղաւ մարդոց, ո՛չ թէ կերակրեց այլ կերակուրը եղաւ աշխարհի, ո՛չ թէ սիրեց այլ սէրը դարձաւ մարդկութեան։ Ո՛հ, ուրեմն ամէնէն մեծ սէրը, նոյն իսկ Գողգոթայի վրայ յայտնուած սքանչելի սէրը, աստուածային կատակերգութիւն սէրը, դառն հեղնութիւն մը, կամ յիմարական սխալում մը, ուրեմն կատարելութիւնը թերութիւն է, ազնուութիւնը, անբծութիւնը արատ ու սպի են. ուրեմն Աստուած չ'զգար սէրը, մինչ մենք կ'զգանք, չ'ընդունիր տպաւորութիւնները արցունքի կամ ժպիտի, գեղեցիկի կամ տգեղի, չարի կամ բարիի, զոր մենք կ'ընդունինք։ Զ'զգա՞ծ ուրիշ գէթ Քրիստոսի կատարելութիւններէն։

սօսուն հեղնութեամբ կ'նկատէ Անոր հոգին: Որմէն ակնածինք, ուրեմն: Որո՞ւ հաւատանք: Մեզի՞ ալ չ'վստահինք: Ո՞ւր երթանք, ուրեմն, քանի որ բարի չ'կայ, լաւ չ'կայ. քանի որ ստեղծուած կեանքերուն, նկարագիրներուն, բարիքներուն ամէնէն բարձրին, ամէնէն վսեմին ներշնչումներն ալ խաբեպատիր առասպելներ են:

Օ՛հ, կ'պոռամ, ո՞ւր կ'տանիք մեզ, ո՞ւր կ'տանիք մարդիկը, ու դո՛ւք ո՞ւր կ'երթաք, ո՞վ յուսահատ սկեպտիկներ: Այս ընթացքին վախճանը Լաբիւրինդոսն է: Մէկ անսխալ առաջնորդ կայ կեանքին — յոյսն յարութեան: Ամէն ճամբայ մուտք է: Անմահութեան շաւիղն է ստոյգ շաւիղը կեանքին բարձրութեան: Մի՛ շեղիր անկէ: Սիրտը երբ աղնութեան եւ սիրոյ ճամբուն մէջ է, երբ հոգին երկինքի ուղին բռնած է, այն ատեն աչքը սեւեռած է հեռին՝ դէպ ի յաւիտենական ապագային ոսկի լոյսը: Ո՞վ որ այս հաւատքը կ'պահէ, իր միտքը կ'պահէ անկումներէ վեր, կեանքը կ'պահէ բարձրութեան մէջ: Քանզի այդ հաւատքէն դատ ոչինչ կ'տանի մեզ նոյն բարձունքները: Ու Աստուած Իր ծածուկ իրականութիւնները, Իր ապագային դադանիքները

կ'ցուցնէ միայն վճիտ սրտին, սուրբ եւ անապակ մտքին: Անոր լուսազգեաց հրեշտակը կ'պատասխանէ ամէնուն որ գրիստոս կ'փնտռեն վարերը, խոր շիրմին մէջ — «Զի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս. Զէ ՍՍՏ, ՔԱՆԶԻ ՅԱՐԵԱՒ»:

Վ Ե Ր Ա Յ ՈՒ Մ

Քրիստոսի վերջնական մեկնումը իր աշակերտներէն եւ երկինք վերացումը՝ յուզիչ պարագաներու ներքեւ տեղի ունեցած է։ Անոր հուսկ յետին խօսքերը մանաւանդ, որք զերագանցապէս յատկանշական կնիք ունին, բոլոր դարերու քրիստոնէից քաղցրագոյն ներշնչումները կ'կազմեն։

Տէրն մեր, յետ յարութեան, քառասուն օր զանազան առիթներով ներկայացաւ իր նախկին բարեկամներուն։ Ուշադրաւ պարագայ մը, իր տեսակցութեանց միջոցին, սա է թէ Նա բնաւ ճիշդ չէր ըներ համոզելու թէ ինքն է իրենց Վարդապետը, որ մեռելներէն յարութիւն առած է։ Սոյն իրողութիւնը հաստատելու համար արտաքոյ կարգի, անսովոր միջոցներու չ'դիմելու։ Աշակերտները Անոր անսովոր կեանքէն կ'հետեւցնէին թէ Ան Քրիստոսն էր։ Անոնք Քրիստոսը կ'զգային։ Կարծես թէ սրտին կը դպչէին ու կ'հասկնային թէ այն Յիսուսի

սիրտն է։ Հոգիին կ'հպէին, ու կ'իմանային թէ այն Յիսուսի հոգին է։ Ուրիշ հոգիի չի նմանիր։ Սրտով կ'տեսնէին եւ սրտով կը հաւատային։ Անոր։ Երբ կ'խօսէր Նա, սրտերնին կ'եփէր, կ'եռար։ Թովմաս առաքելին թերահաւատութեան հանդէպ իսկ տարօրինակ միջոցի մը չ'դիմեց, բայց միայն ցոյց տուաւ իր կողին խոցը։ Այլ թովմասի այս մեթոտով համոզումը չ'գովեց։ «Երանի անոր, ըսաւ, որ զիս չ'տեսներ ու կ'հաւատայ»։ Որով ըսել ուզեց — Երանի՛ անոր մանաւանդ որուն սիրտը կ'տեսնէ, սիրտը կը զգայ, ու սիրտը կ'հաւատայ ինծի։ Ահա Քրիստոսի պահանջած, գոված, սիրած հաւատքը որ կ'ազնուացնէ, կ'մեծցնէ մարդը, ու կ'փրկէ հոգին։ Հաւատքի աղբիւրը միտքը չէ միայն այլ եւ մանաւանդ՝ սիրտը, ինչպէս որ անհաւատութեան աղբիւրն ու սկզբնապատճառը սիրտն է, եւ հազիւ երբեք միտքը։ «Ասաց անզգամն ի սրտի իւրում թէ ոչ գոյ Աստուած»։

★
★

Նա որ հաւատք կ'քարոզէր իր մահէն առաջ, միեւնոյնը կ'քարոզէ հիմա, յետ մահու։ Նոյն անձը չէ՞ր, ուրեմն, որ մեռաւ եւ

ահա կենդանի է: Իր այժմու խօսքերն վերջաբանը չե՞ն կազմեր այն քարոզութեան զոր սկսաւ ու քարոզեց իր կեանքի ընթացքին մէջ: Կարելի՞ է անտեսել նոյնութիւնը իր ոճին, իմաստին, նիւթին ու ոգւոյն: Ի՞նչ կ'ըսարդէ՞ր Նա, ի՞նչ էր բովանդակութիւնը, վախճանը իր վարդապետութեանց եթէ ոչ՝ «Աստուծոյ արքայութիւն»ը. եւ ահա նոյնը կ'կրկնէ, նոյնը կ'հռչակէ իբր քառասուն օր — «յաւուրս քառասուն երեւեալ նոցա ասէր վասն արքայութեանն Աստուծոյ» (Գործք Ա. 3):

Ինչ որ քարոզեց Նա ի սկզբան, նոյնը քարոզեց յետոյ մինչեւ այն պահուն յորում պիտի առնուէր վեր: Միշտ նոյն քարոզը, նոյն ընտանի ոճը զոր աշակերտները լսած էին յառաջագոյն: Ամէնէն նշանաւոր քարոզիչները կ'զարգանան, կ'յառաջանան, եւ տարուէ տարի կ'փոխեն իրենց քարոզութեան ուղղութիւնը, ոճը, բացատրութիւնները, եւ այլն: Մեծանուն քարոզիչ մը կ'ըսէր, «Գրեթէ երկու տարի առաջ խօսած քարոզներուս վրայ այսօր կ'խնդամ, ու կարելի է տարի մը վերջ պիտի ծիծաղիմ այս աւուր խօսածիս խեղճութեանը վրայ»: Գրիստոս չէր զարգանար. Նա կատարեալ

էր: Նա ի՞նչ կ'ըսարդէր ի սկզբան, նոյնը քարոզեց ցվերջ — «Վասն արքայութեանն Աստուծոյ»:

Տարբեր անձ մը կրնա՞ր ըլլալ Յիսուսէ զատ: Միեւնոյն քարոզիչը չէ՞ր շիրմին երկու եղբերուն վրայ: Գալիլիայի ծովափին վրայ, մահուան ցուրտ գետին եզրը, ու համբարձման լերան վրայ: Այլ ոք, կեղծ յարուցեալ մը, պիտի շեշտէ՞ր այնքան Աստուծոյ արքայութիւնը:

Նաեւ դիտելի է թէ նոյն յանձնարարութիւնը, զոր մահէն առաջ ըրած էր, յետոյ մահէն վերջ, համբարձման պահուն կը կրկնէր: Կ'պատուիրէր անոնց երուսաղէմէն չ'հեռանալ, սպասել չօրը խոստմունքին, «զոր ինձմէ լսեցիք», կ'ըսէր: Ո՞վ կրնար ըսել այս խօսքերը բացի Անկէ որ արդէն ըսած էր զանոնք: Ղուկաս բժիշկը, ու Գործք Առաքելոց հեղինակը, կրնա՞ր իր երեւակայած համբարձող Անձին բերանը դնել այս խօսքերը: Գիտէ՞ր ըսել, կրնա՞ր ըսել, ու եթէ կարենար, պիտի ուզէ՞ր ըսել: «Աստուծոյ թագաւորութիւն»ը՝ Իսրայէլի թագաւորութիւնը հասկցող տգէտ մարդ մը պիտի քարոզէ՞ր Աստուծոյ արքայութիւնը: Պիտի համարձակէ՞ր ըսելու, «Սպասեցէք

Երուսաղէմ, մինչեւ վերէն զօրութիւն առնէք»։ հապա եթէ՝ չ'կատարուէր խոստումը։

Ո՛չ Բրիստոսի յարութեան եւ ո՛չ համբարձման պարագան հաստատելու համար սովորական մեթոտներով տրամաբանական ուժեղ հիմեր ներկայացնելու ճիգ թափուած չէ։ Պատմութիւնը կայսրակ, այնքան պարզօրէն եւ համառօտիւ արձանագրուած որ հսկայ լեռան պէս իր կարկառուն ճակատը երկնից կայծակներուն դէմ կ'ցցէ իբր ամէնէն հաստատուն եւ շօշափելի իրականութիւնը բնութեան մէջ։ Կ'ըսեն թէ ռամիկներն ու ապիկարներն են միայն որ կ'հաւատան։ Իրա՞ւ է, դիւրի՞ն բան է հաւատքը — հաւատք մը որ կ'տրամադրէ անձնութիւն, որ անպատճառ կ'փորձուի հնոցի մէջ ու առանց այրելու դուրս կուգայ աւելի փայլուն եւ աւելի զտուած։ Տկա՞ր արարածներ են հաւատքի մարդերը։ Տկա՞ր էր Աբրահամ՝ Մորիս լեռան նսեմ մացառուններուն մէջ։ Տկա՞ր էր Յովսէփ, որուն հաւատքը հեշտութեան խոստմնալից զրկէն բանտի խորքերուն մէջ նետեց։ Ապիկա՞ր արարածներ էին Մովսէս, Դանիէլ եւ այլ բազում հաւատքի զաւակները։

Առանց երբէք հիմ մը ունենալու կ'հաւատան ու կ'գործեն բոլոր հաւատացեալները։ Ի՞նչ, այնքան դիւրահաւան մարդի՞կ էին աշակերտները որ միամտօրէն ելան, գացին Երուսաղէմ, եւ հոն սպասեցին մեծ խոստման մը կատարումին։ Պիտի հնազանդէի՞ն անոնք եթէ արտաքոյ կարգի պարագայի մը ներքեւ չ'պատուիրուէր իրենց երթալ ու սպասել վերնատան մը մէջ։ Եթէ չ'տեսնէին Բրիստոսի փառահեղ համբարձումը, երեւումը հրեշտակներուն, ու չ'լսէին վերջին պատուէրը Անոր իսկ բերնէն, պիտի հնազանդէի՞ն, պիտի հաւատայի՞ն, պիտի վստահէի՞ն այսօրինակ անլուր, անօրինակ խոստումի մը։ 26^օս հաւատար վկայութեան այս հաւատացողներուն որոնց հաւատքը ձրի չէր։ 26^օս կրնար հաւատալ Բրիստոսի համբարձման իրողութեան։ Կարելի չէ՞ հաւատալ թէ արտակարգ էակ մը արտակարգ ճամբով աշխարհ մտաւ, արտակարգ կեանքով ապրեցաւ, եւ արտակարգ ճամբով մը աշխարհէն դուրս ելաւ։ Տարակուսելու համար Բրիստոսի համբարձմամբ մեկնումին պէտք է տարակուսիլ Անոր կեանքին զրայ որ ինքնին վերացում մ'էր, ճշմարիտ համբարձում մը։ Ան վերէն էր, վերէն եկաւ,

ու վեր ելաւ նորէն: Անոր ծանրութեան
կեդրոնը վերն էր, ոչ՝ վարը: Վերը իր մէջ
էր, կեդրոնը ինք էր, եւ իր վերացումն
ալ՝ բնական: Վայրէջք չ'ունէր Ան. Անոր
բոլոր կեանքը վերելք էր:

*
**

Ու ամէն ճշմարիտ կեանք պարտի ըլլալ
վերացում մը: Ամէն քրիստոնեայ որ Համ-
բարձման խնկելի, յիշատակելի օրը կ'տօնէ,
հարկ է որ ապրի համբարձման կեանքով:
Կան կեանքեր որ չ'ունին աճում, չ'ունին
բողբոջում, չ'ունին ուռճացում: Քիչ անգամ
կ'հանդիպինք մարմնով գաճաճներու, այլ
ո՛րքան շատ են գաճաճ հոգիները: Ո՛րչափ
հազուադիւս են այն նկարագիրները որք
զօրութենէ ի զօրութիւն եւ փառքէ ի փառք
կ'անցնին: Ճշմարտապէս ապրիլը վերացում
է: Հոգեւոր կեանքի ընթացքին վերջին
քայլափոխը աներեւութացումն է լուսաւոր
ամպերու մէջ, Վերջին աստիճանը վերելքի
սանդուխին, վերջին քայլափոխը բարձրա-
ցող հոգիին՝ երկինքն է, Աստուծոյ յաւիտե-
նական աշխարհը: Այնպէս ապրիլ հարկ է
որ մահը անցք մը ըլլայ լաւագոյն, բարձ-
րագոյն կեանքի մը:

Մեր կեանքը կոչում ունի ամբառնալու
կատարեալ կեանքի մը: Եթէ այն — կեան-
քը — հաւատքի թելով կ'շարժի դէպի
Քրիստոսի համբարձող կեանքը, կ'բաղձայ
նմանիլ Անոր, այն կեանքը պիտի ամբառ-
նայ: Ի՛նչ որ կ'բաժնուի մեզմէ մահուան
բաժնող ազդեցութեան տակ, մարմինն ու
ոսկորն է: Քու անձդ, փրկուած «Ես»դ, պիտի
ամբառնայ: Ի՛նչ որ արեւէն կուգայ՝ կ'շար-
ժի, կ'վերթեւէ հոն՝ դէպի արեւին սկաւա-
ռակը: Հուրն ու կայծերը կ'թռչին վեր
դէպի զիրենք ծնող Արեւը: Եւ ո՛վ որ կ'ապ-
րի, կ'շարժի եւ է ի Քրիստոս, ի Լոյսն ճշմա-
րիտ, չ'պիտի մեռնի, ինչպէս անասունները
կ'մեռնին, այլ պիտի մեկնի այնպիսի մեկ-
նումով զոր ոչինչ կարելի է կոչել, բայց
միայն ՎԵՐԱՑՈՒՄ, ՀԱՄԲԱՐՑՈՒՄ:

ԻՆՉ Է ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒՄԸ (1)

Վարդավառի վարդավառ, վառ ի վառ
տօնին անդրժրիստոնէական հին, հին, հա-
րազատ ու յարազարդ յուշքերով խնկավառ
օրուան պատշաճութեամբ Հայաստանեայց
Ս. Եկեղեցին կ'հռչակէ, կ'յիշատակէ դէպ-
քը Փրկչին այն երկնատեսիլ, երկնափառ
կերպարանափոխումին որ ծանօթ է Այլա-
կերպութիւն կամ Պայծառակերպութիւն ան-
ուամբ:

Հարկ չ'կայ կրկնել այս մեծ իրողու-
թեան պատմութիւնը որ իր համառօտու-
թեան մէջ կ'ընդգրկէ անսահմանութիւննե-
րը կեանքի բարձրագոյնին՝ հոգեւոր կեան-
քի մէջ:

(1) Այս մէկ յօդուածը բացառաբար կ'արտատպենք
Գիտակի «Մտածութիւնը Յօնական Օրերու Հայ. Ս.
Եկեղեցւոյ» գրքէն — Հատոր Ա. էջք 113-120 — պար-
զապէս լրացնելու համար շերկայ հատորին մ'չ
հրատարակուած ՆՈՐ շարքը, ուրկէ սակայն եղ պակ-
սէր Վարդավառի առթիւ եւս գրուած յօդուած մը:
1900ին, Վարդավառի Յօնին առթիւ, առաջին անգամ
երեւցած է այս յօդուածը «Բիւզանդիոն»ի մէջ:

Յիսուս, Տէրն մեր, ըստ Իր սովորութեան,
ընկերակցութեամբ Իր երեք սիրելիագոյն
բարեկամաց, լեռ մը կ'ըջաշուի, հաւանաբար
Հերմոն Լեռը, ու հոն յանկարծ անոնց առ-
ջեւ կ'այլափոխուի: Վեր կ'առնէ քօղ մը Իր
մարդկեղէն դէմքէն, եւ փառքի, լոյսի պայ-
ծառափայլ ցոլացումներով պահ մը կ'նսե-
մացնէ արեւին ճառագայթները, կամ կ'լու-
սաւորէ նոյն իսկ լոյսը, անգամ մը եւս շեշ-
տելով յաւիտենական ճշմարտութիւնը — «Ես
եմ լոյսը»: Յանձին Անոր՝ Աստուածը կ'ե-
րեւի, եւ տեսանելի Աստուծոյն մէջ ան-
տեսանելին ի հանդէս կուգայ: Մարմինի մէջ
պահուած, ծածկուած Բրիստոսը գաղտնիքի
մը պէս կ'յայտնուի: Այս աստուածագեղ
արտափայլումներու յայտնութեանց մէջ
լուսաւոր ամպի մը ետեւէն ձայն մը կը
լսուի — «Դա է Որդի իմ սիրելի, Դմա՛ լուս-
րո՛ւք»:

*
**

Մինչ այսպէս կ'ուզեմ շարունակել պատ-
մութիւնս, ինձ այնպէս կ'թուի թէ վերէն
եկող նոյն ձայնին ընդդէմ ուրիշ ձայներ կը
բարձրանան վարէն ի գուր լոեցելու համար
զայն: Բարեկիրթ, մեղմ, հմայիչ ձայն մը
կ'հնչէ ականջիս — «Բայց ես զարգացած,

մշակուած մարդ եմ, վերջապէս: Դատող, տրամաբանող, քննող միտք ունիմ, ու շատ հեռի եմ թերահաւատ ըլլալէ: Ապացոյց, կ'աղաչեմ, դրական բան մ'ըսէք հաւատալի ընծայելու համար այդ բոլոր պատմութեանց մէջ անօրինակ, արտակարգ դէպքը»:

Ո՛հ, այս դրական մարդիկը: Բայց դուք գիտէ՞ք, ի՞նչ տեղի կ'ունենայ, ի՞նչ կ'անցնի կ'դառնայ լեռան մը վրայ, ուր՝ ոտք դրած չէք, գոր երբէք տեսած չէք: Ո՛ր դրական փաստով կ'ուզէք հասնիլ — կ'ուզէք հաւատալ հոն փչող հովերուն, մթնոլորտին, ամպերուն ու ձիւնի կայտերուն անվերջ, անհուն պատմութեանց: Տարբեր աշխարհ մ'է այն՝ երկրի ստորին տափաստաններէն: Մէգի ու մառախուղի, անձրեւի ու փոթորիկի ատեն յաճախ պէտք է հաւատալ թէ հոն՝ վերերը արեւ ու ամառ կայ: Ո՛չ. ճախճախուտներու մէջ լողացող կրկնողն գորտ մը չէ կարող հաւատալ արծիւի կեանքին: Պէտք է թեւ ունենալ եւ սաւառնիլ անոր բոյնին բարձրութեան սահմանը՝ լսելու համար հովին մոնչիւնը կամ գեփիւռին սոյլը, տեսնելու համար արշալոյսին վերելքը բոց սանդուխին աստիճաններէն, ու վերջալոյսին անցքը՝ լոյս կամարին տակէն:

Գիտե՞ս դուն ո՛ր լեռն էր այն ուր Յիսուս ելաւ: Պաղեստինի լեռներէն ո՛չ մին էր այն, ո՛չ Հերմոնը, ո՛չ Թափորը: Յիսուսի ելած լեռը շատ աւելի բարձր էր քան բոլոր լեռները բովանդակ աշխարհին: Գիտե՞ս Ալպեանի դագաթներէն աւելի բարձր ու էվէրէսդի բարձունքէն աւելի վեր լեռ մը: Գու աշխարհագրական քարտէսներուդ վրայ չ'կայ նշանակուած բարձրագոյն կէտ մը: Տիեզերքին ամենաբարձր լեռն էր այն ուր Յիսուսի պայծառակերպութիւնը տեղի ունեցաւ: Ու այս լեռը շատ տարիներ յետոյ Ս. Յովհաննէս, մին այդ իրողութեան վրայ հիացող վկաներէն, կոչեց «ՍՈՒՐԲ ԼԵՌ»ը:

★
★

Ո՛վ նիւթի, մարմինի ու աշխարհի մարդիկ, ո՛վ անսուրբ հոգիներ, թօթափեցէ՛ք աղտերն ու ժանգերը երկրին ու բոլոր անցաւոր իրերուն, եւ վե՛ր ելէք «Սրբութեան լեռ»ը, բարութեան, անկեղծութեան, մաքրութեան, անբծութեան, անմեղութեան բարձունքը, վերերը՝ լուսաւոր, սուրբ, անաբատ, վեհ ու ճշմարիտ կեանքին: Ու հաւատացէ՛ք, ո՛վ սկեսպտիկներ, որ Աստուծոյ պիտի պատահիք, որ անտեսանելին պիտի տեսնէք, յաւիտենական հորիզոններուն պի-

տի դպչիք, հրեշտակներու նուազը պիտի լսէք, ու վար պիտի իջնէք երկինքի ցողերովը թրջուած, արշալոյսի առաջին ցոլքերովը պծնուած, նորոգուած, օրհնուած, այլակերպուած ու պայծառակերպուած երեսներով:

Ձէ՞ք հաւատար հողիի բարձրութեան, կեանքի լեռներուն իրական բարձունքին ու անոր ազդեցութեան, անոր հրաշալի արդիւնքին: Այլ ո՞վ չ'հաւատար արուեստին բոլոր բարձրութեանց: Երաժշտութեան հմայքը հողին կ'թոցնէ դէպի անձանօթ վերերուն անբաւութիւնները: Աննշան բլուր մը անգամ զեղեցիկ ու բարձր խորհուրդներ կը ներշնչէ անոր վրայ կեցողին: Լերան մը կատարին վրայ հազիւ թէ մարդ կ'մնայ բիրտ: Ի տես արեւին գոհիկ անձ մը իսկ կարծես կ'թողու իր խաւարի կեանքը ու վայրկեան մը արեւը կ'զգենու:

Օ՛հ, մաքուր ու բարի կեանքի բարձրութեանց սահմանները հանեցէ՛ք չարն ու մեղաւորը: Հո՛ն հանեցէ՛ք անհաւատը: Տուէ՛ք անոր ալ Յիսուսի անբիծ սիրտը, անարատ հողին, սուրբ, սպիտակ կեանքը, ու տեսէք թէ նա պիտի այլակերպուի, պիտի լսէ ամպէն եկած ձայնը, պիտի ընդունի յայտնու-

թիւններ, տեսիլներ, ու պիտի ըլլայ ճշմարիտ հաւատացեալ:

Կեանքի այս լեռը, ուր Յիսուս ելաւ, շատ բարձր է: Դիտութիւնը մեզ չ'կրնար հանել հոն: Թեւերով ու թռիչներով չենք կրնար թռչիլ այդ բարձրաբերձ կատարները: Ի բաց թողուլ պէտք է ամէն ծանրութիւն: Յոյժ թեթեւ կեանք մը հարկ է, նման Յիսուսի կեանքին, որուն վրայ «այս աշխարհիս իշխանը» բան մը չէր կրնար գտնել: Ոչ մէկ ունայն ու տեսանելի առարկայի ցանկութիւն ունէր, որով կարող ըլլար Փորձիչը քաշել զինք, բռնել, փակել իր ամբողջ վանդակին մէջ: Ո՛հ, ո՛չ: Նա այնքան դուրս կ'ապրէր նիւթի ու մարմինի կեանքէն որ ծանրութեան օրէնքէն զերծ՝ չէր իյնար վար, բայց նման արծիւին, որ դէպի արեւը կ'խոյանայ, կ'ձգուէր դէպի վեր՝ Լոյսին, կեանքին, Բարուոյն, Աստուծոյ:

Հրաշք չ'ըլլար, այո՛, հրաշքը սուտ է ցած, ապականած տեղերուն մէջ, աղտոտ, պիղծ կեանքի մը ստորին խորշերուն մէջ: Աստուծոյ ձայնը չ'կայ, հրեշտակային տեսիլը, պայծառակերպութիւնը, եւն, երեւակայական են, նախապաշարում են, դիւրահաւա-

նութիւն են: Այո՛, այլ ո՛ւր:—Յանկութեամբ,
կիրքերով անձնասիրութեամբ, կեղծիքով,
չարութեամբ ու մեղքով բխցած, խան-
գարուած ու կուրցած մտքին մէջ ու փճա-
ցած, մեռած սրտին մէջ: Այո՛, սուտ է, արեւ
չ'կայ, լոյս չ'կայ գետնի խոռոչներուն մէջ,
գարուն չ'կայ վիրապներուն մէջ, ձայն չի
կայ, երաժշտութիւն չ'կայ խլուրդներու,
ճճիներու բնակարանին մէջ:

«Ո՞վ պիտի ելլէ Տէրոջը լեռը,
Կամ ո՞վ պիտի կենայ Անոր սուրբ տեղը:
Ձեռքերով սուրբը ու սրտով մաքուրը,
Որ ստութեան անձնատուր չ'եղաւ,
Եւ նենգութեամբ երգում չ'ըրաւ»:

★
★★

Հո՛ն, այդ լեռան վրայ ալիակերպեցաւ
Յիսուս: Ու այդ լեռը կոչուած է նաեւ
«Աղօթքի լեռ»: Վասնզի նա այդ պահուն
կ'աղօթէր: Ո՛հ, ի՞նչպէս կ'աղօթէր: Գի-
տէ՞ք ի՞նչ էր աղօթելն Անոր համար: Նա
աղօթքով կ'առանձնանար Հօրը հետ: Աղօ-
թել կ'նշանակէր առանձնանալ Աստուծոյ
հետ: Եւ ո՞վ երբեք առանձին եղած է նման
Անոր: Ծովուն փրփուրներուն վրայ ծփա-
ցող նաւորդ մը, որ բիրտ կոհակներու
խուլ մոնչիւնը միայն կ'լսէ, կամ հեռաւոր

անապատներու ամայութեան մէջ կորսուող
հոգի մը այնքան միայնակ չէր որքան
Ինք, որ կ'մեկուսանար, կ'քաշուէր մենու-
թեան մէջ զԱստուած գտնելու եւ Անոր հետ
միմիկա ըլլալու համար: Իրեն ու Անոր մի-
ջեւ ոչինչ կ'գտնուէր: Ինք կար ու Հայրը
կար: Իր մտածումներուն, խորհուրդներուն
ընկերակցութենէն անգամ բաժնուած՝ միս
միմիկա էր Անոր հետ, այնքան մօտ Անոր որ
կրնայ ըսուիլ «մէջ»ը: Անոր մէջ էր: Այսպէս
կ'աղօթէր նա: Աղօթելն Անոր՝ ընդգրկել էր
զԱստուած, կառչիլ, միանալ էր Անոր ան-
ձին հետ, իյնալ էր Անոր լուսալիր գրկին
մէջ, ընկզմիլ էր Անոր էութեանը ծոցին մէջ:

Ո՛հ, այս է ճշմարիտ աղօթքը: Այս կը
նշանակէ աղօթել: Կ'աղօթէ՞ք այսպէս: Ե-
ւա՞ծ էք աղօթքի այս բարձր լեռը: Ուրեմն
ո՞վ է սուտը—դո՛ւք թէ՛ այն հրաշալի դէպ-
քերը՝ որք տեղի ունեցեր են ու կ'ունենան
վերերը՝ սրբութեան, աղօթքի ու աստուա-
ծամերձութեան բարձունքներուն վրայ:
Լոյսէն հեռի խաւար կայ, արեգակէն հեռի
ձմեռ կայ, ցուրտ կայ, մահ կայ: Երանի՛
անոնց որք սրտով ու մտքով միշտ վերերը
կ'ապրին, կ'ծծեն վճիռ օդը որ երկնից
լեռներէն կ'փչէ. կ'խմեն այն գետերէն որք

Աստուծոյ քաղաքէն կ'ըզխին: Անոնք Տէրը
կ'տեսնեն, Անոր ձայնը կ'լսեն: Անոնք զօ-
րութենէ ի զօրութիւն կ'երթան, փառքէ ի
փառք, կեանքէ ի կեանք, լոյսէ ի լոյս, մին-
չեւ որ Սիօնի մէջ Աստուծոյ առջեւ երեւին:

★
★

Յամառ ձայն մը կ'կրկնէ ինձ սակայն —
«Գէթ չեմ կրնար հաւատալ այդ կարծե-
ցեալ աստուածային ձայնին — Դա է Որդի
իմ սիրելի, եւայլն: Յիսուսի հեղինակու-
թիւնը հաստատելու համար հնարուած ըլ-
լալ կ'թուի այդ»:

Թէ սո'ւտ է այս ձայնը, կամ սխալ՝ այս
լայտարարութիւնը, դժուար չէ ստուգել:
Դուն հիւանդ ու անկար մարդ ես, անբու-
ժելի ախտով մը կ'տառապիս տարիներէ
հետէ: Մարդկային դարմանումներ, արուես-
տի կատարելութիւն քու վիճակդ չ'բարւո-
քեցին, եթէ չ'վատթարացուցին: Ու ձայն
մը, ծանօթ կամ անծանօթ, վստահելի կամ
ոչ, քեզ մատնանիշ կ'ընէ նորանուն Անձ մը
ըսելով, «Ահա ամենամեծ Բժիշկը. Անոր
մտիկ ըրէ, ու պիտի ապրիս»: Այս խօսքին
ճշմարտութիւնը ստուգելու համար կ'եր-
թաս, կ'գտնես ցոյց տրուած Անձը, ու Ան,
ձեռաց հպումով մը, կ'ըժշկէ քեզ: Եթէ հի-

ւանդ ես՝ կ'առողջանաս, կ'նորոգուիս. եթէ
կոյր ես՝ կ'տեսնես. եթէ կաղ ես՝ կ'քալես.
եթէ մեռած իսկ ես՝ կ'կենդանանաս: Ո՛հ,
ըսէ, սո'ւտ է այդ ձայնը, կախարդութիւն
է, պատրա՞նք է:

Երեք Աւետարանիչները կ'պնդեն թէ
գերմարդկային ձայն մ'էր այն: Հայրն էր որ
ըսաւ, «Ատիկա է իմ սիրելի Որդիս, Աստ'ր
մտիկ ըրէք»: Զէ՞ք հաւատար թէ ատիկա
Աստուծոյ Որդին է: Մարդ մը աստուածա-
ցնելու համար ճարտարամիտ հնա՞րք մ'է,
կ'ըսէք: Ուրեմն, դացէ՛ք, տեսէ՛ք այդ Էակը:
Տեսէք թէ յանձին «Որդւոյ Մարդոյ» Որ-
դին Աստուծոյ չէ՞ Նա: Գացէ՛ք, հիւանդ հոգի-
ներ, կոյր միտքեր, ապականուած, անզգա-
յացած, մեռած սրտեր, դացէ՛ք «Որդի»ին,
որ դպչի ձեզի, որ ակնարկ մը ձգէ ձեր
թշուառ կեանքին վրայ: Ո՛հ, դիմեցէ՛ք Անոր
ու տեսէք թէ Անիկա չէ՞ մեծ Բժիշկը,
ճշմարիտ Բժիշկը:

«Լուարո՛ւք դմա» — ի՛նչ ազդու, ի՛նչ
հզօր, ի՛նչ հրաշալի, ի՛նչ ճշմարիտ ու
նոյն ատեն ի՛նչ տրամաբանական ձայն
մ'է այն — «Ասոր մտիկ ըրէք»: Եթէ անոր
«որդի»ութեան ապացոյցը կ'ուզէք, եթէ
համոզուիլ կ'ուզէք թէ յիշաւի Անոր Որդին

է, չօրը ծոցէն ելած, Անկէ զրկուած, ուրեմն մտի՛կ ըրէ՞ք ԻՐԵՆ: Իրեն, ո՛հ, Իրեն, ուղղակի Իրեն մտիկ ըրէ՞ք. Ի՛ր իսկ ձայնը լսեցէ՞ք, ու պիտի հաւատաք: Միշտ ուղիղ չէ ըսել, «Պէտք է նայիմ ի՛նչ կ'ըսեն խորհող միտքերը. ի՛նչ ըսած է Վոլդեռ, ի՛նչ կ'ըսէ Սթրասու, ի՛նչ կ'ըսեն այլք»: Ո՛չ, ո՛չ, ամէնէն արժանահաւատ, ամէնէն փստահելի աղբիւրն Ինքն է: Իրեն մտիկ ըրէ, տե՛ս ի՛նչ կ'ըսէ Ինք: Ոչ ոք կրնայ գժրիտոտս յայտնել, ծանօթացնել քեզի բայց նոյն Ինքն Քրիստոս: Վարդը վկայ չ'ուզեր, ոչ ալ սպիտակափառ շուշանը: Գնա՛ քու անձովդ բուրէ «Սարօնի Ծաղիկ»ը, «Հովտին Շուշան»ը: Գնա՛, տես արեգակը չէ՞՞ այն որուն վրայ, Շէյքսպիրի ոճով, նոր լոյս մը չես կրնար յաւելուլ: Գոհարը չէ՞՞ այն, որուն վրայ փայլ մը չես կրնար աւելցնել: Եթէ մարդիկ լսէին Քրիստոսի, պիտի հաւատային Իրեն, պիտի սիրէին զինք: Անոր համար կ'տարակուսին սկեպտիկները, անոր համար չեն կրնար հաւատալ, զի չեն ուզեր շիտակ Անոր դիմել, Անոր բերնէն լսել: Տեսնուած չէ անհաւատ մը, որ ի վկայութիւն կոչած ըլլայ գժրիտոտս, որ կարող ըլլայ գժրիտոտս իրեն դէմ հանել: Զկայ

մէկը որ ճանչնայ զՅիսուս, տեսնէ զԱնիկա, լսէ Անոր ձայնը ու մնայ տարակուսանաց մէջ, մնայ մեղքի մէջ:

★
★

Ո՛վ երկրի ծայրերը, Անո՛ր մտիկ ըրէ՞ք: Ո՛հ, փորձով իմացէ՞ք թէ՛ նա չ'խօսի՛ր բուն իսկ սրտին: Տեսէ՛ք, չ'պատասխաներ հողոյն ամէն բաղձանքներուն, կեանքին բոլոր պահանջումներուն: Անո՛ր մտիկ ըրէ՞ք: Տեսէ՛ք, կա՞յ այլ ձայն որուն մէջ այնքան երաժշտութիւն, այնքան հմայք, այնքան կորով, այնքան սէր ու համակրանք ըլլայ: Տեսէ՛ք, այս լեզուն Հողոյն լեզուն չէ՞, այս ձայնն երկինքի ձայնը չէ՞: Լսեցէ՛ք, բժըշկութիւն չ'կա՞յ, յոյս չ'կա՞յ, լոյս չ'կա՞յ, կեանք չ'կա՞յ Անոր ձայնին մէջ: Ո՛հ, լսեցէ՛ք:

Մտիկ մի՛ ընէ՞ք աշխարհի ձայնին, կրից ու մարմինի ձայնին: Դեւին ձայնն է այն որ աւերումի կ'առաջնորդէ ձեզ. մահ կայ անոր մէջ: Բայց մտի՛կ ըրէ՞ք «սիրելի Որդւոյն», ու բնաւ պիտի չ'մոլորիք, պիտի չ'սխալիք, պիտի չ'կորսուիք: «Անո՛ր մտիկ ըրէ՞ք, ու պիտի ապրիք»:

Խ Ա Չ Ի Ն Խ Ո Ր Հ Ո Ի Ր Դ Ը

Հայն աշխարհի մէջ հեշտ կեանք — այս է նշանաբանը ժամանակիս տիրող ոգւոյն: Ապրիլը՝ վայել է. հակառակ պարագային չ'արժեք կեանքը ապրիլ: Ի՞նչ է ճմարտութիւնը, ո՞րն է բարին: Ամէնէն ընդունելի, համոզիչ պատասխանը այսօրուան Եպիկուրեանները կուտան — «հաճոյալի կեանքին խոստումը»: Ի՞նչ որ մեր բնական կեանքի բաղձանքներուն գոհացումին կ'ծառայէ՝ ահա ա՛յն է ուղիղը, բանաւորը, գիտականը ու փիլիսոփայականը: Շիտակ ճամբան՝ լայն ճամբան է: Ամէն փշալից, անձուկ շաւիղ՝ տխմարներուն յատուկ ճամբան է: Արցունք բերող հրեշտակը սատանային հրեշտակն է որ դժոխքէն կուգայ: Խինդ ու հաճոյք բաշխող հրեշտակն է երկնառաք պատգամաւորը: Ամպին ու մառախուղին մէջ ո՛չ արեւ կայ, ո՛չ Աստուած: Երկնայինը, պաշտելին, աստուածայինը այն է միայն որ կ'լուսաւորէ արտին ճամբան,

պսակ կ'դնէ ցանկութիւններուն վրայ: Ով որ կարելի կ'ընէ ցայտուն, օղասլաց երազներու իրազործումը՝ ա՛յն է աստուած: Այս նիւթապաշտ փիլիսոփայութեան, այս աշխարհիկ վարդապետութեան ու այս հեշտամոլ, մարմնապաշտ դաւանանքին հանդէպ խաչին զաղափարը դատապարտելի, հրկիզելի հերձուած մ'է, ու անոր քարոզութիւնը մանաւանդ հիմա «յիմարութիւն» ու «գայթակղութիւն» է թէ՛ Հելլէններուն եւ թէ՛ Հրեաներուն — աշխարհի երկու ծայրայեղութեանց ներկայացուցիչներուն:

Այն օրէն ի վեր երբ՝ իբր մարմնացում իր նոր, տարօրինակ, հակընդդէմ, աներեւակայելի փիլիսոփայութեան՝ խաչը կանգնեցաւ,

ՀԱՎԱՌԱԿՈՒԹԵԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ

փրթաւ անոր դէմ: Վշտակրող ու անարգուած Գրիստոսի մը անմտաբերելի խորհուրդին դէմ հեգնական սառն ընդդիմութիւնը առաջին անգամ անոր հարազատ աշակերտներէն ծագեցաւ: Խա՛չ — սոսկալի յուսախաբութիւն, ուրեմն, իրենց բոլոր ակնկալութեանց եւ համարումին մէջ: Քա՛ւ լիցի. խաչը մէկ նշանակութիւն ունի — յիմարութիւն: Երջանիկ ու փառաւորեալ Յի-

սուս մը միայն կրնայ Քրիստոս ըլլալ։ Որդին Մարդոյ պէտք է մատնուի, չար-չարուի ու մեռնի։ Որդին Մարդոյ, ու չար-չարանք, եւ մահ — մէկ նախադասութեան մէջ ամէնէն անըմբռնելի հակասութիւնը կ'կազմեն կեանքին։ «Երկնից թագաւորութիւն» յորջորջուած տիեզերական, անհուն եւ աստուածային գաղափարականի մը իրազործումը, մարդկային դատումով, մէկ կերպով կարելի էր — չ'մասնակցիլ երբէք տկարութեանց զորս «մարդկային» կոչել սովոր է աշխարհ։

Միայն Հրեայ ազգը չէր որ իր ըմբռնումներով չէր կրնար երեւակայել Երկնից Իշխան մը յարտաքուստ չքաւորի հասարակ պարեգօտին մէջ, եւ ի ներքուստ ցաւատանջ հոգիով մը։ Մարդկային խորխոր միտքը կ'ողզէր ու կրնար ստեղծել Քրիստոս մը՝ իր պայքարներէն ու տկարութիւններէն վեր՝ երջանկութեան ու փառքի գահուն վրայ բազմած, որ եթէ երբէք զիջանէր մտնել ցաւերու մեր աշխարհին սահմաններէն, բնաւ պիտի չ'վարակուէր անոնցմով։ Մեր ազատախոհներուն մտքերը այսօրինակ կատարելութեան եւ մեծութեան տիպարի մը կրնան հաւատալ։ Օրուան փիլի-

ստիան հին դարերու Փարիսեցիներուն հետ նոյնը կ'աղաղակէ — «Թէ որ Աստուծոյ Որդին ես, իջիր այդ խաչէն»։ «Մարմնաւոր միտքը» չ'հաւատար խաչին վրայի Աստուծոյ Որդոյն։

Բոլոր փիլիսոփայութեանց մէջ, որք բուն պատերազմ կ'մղեն խաչին դէմ, բոլոր այն տեսութեանց, վարդապետութեանց հանդէպ, որ անհաշտ թշնամի կ'հանդիսանան արցունքին դէմ, զոր խաչը կ'մարմնացնէ, կ'զեղեցկացնէ, կ'փառաւորէ ճառագայթին պէս որ կ'իյնայ ցօղին վրայ, բոլոր այն մոլեգին շառաչներուն, պողտուքներուն հակառակ, որոնցմով յաւիտենապէս կ'բողոքեն «ցաւ»ին դէմ, բոլոր անոնց դէմ՝ որ անկատարութիւն, պզտիկութիւն, անկարողութիւն, տգիտութիւն կ'տեսնեն ուր որ ամպ ու ստուեր կայ, որ չեն կրնար ըմբռնել կատարեալ կեանք, առանց կատարեալ երջանկութեան, իր սեղմ իմաստովը, ոչ ալ կրնան ըմբռնել բարիքը որ արտասուքով օծուած է, դրախտի սիրտը՝ փուշով խօցուած — ահա այս տիեզերական անդիմադրելի ձգտումներուն ու հակումներուն ի պատասխան մի միայն Մէկը, Աստուծոյ այն Մէկը, Գալիլիայի «Որդի Մարդոյ»ն խաչը վեր բռնեց ու ըսաւ, «Ահա

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ

ահա՛ բոլոր մարդոց երազներուն, մտատիպարներուն իրականացումը. Ան է կատարեալ մարդը որ այս նշանով կուգայ. Ան որ ասոր վրայ կ'ըբարձրանայ իրեն պիտի քաշէ մարդկութիւնը: Ան որ ասոր վրայ կը տարածէ իր թեւերը Ան է որ պիտի ընդգրկէ յուսաբեկ մարդը, Ան իշխանութիւն ունի շահելու սրտերու սէրը, ու տանելու զայն երկինք: Ան միայն Ան, որ խաչով կը ներկայանայ երկրի վրայ, ահա Ան է Աստուծոյ պատկերը, մարդկութեան Մեսիան, հոգիներուն Փրկիչը»:

Այս յայտարարութիւնը, այս զարմանալի, անլուր յայտարարութիւնը,

ԽԱԶԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

որ նոր ուղղութիւն կուտայ մարդկային սկզբունքներուն, ու նոր, խորունկ նշանակութիւն՝ կեանքին, որ կ'ընդի անցեալ ու ներկայ փիլիսոփայութեանց կոխած բանուկ արահետէն, իր խկատիպ ու սկզբնատիպ հեղինակութեամբն, ու բոլորայն հանգամանքով որով մեծը ու աստուածայինը կ'զծուի, կ'պարունակէ իր մէջ գերակշռող զօրութիւն մը զոր յարմարագոյն անուամբ պէտք է կոչել յայտնութիւն: Շանթահարող ճշմար-

տութիւն մը չէ՛ այս՝ բոլոր թերահաւատներուն երեսին նետուած: Եթէ մարդիկ կրնային յղանալ ու ծնունդ տալ Քրիստոսի մը, այլ միայն Աստուծոյ միտքը կրնար ներկայացնել խաչեալ Քրիստոսը: Մեր խեղճ, աղօտ երեւակայութեան, մեր կանխագոյն յղացումներուն ու ըմբռնումներուն պատասխանող Քրիստոսը խաչ չ'ունի: Մեր մտքի հետազօտութեանց ամէնէն լայնածաւալ գաւառներուն մէջ խաչի մը նշան չ'կայ գծուած: Մեր ակնկալած Մեսիան հրեղէն կառքերով շրջապատուած երկնքի թիկնապահներուն բոցասուր բանակներովը պիտի գար, մարդոց զմայլանքի ու սարսափի զգացումները իրեն գրաւող սասանումներով պիտի անցնէր աշխարհէն, ու մեծափառ, ահեղադրող պիտի ելլէր ասկէ վեր: Խաչը՝ յաւիտենական ներհակութիւնը, վեր ի վայր շրջումն է ամէն ժամանակի գաղափարաց աշխարհին: Խաչով ներկայացուած Մեսիան է երկնքի Մեսիան, Աստուծոյ Առաքեալը, ու նաեւ ներկայացուցիչը այն ամէն բաներուն որք աստուածային են մարդուն կեանքին մէջ:

Հաշտուելու համար նեղութեան ու վշտի գաղափարին հետ, սորվելու համար ցաւին

խորունկ փիլիսոփայութիւնը, փուշերուն մէջ տեսնելու համար խոցոտուած երջանկութիւնը, ամօթահար փառքը, գամուած սէրը եւ մահուան ստուերին ներքեւ կեանքի փթթումը՝

ՆԱՅԵՑԻՔ ԽԱԶԻՆ

Ով որ կ'հետեւի Նազարէթի «Մարգարէ»ին ոտնաքայլերուն, ով որ մտիկ ըրած է Անոր տխուր, մեղամաղձիկ հեծեծանքի ձայնին, ով որ դիտած է գիշերային միայնակ հսկումին Անոր, դիտած է մանաւանդ խաչը, նոյն իսկ խաչը, որուն երկիւղներուն եւ սպիներուն ոյժէն չէ յաղթահարուած շնորհքը այլ յաւիտենական փառք ընդունած է, նա պիտի հասկնայ թէ կեանքին յատակէն հանելու համար ի'նչ որ սուրբ է, ի'նչ որ ազնիւ ու աստուածային է, պէտք է որ անպատճառ բաժին մը ունենայ խաչէն, մաս մը իր ուսին վրայ կրէ անոր ծանրութենէն, պէտք է որ ծանօթ ըլլայ անոր—խաչին գիտութեան: Ով որ աչքի սուրբ ու ճշմարիտ սեւեռումով կ'նայի այդ վշտի յաղթանակին, իսկոյն պիտի գոչէ քրիստոնեայ փիլիսոփայի մը հետ — «Յիրաւի ո'չ կրօնք կայ ո'չ պաշտում՝ հեշտանքին ու վայելումին մէջ»: Ախորժակները գոհացնելու հետամտող միտ-

քը՝ որքան ալ վերերը խոյանայ՝ ամէնէն ստորին ու վայրաքարշ վիճակին մէջ կը գտնուի: Մարդուն անկարողութիւնը իր խօլ ցնորքները իրագործելու մասին, անոր կրկնուող յուսախաբութիւնները իր բաղձանքներուն յագեցման բոլոր ճիգերուն մէջ, անոր անյաջողութիւնները իր հետապնդած նպատակակէտին ճամբուն մէջ կը մշակեն ազնուացուցիչ անհանգստութիւնը, յառաջացնող, վարող, ներշնչող բարութիւնը, անմահ ընդունակութիւնները մեր բնութեան:

ՍԽԱԼ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԱԾ ՍԻՐՏԸ

մարդուն՝ զայրացած, սրտմտած չարիքին դէմ, չոր ու խանձող ցաւը զգալով միայն անոր մէջ, կ'զանգատի, կ'աղստամբի խաչին խորհուրդին դէմ, որ հանգիստի անդորր, հաստատուն գետինը ցնցելով մեր ոտքին տակ, կ'նետէ մեզ ծովուն գիշերային անաբեկ խռովքներուն մէջ, ուր սակայն, իր խաչին արձակած նսեմ ստուերներուն ետեւ, ներկայութիւնը կայ ամենակալ Աստուծոյ:

Այս ցաւոց հովտին մէջ, ինչպէս կ'ըսուի սովորաբար, աշխարհ կ'կարօտէր

որ տառապանքէն հանուած, կորսնցնող, մեռցնող փիլիսոփայութեան դիմաց՝ դարձնէր լուսաւոր կողմը ցաւին: Այդ ոգին սաւառնեցաւ խաչին վրայ, ու խաչը յաւիտեանապէս պիտի ցցուի շանթահարիչ ուժով մը ընդդէմ ամէն դարու մարդոց որոնք չեն հաւատար բարիի կամ բարոյականի մը, որ չ'ապահովցներ ամէնեւրդի կատարումը, ոչ ալ ճշմարտութեան մը կամ յայտնութեան մը կ'վստահին, որ կ'խոստանայ կեանքին՝ անխառն, անդառն բաժակ մը: Ան ցվերջ կանգուն պիտի մնալ իբր նշան ցաւին ու թախիծին՝ աստուածայնօրէն կրուած: Այն բոլոր յուսաբեկ, անձնուէր, եւ ընկճուած հոգիներուն պիտի ներշնչէ գերբնական ոյժ եւ պիտի ըսէ լոին, «Մի՛ թուլնաք կեանքի խաչին ծանրութեան տակ»: Ան իր հիւանդ գաւկին վրայ ծռած ու գիշերայն հսկող մօրը, որուն սրտին սէրը հոն սնարին վերեւ վառուող լոյսին պէս չ'մարիր, ցոյց պիտի տայ լուսաւորը վերի՝ ըսելով, «Ահա քեզի նման այն ալ կ'փայլի անսահման մթութեան վրայ»: Փա՛ռք այն խաչին որուն վրայ ծաւի Մարդը բարձրացաւ, Աստուծոյ Գառը կտրուեցաւ, ու տուայտանքի վայիւ-

նը երգի փոխեց, ամէն անձկալից սրտերէ պոռթկացող հեծեծանքը երկնային նուագի փոխարկեց, սրբացուց ցաւը, քաղցրացուց արցունքը, եւ աշխարհի հորիզոնը մթազնող ամպերուն մէջ երփներանգ աղեղին պէս երեւցաւ:

Մի՛ արհամարհէք այն սրբազան, վեհ, փրկարար խորհուրդը զոր խաչը ի վեր կը հանէ, ու անոր հետ ի վեր կ'ելլէ մարդկային կեանքը իր առեղծուածային, քաոսային դիրքէն, իր շմորուն, շփոթ վիճակէն: Առանց այս խորհուրդին, առանց այս լուսաբանութեան աշխարհ մէկ փիլիսոփայութիւն ունի — յուսահատութեան փիլիսոփայութիւնը. մէկ վարդապետութիւն ունի — անկումի վարդապետութիւնը. մէկ խորհուրդ ունի — մահուան խորհուրդը:

Խաչին հոչակած խորհուրդը

ՀԵՐՔՈՒՄՆ

է աշխարհի վարդապետութեան որ կ'դաւանի թէ ի'նչ որ երջանկութիւնը կ'ընձեռէ, ի'նչ որ շահ եւ յաջողութիւն կ'երաշխաւորէ, ի'նչ որ կամքը կ'հաճեցնէ, ի'նչ որ «ես»ը փառաւորելու կ'ծառայէ, անարգ մետաղն ըլլայ այն կամ բիրտ ոյժը, սուտը ըլլայ այն կամ սատանան, գերազանցօրէն պաշ-

տելի ու երկրպագելի է: Այս նիւթապաշտ
 փրկիստփայութեան, այս մոլար, զահավի-
 ժող դաւանանքին հակառակ՝ խաչը իր ներ-
 կայացուցած չնաշխարհիկ Օրինակովը կը
 հռչակէ թէ ի՛նչ որ գեր ի վեր է քան մեր
 անձնական երջանկութիւնը՝ կ'յայտնուի մեզի
 կորստեամբն երջանկութեան, եւ ի՛նչ որ
 մահաւանդ վեր է քան ամէն բան — կրօն-
 քի կեանքը, սրբութեան զաղափարը, յա-
 րումը եւ միացումը Աստուծոյ հետ — տեղի
 չ'զտնէր մեր մէջ մինչեւ որ չ'ձգուինք նե-
 դութեան բովին մէջ: Խաչին կրօնքը մէկ
 աղօթք ունի — «Կ'դոհանամ քեզմէ, Տէր,
 որ իմ ուրախութիւնս արցունքի ցօղերով
 թրջուած է»: Խաչին հաւատքը մէկ երգ
 ունի — «Կէս գիշերուան խաւարին ծոցը
 այգուն բողբոջը պահուած է»: Խաչին շեշ-
 տած ոսկեղնիկ, առողջ սկզբունքն այս է —
 «Ան որ իր անձը կ'կորսնցնէ՝ զանիկա պի-
 տի գտնէ»: Խաչին սփռած լոյսին ներքեւ
 մարդ չ'խորշիր ցաւին ձգած ստուերներէն,
 որոնց ետեւ տառապանքի զաղտնիքը կը
 լուծուի: Խաչին զաւակը ջուրին ճամբան
 արմատ ձգող ծառին պէս կ'ուռճանայ, կը
 պտղաբերի արտասուքի առուններուն մէջ:
 Նա իր շնորհներուն, ձիրքերուն ամէնէն

հարուստ փորձառութիւնները կ'քաղէ ան-
 ծաղիկ թուփերու վրայէն: Տրամութեան հո-
 վերը չեն ընկղմեր քրիստոնեային նաւը,
 բայց կ'ուռեցնեն անոր առագաստները, ու
 յառաջ կ'վարեն զայն դէպ ի խաղաղիկ ա-
 փունքը ապահով երկրին: Անոր երկնային
 յոյսերը կ'ծաղկին փուշերու մէջ, անոր ցա-
 ւերը ակաղձուն, ոսկեգոյն աշնանահունձ մը
 կ'հասունցնեն: Ծշմարիտ քրիստոնեաներու
 կեանքերը անմահութեան սերմերուն պէս
 են որ երբ Աստուծոյ հովերէն քշուին ու
 տարուին՝ կ'երթան, կ'իյնան անձանօթ
 դաշտերու մէջ, եւ ո՛ւր որ իյնան հոն կը
 բուսնին, կ'պտղաբերին, անապատին մէջ
 անգամ, եթէ իրենց բաժին տրուի, դրախտ
 մը կ'ծաղկեցնեն:

ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

Խաչին ճամբան է: Ո՞վ կրնայ ուրանալ այս
 յաւիտենական ճշմարտութիւնը: «Հոգիին
 ճամբան դէպի կեանք, դէպի երկինք,
 ըսուած է թէ ամէնէն մեծ հրաշքն է տիե-
 ղերքին մէջ», ու այս հրաշքը կ'կատարուի
 միայն այն ճամբով որով ընթացաւ «ցաւոց
 տէր եւ վշտաց տեղեակ» Մարդը: Նեղու-
 թիւններն համբերութիւն կ'զործեն — կեան-
 քին մեծագոյն դասը. համբերութիւնը

կ'առաջնորդէ փորձառութեան. եւ փորձառութիւնը հոգին կ'տանի դուռը յոյսին որմէ կ'թեւակոխէ ան դէպ ի կատարելութեան անձայրածիր սահմանները:

ԽԱՉԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

մեծ ազոյն կրթութիւնը ու լաւագոյն պատրաստութիւնն է ընդարձակագոյն կեանքի մը համար: Փախէ՛ք այն մարդէն որուն կամքը խաչուած չէ, որուն կիրքերը դամուած չեն, որուն զգացումները վէրք տեսած չեն, որուն փափաքները ընդհարում գիտցած չեն: Թոյլ ու հիւանդ մարդն է ան — անպէտ հոգին, եթէ ծնունդը չէ սատանային: Ո՞վ պիտի ուղէր ապրիլ երկնքի մը ներքեւ որ օր մը չ'ունի լուսաւոր կամ ամպով քողուած: Բարիքները յաճախ ամպերէն չե՞ն տեղար: Ծշմարիտ չէ՞ Քառքըրի երգը — «Խոժոռ նայուածքին ներքեւ Անոր ժպիտը պիտի տեսնէք»: Ի՞նչ գիտես, ո՞վ տառապող հոգի, թէ ի՞նչ շնորհ պահուած է ցաւին մէջ, եւ ի՞նչ տաղնապ ծածկուած է խնդութեան ոսկեղէն ծածկոցին տակ Ո՞վ կրնայ վստահացնել թէ ճշմարիտ բա: րիքը ո՞ր հրեշտակը կ'ըբերէ — ա՛ն որ սպիտակ նոյզ մը հեծած կուգայ, թէ ա՛ն որ դեղնագոյն ձիու վրայ նստած կ'մօտենայ

մեզի: Թերեւս յաճախ պէտք էր դառնապէս լալ, երբ խնդալէն կ'մարինք, ու երբեմն, հակադարձաբար, պէտք էր խնդալ, երբ յորդահոս արցունք կ'վազցնենք: Մի՛ դժգոհիր, մի՛ տրտնջեր քու խաչիդ ընդդէմ: Այդ բեռէն ազատիլը — եթէ բեռ նկատած ես զայն — կեանքիդ մեծագոյն բարիքը ու փրկութիւնը մի՛ համարիր. ո՞րքան կը խաբուիս: Եթէ գիտնաս թէ փրկութիւնը նեղութեան արդանդէն ցաւօք կ'ծնի, եւ եթէ գիտնաս թէ ապաշխարութիւնը, որ հոգիին վերականգնումն է, արտասուքի աշխարհէն կ'ծազի, պիտի համակերպիս կրելու խաչդ գէթ սիրով, եթէ ոչ պարծանքով ու հպարտութեամբ:

ՄԻ ԱՄՁՆԱՐ ԽԱՉԻՆ

Յաւը ամօթը չէ մարդուն յորմէհետէ անով ծածկուեցաւ լուսաւոր, անարատ երեսը Աստուած-Մարդուն: Աստուած այն ատեն աստուածացաւ երբ ի տես եկաւ փշեայ պսակով, թուքերու ներքեւ, ու ցաւերու մէջ:

ՅՈՅՑ ՏՈՒՆՔ ԽԱՉԻՆ

բոլոր անոր թշնամի սուտ քրիստոնեաներուն որոնք «կեանքին վախճանը, կեանքին մեծութիւնը հաճոյքն է» գրած են իրենց

հիմնած դպրոցներուն անկիւնաքարերուն վրայ: Ըսէ՛ք անոնց թէ՛ նա որ ասոր վրայ երեւցաւ պատկերներու ամէնէն աստուածա- լիւնը ցոյց տուաւ: Ամէն փոփոխականու- թենէ՛զ գերծ՝ Աստուծոյ բարձրութեան գա- ղափարը՝ ամէնէն կարկառուն, ցայտուն, փառապանծ կերպով այս խաչին վրայ ի յայտ բերաւ նա: Հոն միայն եւ ոչ այլ ուրեք մարդկային աչքերը կրցած են տեսնել Ամ- նակատարեալ Էակը: Անոր՝ ամէն ցաւի ու տկարութեան հասողութենէն ու հպումէն անդին սաւառնող թեւերը, Անոր՝ ամէն վնասէ ազատ ու անընդունակ կեանքը, որ զինք արցունքի գետին սահմաններէն ան- դին կ'փոխադրէ — ասոնք չեն որ իր մեծու- թեան ամէնէն հզօր տպաւորութիւնը կը ձգեն մեր վրայ: Նա այս կերպով կրնար ցոյց տալ բարոյական ու հոգեւոր աստուա- ծութենէն տարբեր՝ Ֆիզիքական աստուա- ծութիւն մը: Այլ Քրիստոս ի տես բերաւ իր խաչին վրայ վիրաւորուած սիրով, ծակուած, պատռուած սրտով

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

Անոր տկարութիւնը ու անձնատուութիւնը խաչին վրայ իր ճշմարիտ յաղթանակն ու փառքն եղաւ: Մինչ նա գլուխը ծոց խա-

չափայտին վրայ, ամէնէն աստուածաման զօրութեան ազդեցութիւնը ձգեց անջնջե- լիօրէն բովանդակ մարդկութեան վրայ: Զա- րիքը ու ամօթը աւելի ամլցած չէին երբէք քան երբ նա թուքերու տարափին ներքեւ պարզեց իր հնազանդ ճակատը, անբիծ ե- րեսը: Մեղքը այնքան մեղապարտ եղած չէր, յանցանքը այնքան պժգանքով ու նողկանքով դիտուած չէր, անօրէնութիւնը այնքան սարսափով դողահար քաշուած չ'ու- նէր, նոյն իսկ Ամենասուրբին աչքերէն, քան երբ իր հակառակորդներուն համար աղօթք մը թոցուց վեր — «Հայր, թո՛ղ դո- ցա»: Այն ատեն նա յաղթանակը եղաւ երկնքի, երբ զոհը եղաւ խաչին:

Ո՛հ, տարածեցէք այս ճշմարտութիւնը օրուան աշխարհին մէջ, ո՛վ քրիստոնեա- ներ, թէ ո՛վ որ կ'ըմբռնէ, կ'մշակէ այս ողին — խաչին ողին — անիկա է ժառանգը Քրիստոսի նկարագրին, Քրիստոսի մեծու- թեան, Քրիստոսի հաւատքին յաղթութեան:

NL0166022

281.6

9-59